işte sovyetler birliği

(sscb gezi izlenimleri)

●

varlık özmenek

bilim yayınları

ÇAĞDAŞ GAZETECİLER DERNEĞİ ÖDÜLÜ

işte sovyetler birliği (sscb gezi izlenimleri) • varlık özmenek
bilim yayınları

İŞTE SOVYETLER BİRLİĞİ

(SSCB GEZİ İZLENİMLERİ)

BİLİM YAYINLARI : 53

bilim yayınları

Bilim Yayıncılık Limited Ortaklığı
Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş - İstanbul

İŞTE SOVYETLER BİRLİĞİ

(SSCB GEZİ İZLENİMLERİ)

Varlık ÖZMENEK

Gazeteci Varlık Özmenek'in SSCB gezi izlenimleri Bilim Yayınlarınca "İşte Sovyetler Birliği" adı ile Mart 1980'de Ankara'da MAYA Matbaası'nda dizdirilip bastırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

SÖZE BAŞLARKEN 7
ÜÇ KUŞAK SOSYALİZM 9
"VE HERŞEYİ SOSYALİZME BORÇLUYUZ..." 13
"BUGÜN ÇOK GÜZEL, YARIN DAHA GÜZEL OLACAK!..." ... 17
ÇOCUKLAR VE YARINLAR 23
KADINLARIN OMUZLARINDA 29
KOLLEKTİF ÜRETİMDE DEĞER 35
DÜNYA BAHÇESİ 39
BİLİM DOKUMACILARI 45
LENİNGRAD MEKTUBU 51
MADDİ YAŞAMIN ÖZSUYU 57
"ETİN YANINDA TUZ DA OLSUN!..." 61
TARİHE BAĞLANAN KÖPRÜLER 65
STALİN'İN DOĞDUĞU EV 67
SOVYETLER BİRLİĞİNDE ŞİDDET 69
DEVRİMİN BEŞİĞİ : LENİNGRAD 73
YER ALTINDA BİR SARAY 83
LENİN'DEN BUGÜNE 87
EKMEK, TATLI VE BARIŞ USTALARI 91

sanlarının yaşamlarını ve dünyaya bakışlarını maddi üretim biçim ve ilişkileri belirliyor; notlarımda "dünya dönüyor" diyorsam eğer...

Nasıl ve ne kadar yazabildim?

"Gördüğümü" demeden önce, meteoroloji uzmanlarını çileden çıkaran bir olay anlatayım. Onlardan dinlemiştim.

Ankara'nın hava durumu raporu hazırlanırken, başkent çevresindeki bazı yerlerden, kabalama gözlemler toplanırmış. Bu yerlerden biri de, Esenboğa imiş. Telefonu açmışlar bir gün, Esenboğa ve çevresindeki bulut durumunu sormuşlar. Esenboğa'daki görevli az sonra "Burada hava, beşte dört kapalı" yanıtını vermiş.

Genel Müdürlükteki uzmanlar çıldırıyorlarmış az daha. Ankara'nın üzerinde tek parça bulut yok; Esenboğa'da hava beşte dört kapalı!...

Gelse gelse kıyamet geliyor!...

Hemen telefona davranmışlar:

"- Kardeşim, emin misin? Bir daha bak bakalım şu havaya!..."

Bu kez, Esenboğa'daki görevlinin paçası tutuşmuş. Koşmuş, açmış perdeyi ardına kadar, hava günlük güneşlik. Havada sadece bir parça bulut!...

"- Pardon" demiş, "biraz önce perdeyi açmamıştım. Bulut, perde aralığındaydı..."

"İŞTE SOVYETLER BİRLİĞİ" derken, ne perde aralığında takılıp kalmak, ne de perdeyi yırtmak!...

Gördüğümü yazdım.

Karar dost okurların...

VARLIK ÖZMENEK

ÜÇ KUŞAK SOSYALİZM
"BAKALIM ÜLKEMİZİ NASIL BULACAKSINIZ?..."

David Mançarauli'nin ince, keskin hatlı, damarlı pembe yüzü hafifçe titriyor, açık deniz mavisi gözlerinden adeta sıcak buharlar yayılıyordu konuşurken:

"- Bütün dünyada barış olsun. Sonsuz bir barışın şerefine! Ülkelerimiz komşu ve kardeş. İki ülkenin şerefine! Barışla geldiniz, barışla gidin, ama bir daha, daha çok gelin. Sizleri buraya uğurlayanların şerefine!..."

81 yaşındaki David Mançarauli, daha sonra yarım boynuz içine doldurduğu şarabını havaya dikti ve uzun dikdörtgen masanın çevresinde, Gürcü usulü kendisini ayakta dinleyen bizler üzerinde yorgun gözlerini çocuksu bir gülümsemeyle dolaştırdı...

Gürcistan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Tiflis'e yaklaşık 130 kilometre uzaklıktaki Kaheti bölgesinde Kolhoz'daki evinde bizi akşam yemeğine konuk eden David Mançarauli, 1917 Ekim Devrimi olduğu zaman cephede askermiş. Devrim savaşa son verirken, doğup büyüdüğü Kaheti'ye dönmüş ve yepyeni bir yaşam koşusuyla bugünlere gelmiş. Oğlu, gelini ve torunlarıyla birlikte yaşadığı Kolhoz'daki evinde, şimdi bütün dünyaya barış selâmı veriyor:

"- Niçin savaş? Yaşasın barış!..." diyor...

Ve oğlu Kote bu kez kalkıyor ayağa:

"- Babamın yaşı boşuna değildir. Öyle güzel misafirler geldi ki bize, babamın yaşı boşa gitmedi. Babamın şerefine..."

* * *

1979'un Mart ayında iki haftalık Sovyetler Birliği gezimiz sırasında tanıştığımız ihtiyar David Mançarauli'nin sözleri ve bu sözlere iman eder-

cesine titreyen, bizi selamlayan damarlı elleri hiç çıkmıyor aklımdan. Daha önce ve daha sonra kadın-erkek, genç-ihtiyar çok kişiden duyduk bu anlamlı ve güzel sözleri. Ama David dede, oğlu Kote, gelini Nani ve torunları Natia ve Nada ile birlikte üç kuşağı temsil eden Mançarauli ailesi, Sovyetler Birliği topraklarına, suyuna ve havasına adeta karışan bu duyguların simgesi gibi duruyor belleğimde...

Sanıyorum, dört kişilik gezi ekibimizin diğer üyeleri de aynı duygular içindeydi.

Gazeteci olarak benim katıldığım gezide, Cumhuriyet Senatosu'nun Cumhurbaşkanı'nca seçilmiş CHP'li üyesi Muhsin Batur, Kocaeli Senatörü Abdullah Köseoğlu ve Kars Senatörü Muzaffer Şamiloğlu da bulunuyorlardı. Ve hepimiz de ilk kez gidiyorduk Sovyetler Birliği'ne...

Yeryüzü topraklarının altıda birini, Avrupa'nın yarısını, Asya'nın üçte birini kaplayan bu ülkeye, Gürcistan Dostluk ve Kültür Cemiyeti' (Rodina)nın çağrılısı olarak gittik. Moskova, Tiflis, Batum ve Leningrad kentlerini gördük. Bu kent ve yörelerindeki tarihi, turistik yerlerin bir kısmını gezdik, köylere, kolhozlara gittik, evlerde konuk edildik...

Çok iyi insanlarla tanıştık, çok güzel dostlar edindik. Güzel söyleşiler yaptık. Nereye gittiysek "barış - dostluk - kardeşlik" sözleri, türkü ve şarkıları duyduk. İnsanlarımız, halklarımız arasındaki ortak özellikleri, ortak gelenekleri saptadık. Gelecek günlerin güzel olmasını, sınırlarımızda çiçekler açmasını ve temelleri Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarına dayanan dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin boy atmasını diledik...

Gezimizin ağırlıklı ve yaygın bölümünü oluşturan Gürcistan'dan ayrılırken Muhsin Batur şunları söylüyordu:

"- Bugüne kadar 33 ülke gezdim ve gördüm. Çok renkli ve süslü biçimlerde ağırlandım. Ama burada gördüğüm içtenliği, konukseverliği ve tabiiliği hiç bir yerde görmedim..."

CHP Kars Senatörü Muzaffer Şamiloğlu da şöyle anlatıyordu:

"- Gittiğimiz her yerde, bizlere karşı o kadar yakınlık, o kadar sıcak ve samimi ilgi ve dostluk gösterildi ki, bunları anlatmama natıkam müsait değildir..."

CHP Kocaeli Senatörü Abdullah Köseoğlu ise şöyle diyordu:

"- Gezdiğimiz kentlerde ve köylerde asık suratlı adam görmedik.."

Ve her üç senatör de, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin farklı ekonomik ve toplumsal sistemlere sahip olmalarına karşın, işbirliği ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmeleri noktasında birleşiyorlardı...

* * *

7 Mart 1979 Çarşamba günü saat 16.00'da kalkacak Moskova uçağına binmek üzere Esenboğa havaalanına gittiğimizde, bizi Sovyet Hava Yolları (Aeroflot) Türkiye Müdürü Vassili Koubinski karşılamıştı. Bilet

kontrol işlemlerimiz tamamlanıncaya kadar ayak üstü yaptığımız kısa sohbette öğrendiğimize göre kendisi Moskova'lıydı. Üç yıldır Türkiye' de bulunuyordu. Ülkesini, doğup büyüdüğü kenti özlemişti. "Şansım var ki, yakın, komşu bir ülkedeyim" diyordu. Ankara - Moskova arası havayoluyla ikibuçuk-üç saat sürüyordu; yakındı... Biraz inanması güç olmakla birlikte en geç saat 19.00'da Moskova'da olacaktık yani.

Vassili Koubinski bize "güle güle! Moskova'ya selâm söyleyin; memleketimi seveceksiniz" diyerek yanımızdan ayrılırken, uçağa binmek üzere indiğimiz salonda ise Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Leonid Manjossin ve önceden tanıştığımız Basın Ateşesi Kulik Bey ile karşılaşıyoruz. Onlar da, bizi, Moskova havaalanında karşılayacaklar olduğunu, gezi programımızı onlarla birlikte çizmemizi söylüyorlar.

"- Nereye gideceğimizi, nerede ne kadar kalacağımızı biz mi saptayacağız?..."

"- Evet, siz karar vereceksiniz. Arkadaşlarımız size yardımcı olacaklar..."

"- Desenize çok gezeceğiz o zaman?"

"- Biz de, sizin çok gezmenizi, çok görmenizi istiyoruz..."

Leonid ve Kulik beyler kısa ve sıcak bir sohbette yanıtlar veriyorlar sorularımıza.

"- Ben gazeteciyim, gezi izlenimlerimi yazacağım" diyorum.

"- O sizin bileceğiniz bir iş" diyorlar ve gülerek ekliyorlar:

"- Ama gördüğünüz herşeyi yazmanız lâzım..."

Havaalanının hoparlöründen uyarı anonsunu duyunca çıkış kapısına yöneliyoruz. Günlük-güneşlik bir Mart günü, karşıda Sovyet Havayollarının TU-134 uçağı ve şu sözler:

"- Bakalım ülkemizi nasıl bulacaksınız?..."

Hangi insan değişik ülkeler görmek istemez ve hangi insan başka ülke insanlarının da kendi ülkesini gezip, görmesini istemez? Dünyanın neresinde olursa olsun, bir uçtan bir uca dünyada hangi insan birbirleriyle tanışıp, görüşmek istemez? Hele hele komşularıyla, komşu ülke insanlarıyla...

Biz de gezmeğe, görmeğe gidiyorduk...

* * *

"VE HERŞEYİ SOSYALİZME BORÇLUYUZ..."

Aşağımızda ipek kabartmalı beyazlıklar halinde uzanan bulutların ve mavi atlastan durgun denizler gibi yukarımızda serili göklerin arasından, cam yontar elmas gibi yol alan uçağımızda, giderken olduğu gibi dönerken de bir sorunun yanıtını düşünüyordum:

"- Bakalım ülkemizi nasıl bulacaksınız?..."

Aynı yollarda, uçak, tren ve karayoluyla toplam 20 bin kilometreye yaklaşan bir yolculuktan dönerken, izlenimlerimi, tuttuğum notlar üzerinde şöyle bir özetlemeğe çalışıyordum:

260 milyon Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşının 130 ayrı dilde konuştuğu, 15 Federatif Cumhuriyetten oluşan bu ülkede çelik ve petrol üretim düzeyi dünyada ilk sırayı alıyor. Traktör ve suni gübre üretimi de öyle. Ulusal ekonomi içindeki yatırım hacmi ve konut inşasında ulaşılan boyutlarda da öyle. Okullar, üniversiteler, adım başında yükselen Araştırma Enstitüleri, sağlık tesislerinin yaygınlığı...

Ev kiraları 51 yıldır sabit. Elektrik, gaz, ısınma ve su dahil ev kirası, aylık ücretlerin yüzde beşini aşmıyor.

Temel besin maddelerinin fiyatları en son 1963 yılında saptanmış ve ülkenin her yerinde aynı.

130 ayrı dilin konuşulduğu bu ülkede, Gürcistan'da gittiğimiz 10 yıllık öğrenim yapılan bir okulun duvarında şunlar yazılıydı:

"- Ölümsüzlüğümüzün anlamı ana dilimizdir..."

5,5 milyon nüfuslu Gürcistan'da 100'e yakın dil konuşuluyor, Türkçe dahil.

Her ulusal dil ve kültür, tarihsel zenginliklerini araştırmakla, yeşertmekle, zenginleştirmekle meşgul...

Burjuva anlamda böylesine "parça-pörçük" görünen yapıyı bir bütün ve güç halinde tutan sır neydi acaba?

Bunun yanıtını kentlerdeki büyük panolarda, dağların bögürlerine yazılı yazılarda bulmak mümkündü herhalde:

"- İNSANİYETİN EN BÜYÜK GÜCÜ İŞÇİ SINIFIDIR..."

Ve sık sık rastlanan bir başka yazı da şuydu.

"- KARDEŞLİK KUVVETTİR..."

Ve ulaşılan tüm bu boyutlarda Sovyet insanı dehşetli bir yaşam sevinci içinde yarına güvenle bakıyor. Bu soyut bir inanç, dilek ve umut değil. Büyük bir üretim heyecanının dünden bugüne Sovyet insanının yaşamında kaydettiği gelişme bilimde, teknikte, sanat ve sporda ulaşılan ufuklar, yarına duyulan güveni daha da pekiştiriyor. Toplumsal üretimin daha çok arttırılmasıyla onun gene topluma yansıması elle tutulur, gözle görünür hale geliyor. Maddi üretimin artması ve genel yaşam düzeyinin gelişmesi, manevi değerlerin daha geliştirilmesi, zenginleştirilmesi sonucunu yaratıyor. Tiyatro, sinema, müze, opera, bale, kültür ve sanat gösterileri, sergiler alabildiğine ilgi ve dikkat odağı haline dönüşüyor.

Leningrad'da Ermitaj müzesi önünde sıfırın altında 20 derecede soğukta uzanan kuyrukta müzeyi gezmek için beklemek nasıl açıklanabilir başka türlü? Bu müze günde 20 bin kişi tarafından ziyaret ediliyor. Opera ve tiyatro salonlarının tıklım-tıklım doluluğu nasıl açıklanabilir? Sanatçılara gösterilen ilgi ve sevginin dorukları nasıl anlatılabilir?...

Sovyet insanı böbürlenmek bilmiyor. Alçak gönüllü, yapmacıksız, doğal, içten, sevecen...

"- Daha çok sorunlarımız var" diyorlar, her sözün sonunda.

Örneğin Moskova metrosundaki istasyonlara, bayram günlerinde 40 saniyede bir, normal günlerde dakikada bir geliyor tren.

"- Hedefimiz bunu 30 saniyeye indirmek" diyorlar.

Günde 6 milyon kişinin binip-indiği 175 kilometre uzunluğundaki Moskova metrosunu 1995 yılına kadar 450 kilometreye çıkarmak gibi sorunlar...

İklimi değiştirmek, verimsiz ya da az verimli toprakları tarıma kazandırmak, üretimi daha da artırmak gibi sorunlar. Sorunlar yok değil...

Lenin'i şükranla anıp şöyle diyorlar:

"- VE HER ŞEYİMİZİ SOSYALİZME BORÇLUYUZ..."

Ve şu da bir gerçektir:

Dünyanın belki de hiç bir halkı Sovyetler Birliği halkı kadar haksızlığa, iftiraya, yıkıma, zulme uğramamıştır. Ve bunlarla boğuşup, kazanıp, gülmesini bilmemiştir...

Sovyetler Birliği'ni gezerken, görürken bu yargıya varmamak olanaksız. Çar yönetimlerinin asırlık zulüm birikimi ve 1. Dünya Savaşı yangını...

Baştan başa yanık, yıkık bir ülke...

Ve büyük Ekim Devrimi. Silkinen, doğrulan, sosyalizmi kuran bir

toplum. Ardından faşist saldırı. 2. Savaş'ta 20 milyon kayıp veren bir ülke...

Sovyetler Birliği'nde her 13 kişiden biri ya dedesinin, ya babasının, ya anasının, ya oğlunun, ya bir yakınının, ya bir komşusunun acısını duyuyor yüreğinde.

Onun için de, her an onların anılarını yaşıyorlar, onları anıyorlar ve yaşatıyorlar. Yollarda, bellerde, okullarda, metrolarda onlara köşeler yapmışlar. Hiç sönmeyen alevlerin yükseldiği meçhul asker anıtlarının her an taze çiçeklerle süslenen duvarlarında şunlar yazıyor:

"- SENİN ADIN MEÇHUL, AMA CESARETİN ÖLMEZ!..."

Metrolarda kahramanlık, barış köşeleri var, *"BÜTÜN DÜNYADA BARIŞ"* yazıları okunuyor duvarlarda.

Köylerde, kasabalarda, tepelerin üzerlerinde abideler yükseliyor. Örneğin Tiflis'ten Telavi kentine giderken bizim Ege kabalarına pek benzeyen Gurcuanı kasabasında gördüğümüz heykel, *"SAVAŞA GİDİP DE DÖNMEYEN ASKERİN BABASI'NIN HEYKELİ"* adını taşıyor. Ve şarkılarda, türkülerde, şimdi neler çalıyor, söylüyor? Metallurji Profesörü Levan Caparidze'nin bize Tiflis'te gitarıyla çaldığı şarkı gibi:

"- Düşmanlığın harap ettiği her şeyi sevgi inşa eder..."

Ve eski dağcı, mühendis Givi'nin de muzipçe fısıldadığı gibi:

"- Şarap da aynı şeyi yapar..."

* * *

"BUGÜN ÇOK GÜZEL, YARIN DAHA GÜZEL OLACAK..."

Yaşanası bir dünya, insanlık ve sonsuza uzanan saygıdeğer, bitip tükenmeyen bir yaşam...

Sanayide ulaşılan dev boyutlar. Bilim ve teknikte durmamacasına kaydedilen baş döndürücü hız ve gelişmeler. Uzayın fethi ve bu alanda insan aklını zorlayan teknik yenilikler...

Kapitalist propaganda araçları insanlığın ulaştığı bu çerçeveyi yorumlarken, ekmeği zıkkım edercesine eklerler.

"- Evet ama insanlar niçin mutsuz? Acaba insanlık mutsuz sonunu hazırlamaktan gizli bir zevk mi duyuyor?..."

Bunun gibi bir yığın zırva...

Bu ipe sapa gelmez propaganda bulutlarının, kapitalist dünyanın günlük yaşama film, radyo, televizyon, kitap, dergi, gazete ve akla gelebilecek her türlü araçla saçtığı radyasyonları, etkisini ülkemizde de fazlaca duyurduğu için biliyoruz.

Peki insanlığın ulaştığı bu çerçeve sosyalist topluma ne getiriyor? Onu nasıl ve ne yönde etkiliyor?

Sovyetler Birliği'ne yaptığımız iki haftalık gezi boyunca, bu soruların çok değişik, çok sıcak, çok çarpıcı biçimlerde yanıtlandığına tanık olduk.

Tiflis ve yöresinde yaptığımız geziler sırasında bize tercümanlık yaparak eşlik eden Guram Abhazava, mutluluğun Napolyonca ifade edilişine aynen şöyle yanıt veriyordu:

"- Napolyon belki büyük bir adam, büyük bir asker. Ama haksız bir adam. Demiş ki, insanın dostu yoktur, mutluluğunu paylaşmak isteyenler vardır. Bana kalırsa, bu söz çok haksızdır, çok yanlıştır..."

Seydişehir Alüminyum tesislerinin kuruluşunda iki yıl Türkiye'de

bulunan Guram'ın yaşamı düşünce ve duyguları, mutluluğun Napolyonca yorumuna karşı çıkıyordu:

"- Nasıl olur insanın dostu yoktur? İnsanın dostu çoktur, çok olmalıdır. Dünyada da öyledir. Bütün halklar dosttur..." diyordu.

İkinci tercümanımız Levan da sevecenlik dolu kızgınlığıyla ekliyordu:

"- Nasıl insanın dostu olmaz? Öyle bir rüya görmeyeyim ki, orada dostlarım olmasın..."

Levan da, İskenderun Demir-Çelik tesislerinin kuruluşu sırasında Türkiye'de bulunmuştu ve bunları söyledikten sonra gülerek ve hoş tonlamalar yaparak Türkiye'de öğrendiği şarkıları mırıldanıyordu:

"- İkimiz bir fidanın güller açan dalıyız... Sen benimle, ben seninle, bu hayatı yaşamalıyız..."

* * *

Demir-çelik, petrol, dev binalar, araştırma enstitüleri, trenler, uçaklar, fabrikalar, traktör ve tarlalar, nehirler, göller ve uzaya merdiven dayamalar, sosyalist toplumun sırtına niçin ağır bir küfe gibi çökmüyor? Tam tersine şu şarkıyı söyletiyor:

"- Bugün çok güzel, yarın daha güzel olacak!..."

Nasıl açıklarsınız bu coşkuyu? Nasıl açıklarsınız sıcak bir ekmeğin kabuğu gibi gevrek bu keyfi?

Tiflis şehrinin girişinde yazılı şu heybetli panoyu okuyarak belki:

"- Şehrimizde plan hedeflerinde geri kalmış fabrika olmasın!..."

Plan hedeflerinin aşıldığını söylüyorlar. 10'ncu Beş Yıllık Planın süresi doluyor. Ve Stalin'in doğduğu Gori kentine giderken yolda bir tepede şu yazı okunuyor:

"- 10. Beş Yıllık Planın sonunda 100 bin ton meyve..."

Fabrikalarda, tarlalarda, üretimde yararlılık, yaratıcılık gösterenler "Emek Kahramanı" seçiliyorlar. Tiflis'in ana caddesinde gezinirken belirli aralıklarla panolarda bazı portreler görürseniz şaşırmayın, onlar emek kahramanıdırlar... Panolardaki fotoğraflar zaman zaman değişiyor. Panolara yeni emek kahramanlarının fotoğrafları konuyor.

Panolardaki fotoğraflara, "emek kahramanları"na baktığımız zaman, sanki onları bir yerlerden tanıyormuşsunuz gibi bir duyguya kapılıyorsunuz. Topluma, kollektif üretime kazandırdıkları değerler oranında toplum da onları değerlendiriyor, baş tacı ediyordu...

* * *

Tiflis'ten Gürcistan'ın eski başkenti Mtsheta'ya giderken otomobilimizde CHP Kocaeli Senatörü Abdullah Köseoğlu ile Guram Abhazava arasında şu konuşma geçiyor:

"- İşçi günde kaç saat çalışıyor?"

"- 7 saat."
"- Haftada?"
"- Beş gün."
"- Yıllık izni ne kadar?"
"- 30 la 60 gün arasında değişir."
"- Çalışmak zorunlu mu?"
"- Hayır, hak!"
"- Anlatamadım, insan isterse, işi bırakamaz mı?"
"- İşsizlik onun hakkı değil."
"- Hayır öyle değil, yani bir insan dedi ki, ben işi bırakıyorum, bundan sonra çalışmıyorum, devlet ona sormaz mı?..."

Guram anlamakta bir hayli müşkülat çektiği bu soruyu yarı hayret, yarı şaşkınlıkla şöyle yanıtlıyor sonra:

"- Devletten önce, ona ailesi sorar. Adam, sen niçin çalışmıyorsun demez mi?... Bana kalırsa öyle der..."

İşsizlik gibi kavramı Sovyet insanına anlatmakta bir hayli güçlük çekersiniz. Hani öcülü-böcülü masallar vardır ya, hani anlatırken 'bir dudağı yerde, bir dudağı gökteymiş" diye bir dev çizersiniz ya, işte öyle bir şey.

Aynı zorluğu, sınıflı toplumu anlatırken de çekebilirsiniz. Fabrikalar, madenler, tarlalar tek bir şahsa veya aileye ait olabilir, derken de ona kolay kolay anlatamazsınız bunu.

"- Peki işyerinizi, ya da işinizi istediğiniz zaman değiştirebilir misin?..."

"- İş değiştirecek, işyeri değiştirecek sebepler varsa niçin değiştirmeyeyim efendim? Hepimiz insanız. Oldu ki, şefimle geçinemedim. Ya da o benimle geçinemedi. Olur bunlar, olabilir. Değiştiririm işyerimi. Başka işte yararlı olacaksam, o işi seveceksem, o işi yaparım. Normal değil mi?.."

Örneğin gene bir otomobil yolculuğunda tanık olduğumuz şöyle bir konuşmayı ileteyim:

"- Bu fabrika kimin?.."
"- Bizim, yani toplumun."
"- Bu tarlalar kimin?..."
"- Bizim, yani toplumun."
"- Yani fabrikalar ve tarlalar devletin desene!.."

İşte o zaman yanıt sahibinin bir açıklaması:

"- Ama efendim, devlet diye bir insan yok ki!..."

Ve o insan, sağlık hizmetlerinin ticaret konusu oluşunu da anlayamıyor. Aylık ücretin ev kirasına gidebileceğini de anlayamıyor. Fiyatların her gün artışını, aynı malın aynı kentte üç-beş değişik fiyata satılabileceğini de aklı almıyor.

Sovyet halkı, işçi, kolhozcu köylü ve fikir emekçisinden oluşuyor.

Kol emeğiyle kafa emeği arasındaki nitel ve nicel fark giderek kapanıyor. Bu söylendiği, yazıldığı kadar kolay bir iş değil elbette. Bu hedefin gerçekleşmesi için bugüne kadar sağlanan başarıların üzerine gelecek plan dönemine büyük önem atfediliyor.

Sovyet insanı yalın, açık, komplekssiz. Olanı, olduğu gibi söylemekte hiç güçlük çekmiyor.

Leningrad'da günde 100 bin ayakkabı üreten bir fabrikanın önünden geçerken, tercümanımız Lilia,

"- Ama ayakkabılarınız pek kaliteli değil" dendiğinde,

"- Evet" dedi, "Bugüne kadar kantiteye önem verdik, önümüzdeki plan döneminde kaliteli ayakkabı yapacağız."

"- 22. Asırda mı?"

"- Hayır, pek yakında..."

Ve 24 yaşlarındaki Fransız Filolojisi mezunu güzel Lilia bunları söylerken yüzüne baktım, yüzünde ne sinirlilik, ne bir gocunma, ne de övünme izi vardı. O inandığı, güvendiği bir şeyi söylüyordu yalnızca... Günde 1 milyon şişe süt dağıtılan 4 milyon nüfuslu Leningrad'da yaşayan Lilia, bunu da, süt fabrikasının önünden geçtiğimiz için söylüyordu...

Bu karşılıklı konuşmayı dinlerken, belleğim beni bir yıl öncelere götürüyor.

Türkiye-Bulgaristan hükümet yetkilileri arasında Varna'da yapılacak resmi görüşmeleri izlemek üzere Başbakan Bülent Ecevit'i izleyen gazeteciler arasında bulunuyordum. 1978 yılının Mayıs ayı idi. Uçakta 18 gazeteciydik. Bulgaristan'a ikinci gidişimdi ama Varna'yı ilk kez görecektim. Varna'yı görenlerden uzun uzun övgüsünü dinlemiştim.

Uçağımız havaalanına inerken kuş bakışı gördüğümüz Varna anlatılanlara hak verdirecek kadar güzel görünüyordu. Varna havaalanında yapılan resmi karşılama töreninden sonra gazetecilere ayrılan otobüse binmiş kıyı şeridine gidiyorduk. Havaalanıyla kıyı şeridi arası 20 kilometre kadar vardı. Otobüsümüz ilerlerken bizler de sağa sola bakıyor Varna'yı tanımağa çalışıyorduk. Bu arada mihmandarımız Aleksandr ile aramızda konuşmalar geçiyordu. Kendisine sorular soruluyor, o da yanıtlar veriyordu.

Bu sorular arasında ilginç olduğu kadar ön yargılı gülünç sorular da oluyordu. Örneğin Varna havaalanıyla ilgili olarak bir gazeteci arkadaşımızın yargıları:

"- Güzel, temiz bir havaalanı."

Aleksandr, kendisine hitaben söylendiği için:

"- Evet, temiz, güzeldir..."

"- Ama küçük!..."

"- Evet, küçüktür!..."

Aleksandr'ın, gazeteci arkadaşı adım adım onaylaması beni güldür-

müştü.

"- Yahu" demiştim, "hiç de küçük sayılmaz!..."

O zaman Aleksandr soru sahibi arkadaşın gönlünü de kırmamağa çalışarak şöyle demişti:

"- Ama ne yapayım efendim, o küçük olmasını istiyor..."

Daha sonra o gazeteci arkadaşla Aleksandr arasındaki soru-cevaplar sürmüştü. Yollar gidiş-geliş, geniş, düzgün, düzenliydi.

"- Yollarınız fena değil!"

"- Fena değildir."

"- Yok yok, bayağı güzel, çok güzel..."

"- Güzeldir!"

"- Ama memleketinizde araba yok!"

"- Biraz var..."

Yolun kenarında, ilerde büyük bir fabrika görünüyordu:

"- Fena fabrika değil, büyük, bak şu tarafta!..."

"- Evet o tarafta, büyük fabrika..."

"- Ama göl gör ki, içindekiler zorla çalışıyor!.. '

"- Niçin efendim, zorla çalışıyor?.."

"- Canım biliyoruz, sen de bilirsin..."

Kentin içine girmiştik, geçip yeşilliklere ilerliyorduk.

"- Çok güzel şehir yahu!.."

"- Evet, çok güzeldir."

"- Ama birader baksana hiç insan yok ortada."

"- Ama efendim iş saati, ne yapacaklar şimdi sokaklarda?.."

Bu eğlenceli konuşma deniz kenarına geldiğimizde bir ara kesilmişti. Çünkü envai çeşit yeşillikler arasında gözle görülmedikçe pek anlatılacak gibi olmayan turistik tesisler uzanıyordu.

"- Vay vay vay! Bu ne güzellik, nasıl yaptınız buraları?"

"- Biraz yaptık efendim..."

Aleksandr ile birlikte otobüsümüzdeki arkadaşlar gülüyorlardı şimdi. Galiba anlaşacaklardı artık. Ama meslektaşımız tam bu sırada bir saplama daha yapınca Aleksandr'ın gülmesi bir süre daha devam etmişti:

"- Ama Aleksandr, hürriyet yok!..."

* * *

Leningrad'lı Lilia ile Varna'lı Aleksandr arasındaki benzerliğin sırrı neydi acaba? Birbirlerini tanımayan ve tanımayacak olan bu iki insanı yanyana getirince onları ortak ve benzer yapan şey, sosyalist toplumların birer ferdi olmalarından başka ne olabilirdi ki?... Burada ister istemez sosyalist toplumun "komplekssiz" insanına bir vurgulama daha yapmak istiyorum. Çünkü değişik toplumsal yapı ve ekonomik sistemler içinde yaşa-

yan insanları gözleyip, davranış gözlemleri yapmak isteyenler için bu en önemli bir denek taşıdır kanımca. Biraz da mesleğimin gereği olarak söylüyorum, insan denen keyfiyetteki özellik ve nitelikleri tanımak kadar uçsuz bucaksız destan olamaz. Yolların temizliği, apartmanların büyüklüğü, otellerin ihtişamı ve etrafın yemyeşilliği daha sonraki işlerdir çünkü...

Bu konuda, tanık olduğum şu olayı da anlatmak istiyorum. Tiflis' te akşam yemeği için konuk olduğumuz bir evde, yemek yer ve konuşurken televizyon, Belgrat'ta yapılan bir artistik buz pateni yarışmalarını naklediyordu. Adını hatırlayamıyacağım ama yayının o bölümündeki yarışmada, bir Sovyet çiftinin birinci olacağına muhakkak gözüyle bakılıyordu. O çift, o dalda son yıllarda sürekli altın madalya kazanıyormuş.

Ama ne oldu? Amerikalı bir çift kazandı birinciliği. Sovyet çifti ikinci olmuştu. Masadakilerin yüzüne baktım, hiç bir değişiklik yok... En azından bir "tüh, allah allah!" falan? Hayır hiç böyle bir tepki yoktu. Sormuştum:

"- Sizinkiler birinci olamadı..."

"- Olamadı, çünkü öbür yarışmacılar daha iyiydi. Bizimkiler iyi yapsaydı, onlar birinci olurdu..."

Sorun bu kadar basit değil miydi?...

Çünkü "komplekssiz"liğin alt yapısı, toplumla birlikte dünkü deneyler, bugüne inanç ve yarına duyulan güvenden başka ne olabilirdi. "Bugün çok güzel, yarın daha güzel olacak" demek az bir şey miydi?...

ÇOCUKLAR VE YARINLAR

Şaraplarıyla ünlü Gürcistan'da ilk kadehler "barış" için kalkarsa, ikinci kadehler mutlaka "çocuklar" için kalkıyor. Masada bulunan herkes de söz sırası kendisine geldiğinde çocuklar için kadeh kaldırmanın anlamını anlatıyor:

"- Çocuklarımız yarınlarımızdır. Çiçeklerimizdir onlar. Onlar ne kadar güzel açarlarsa ve yetişirlerse yarınlarımız da çiçek bahçeleri gibi olacak demektir. Dünyada kim sevmez ki çocukları? Bugün onların şerefine içiyoruz, yarın onlar büyüyecekler ve bizi unutmayacaklar, bizim şerefimize içecekler. Yaşasın dünyanın çocukları, yaşasın çocuklarımız..."

Şiirsel bir akış ve coşkuyla söylenen bu sözlerden sonra kaldırılan kadehlerin bir dikilişte içilmesi koşulu var.

"- Ben yarım içsem..."

O zaman masadakiler gülerek, işaret parmaklarını "hayır olmaz" anlamına sallarlar ve şunları söylerler:

"- O zaman sen çocukları yarım yarım seviyorsun..."

Yürek mi dayanır?...

Hemen unutmadan, bu konudaki bir kuralı daha ekliyeyim. Çocukların şerefine doldurulan kadehlerde hiç boş yer kalmaması gerek. Yani kadehin tepesinde şarap kubbe olmalıdır. Ve sonra bir dikişte...

Bir Gürcü heyeti bir tarihte Amerika'ya gitmiş. Orada yenir içilirken, kalkmış birisi ayağa "çocuklarımızın şerefine" demiş, Amerikalılar anlamamışlar. Bir daha sormuşlar:

"- Kimin şerefine içiyoruz?"

"- Çocukların şerefine."

"- Çocukların mı?"

"- Evet onların..."

Terçüme de doğru yapılmasına karşın pek şaşırmışlar...

"- Demek çocukların şerefine!..."

5,5 milyonluk Gürcistan ailelerden daha çok çocuk istiyor. Bu konuda yakınmalar dile getiriliyor:

"- Gelir düzeyi arttıkça çocuk sayısının artması doğaldır ama öyle olmuyor pek. Aileler ortalama iki çocukla yetiniyorlar. Oysa biz daha çok çocuk istiyoruz..."

Bunun için her fırsatta propaganda yapılıyor. Hatta tiyatro oyunları yazılıp sahneye konuyor. Yeter ki, aileler daha çok çocuk istesin...

Anne, hamileyken ve doğum yaptıktan sonra bir yıl çalışmayıp, düzenli bir biçimde devlet yardımı alabiliyor.

Doktor parasıydı, ilaç parasıydı!... Çocuk doktoruydu, ilacıydı!...

"- Parasız mı?"

Yanıt:

"- Paralı olabilir mi?... İnsan hayatı parayla ölçülür mü?..."

Sovyetler Birliği'nde mecburi öğrenim 10 yıl. 6 yaşındaki bir çocuk hazırlık sınıfına giriyor ve ondan sonra bizim ilk-orta-lise dönemini de kapsayan bir öğretim süresini tamamlıyor. Bu sürenin sonunda mezun olanların yüzde 90'ı yüksek okula gidiyor, geri kalan ya bir teknik okula ya da iş yaşamına atılıyor.

Tiflis'te 1802'de kurulmuş 177 yıllık böyle bir okula gittik.

Okul Müdiresi Liana Şetsıruli karşılıyor ve gezdiriyor bizi. 11 ulustan 1600 öğrencinin okuduğu bu 44 sınıflı okulda 128 öğretmen bulunuyor. 50 yaşlarındaki Liana Şetsıruli bizi öğretmenlerle tanıştırıyor ve bilgiler veriyor.

Okulda sürekli görevli bir doktor, iki hemşire bir de diş tabibi bulunuyor. Öğrenciler her öğrenim yılının başında genel bir sağlık kontrolundan geçiriliyor.

Okulda sürekli bir sağlık ünitesi olduğunu duymak gezi ekibimizin ilgisini çekmişti. Senatör Köseoğlu'nun esas mesleğinin çocuk doktorluğu olduğunu öğrenince okulun revirine gidip görmek daha da ilginç olacaktı. Genişçe bir odaya girdiğimizde burayı hastahanedeki bir odadan ayırdetmek olanaksızdı. Ecza dolapları, hasta muayene yatağı ve adını sanını bilmediğim ama göz aşinası olduğum bir yığın tıbbi araç-gereç göze çarpıyordu. Okulun emektar hanım doktoru bizimle tanıştırılınca ve hele içimizden birinin meslektaşı olduğunu öğrenince gülerek karşıladı bizi. Bir şeyler anlatmaktan çok "sorun, söyleyeyim" der gibi bakıyordu. O sırada ilkokul 4'ncü sınıf öğrencisi olduğunu öğreneceğimiz bir kız çocuğu getirildi içeri. Senatör Köseoğlu, mümkünse çocuğun muayenesini kendisinin yapmasını isteyince doktor hanım "tabii tabii" der gibi kulaklığını uzattı...

Köseoğlu çocuğu iyice dinledikten ve tercüman aracılığı ile kendisine bir takım sorular yönelttikten sonra, doktor hanıma teşhisini iletti:

"- Çocuğun bir şeyi yoktu!..."

Okulun yüzlerce çocuğunu kendi öz çocuğu gibi tanıdığı anlaşılan doktor hanım, hafifçe bir kahkaha atarak teşhise katıldığını söyledi. Çocuğun sorulara verdiği yanıttan, büyük bir olasılıkla sınav heyecanıyla midesinin bulanmış olabileceğini söyledi. Sonra çocuğun yanına gitti ve kendisiyle güle-okşaya konuşmağa başladı. Kendisine "Allahaısmarladık" diyerek ayrıldık ve okulun öteki koridorlarında yürümeğe başladık...

İlkokul öğrenim diliminde haftada en fazla 28 saat ders görülüyordu. Yüksek sınıflarda ders sayısı haftada 35 saate çıkıyordu.

Bu arada bazı sınıflara girerek derslerden bölümler izliyoruz.

25 kişilik 10'ncu sınıftaydık. Ders edebiyattı, Gürcü Edebiyatı.

Öğretmenin sorusunu yanıtlayan bir öğrencinin söylediklerini not alıyorum,

"- Sanat öyle bir şeydir ki, kendini feda edeceksin. Feda etmezsen bir sanat eseri yaratamazsın, "diyordu, devam ediyordu...

İngilizce öğretilen bir sınıfa girdiğimizde camlı bölmelerde, kulaklıklar, mikrofonlar, film ve dia göstericileriyle karşılaştık.

Temel dil Gürcüce idi. 1'nci sınıftan itibaren Rusça öğretiliyordu, 5'nci sınıfa gelince öğrenci istediği bir dili daha seçebiliyordu. Bu dil Azerice olabilirdi, Türkçe olabilirdi, Farsça ya da İngilizce olabilirdi... Biz İngilizce öğrenilen bir sınıftaydık. Öğretmen yeri-sırası geldiğinde kürsünün önündeki düğmeye basıyor ve perdeler otomatikman kapanıyordu. Ondan sonra film başlıyordu. Çocukların en çok ilgi duydukları bir konuyla ilgili film gösteriliyor ve buradaki konuşmalar İngilizce oluyordu... Bizim seyrettiğimiz film bir spor filmiydi.

Daha sonra Fizik, Kimya laboratuvarlarını geziyoruz...

Fizik öğretmeni Şota Abaişvili 40 yıldan fazla bu okulun öğretmeni. Savaşa da katılmış. Bilgiler veriyor. Bu sınıflarda da film, dia göstericileri var. Ve gene öğretmen basıyor düğmeye perdeler kapanıyor, film başlıyor...

Ayrıca öğrencilerin oturduğu masaların üzerinde basılan bir düğmeyle kapak açılıyor içinden ampermetre, voltmetre, reosta çıkıyor.

Teorik bilgiler deneye vuruluyor, deneyle sağlanıyor...

Tercümanımız Levan eğiliyor kulağıma:

"- Sadece kitap yetmez" diyor... O da bir zamanlar bu sıralardan geçmiş, bu okulun çocuğu...

Biyoloji dershanesine giriyoruz, orası da o derse uygun araçlarla, gereçlerle dolu...

Resim dershanesine girdiğimiz anda renkler cümbüşünün içine düşmüş gibi olduk. Suluboya, yağlı boya, kara kalemle yapılmış resimler duvarları tümüyle kaplıyordu. Çocuklar renklerle haşır-neşir resim yapıyorlardı. Biz sınıfa girdiğimizde kısaca bize göz attılar ve gene resimlerini yapmağa koyuldular...

Hangi sınıfa girsek temizlik ve özen göze batıyor... İlkokul sınıflarında duvarlarda çiçek dalları, yaprakları ve kuş yuvaları gözümüze çarpıyor. Sınıflarını temiz tuttukları gibi fazla aşırılığa varılmadan doğadan da motifler alarak güzelce süslüyorlardı öğrenciler.

Gezdiğimiz sınıflardan biri de Lenin sınıfıydı.

İlköğrenimde en başarılı sınıf bir yıl Lenin sınıfında ders görmeğe hak kazanıyordu. Bireysel başarı yerine sınıfça, kollektif başarı esas alınıyordu. Sınıfın başarısı esastı.

Lenin sınıfına girdiğimiz zaman çocukların bakışlarında bir gurur izi okunuyordu. Şöyle bir şey miydi: Okula konuklar gelmişti ve onların sınıfı ve anlamı herhalde onlara anlatılmış olmalıydı gibisinden... Çocuksu gülücüklerin dalgalandığı sınıfta Lenin'in şu sözleri duvarda okunuyordu:

"Okumak
okumak
Ve
Okumak..."

Müzik sınıfında ders bitmişti. Oysa orayı da görmek istemiştik.

Koridorlarda yürürken yarım bir salona açılıyoruz. Burası 2. Savaşta ölenlerin köşesi. Bu okul mezunu olup da, savaştan dönmeyenlerin anısı yaşatılıyor.Duvarlarda fotoğraflar... Derken bir ana... Savaşta dört çocuğunu yitiren bir anne'nin fotoğrafı bu. Onun özel bir bölümü var.

Ve duvarlarda savaşa karşı, barıştan yana yazı ve sözler okunuyor. Barış için her türlü fırsat eğitiminden yararlanıyorlar...

Son olarak okulun kantinine gidiyoruz. Dersten çıkan küçüklerin karınları acıktığında kantine gidiyor ve istedikleri şeylerden alıp yiyorlardı. Ocağın üzerindeki süt sürekli sıcaktı...

Her öğrenim yılının başında öğrencilere ücretsiz fiş veriyordu okul. Bir yıl boyunca çocuklar o fişlerden koparıp koparıp, karşılığında, çörek, börek, süt ve meşrubat alıyorlardı. Fişler her gün yetecek kadar düzenlenmişti...

Sosyalist toplumun küçük insanı bu sıralardan yetişiyordu...

* * *

Sovyetler Birliği'nde çocuğa, yarının, yarınların temsilcilerine gösterilen özeni, verilen değeri ve doruklara vardırılan saygıyı, sevgiyi anlatmak kolay şey değil. Bu olgunun tarihsel boyutları devrimle yaşıt. Ekim Devrimi'nden üç gün sonra Sovyet Hükümeti özel bir kararname yayımlayarak 14 yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklıyor. 1919 yılından itibaren de, 14 yaşından küçük tüm çocuklar için parasız beslenme başlatılıyor. Parasız olan kreş, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanısıra 14 yaşına kadar da parasız beslenme...

Çalışma yasasının 256 maddesinden 48'inin, bu küçük varlıkların ve annelerinin güvenceleri ve üstünlükleri için ayrılmış olması sanırım bir fikir verebilir...

Rehberimiz Guram'ın 2,5 yaşındaki çocuğunun, doğuştan yürüme ve yere basma güçlüğü çektiğini öğreniyoruz. Yavrucuk, bacaklarındaki sinirsel bir zâfiyet nedeniyle istenilen düzeyde yürümeye geçememiş. Sürekli tedavi görüyordu. Her yıl bir kez de, Tiflis'ten Leningrad'a gidiyor ve dünyaca ünlü tıp merkezlerinde kontroldan geçiyordu. Baba Guram, tedavinin ayrıntılarına girdikçe, biz de tedavinin mali portesini hesaplamağa başlamıştık.

"- Bu tedaviye para mı dayanır?..."

Guram ilk önce anlayamamıştı

"- Nasıl efendim, para mı dayanır!.."

"- Yani bu kadar parayı sen aylık ücretinle nasıl karşılarsın?.."

"- Ben karşılamıyorum efendim..."

"- Peki, bu devlete pahalıya oturmaz mı? Hem buradaki tedavi, hem de her yıl Tiflis'ten Leningrad'a gidip gelmek?..."

Guram, babalık duyarlılığına karışan haklılıkla yanıt vermişti.

"- Ama efendim, bir insan hayatından daha kıymetli şey var mı?.."

Baba Guram'ı, istemeden üzmüştük galiba...

Çocuğa verilen değer, yetişmesine gösterilen özen, nedensiz değildi.

Ve onun için Sovyetler Birliği'nin en güzel şaraplarının yapıldığı Gürcistan'da barışı izleyen kadeh çocuklar için kaldırılıyordu ve usanmamacasına

"- Onlar bizim çiçeklerimiz, yarınlarımız.. Dünyanın yarınları onlar" deniliyordu...

* * *

KADINLARIN OMUZLARINDA

Bir gün yolunuz Tiflis'e düşer de, kentin ortasından akan Kura nehrinin kıyılarından güneye doğru bakarsanız Narin Kale'yi görürsünüz ve hemen orada da büyük bir kadın heykelini. Bir elinde kılıç, bir elinde şarap kadehi tutan kadın heykelini.

Heykel suskundur ama söyleyeceğini söylemektedir:

"- Savaş için geldiysen kılıç, barış için geldiysen şarap..."

Şöyle ya da böyle, her türlü savaş ve şiddet yanlısı propagandanın yasalar önünde suç sayıldığı Sovyetler Birliği'nde, bu büyük ve güzel kadın heykelinin iki elindeki kılıç ve şarap kadehinin tarihsel bir öyküsü var.

İran Kralı Şahabbas 1600 yıllarında Gürcistan'ı istila ettiğinde bu bağlar ülkesinde gördüğü direniş karşısında bir gün "Bu Gürcülerin kuvveti galiba şaraptan geliyor" demiş ve şu komutu vermiş askerlerine:

"- Bağları kılıçtan geçirin!.."

Ve bağlar kılıçtan geçirilmiş...

Sonra ne olmuş? Şahabbas çekip gitmek zorunda kalmış bir gün buralardan..

Toprak ana çok bağlar vermiş bu ülkeye sonra. Üzümle, şarapla emziriyor çocuklarını.

Ve bugün o ülkenin çocukları işin içine kahkahalarını da katarak Şahabbas'a doğru sesleniyorlar:

"- Biz, Onun yerinde olsaydık, şarap içmeğe gelirdik.."

Ve ondan sonra da bu kahkaha evrenselleşiyor:

"- Bütün dünyada da böyle değil midir? Savaş için gelen savaşla, barış için gelen barışla gitmemiş midir?..."

Savaş ve barışın bir kadın heykelinin ellerinde simgeleşmesi boşuna olmasa gerektir. İki büyük savaşta uğranılan ağır kayıpların en kahredici

acılarını çeken Sovyet kadını için bunun yakıcı da bir anlamı olmalı.

Gidip de dönmeyen oğullar, gidip de gelmeyen kocalar, kardeşler, yeğenler, sözlüler, nişanlılar ve usuldan bucaktan göz kırpılmağa başlanan sevgililer...

Ve dönmeyenlerle birlikte çarpışa çarpışa ölenler...

Yaklaşık bir kuşak önce 20 milyon insan varlığını toprağa gömmek ne demek?

Ve bugün gülmek.

Göz nurunu toprağa gömen, erkeğinin bıraktığı tezgahın başına geçen, tarlaya koşan, silahı onaran, evin bacasını tüttüren, 900 günlük Leningrad kuşatmasında kocasının bel kayışını suda haşlayıp, sofraya sıcak çorba sunan ve buna karşın kapitalist propaganda makinalarının en hayasız aşağılama, hakaret ve karalamalarına uğrayan bu kadın işte, Sovyet kadını...

Sovyetler Birliği'nde çalışanların yüzde 51'ini kadınlar oluşturuyor dersem, Sovyet kadınının bugün sosyalist toplumda yüklendiği görevin büyüklüğünü takdir edersiniz...

SSCB Yüksek Sovyeti'nde kadın milletvekili oranı yüzde 31, federe cumhuriyetlerin yüksek sovyetlerinde yüzde 35 ve yerel sovyetlerde bu oran yüzde 48.

Uzay yolculuğunda Valentina Tereshkova'sıyla erkeğini yalnız bırakmayan Sovyet kadını, hayatın her alanında erkekle biraz daha eşitliği sağlamada adımlar atıyor.

Sovyet toplumu kadınına çok şey borçlu ve minnettar.

Ve herhalde öyle olmalı ki, 10. Beş Yıllık Plan, kadınların yükünü hafifletmeyi amaçlayan programlar öngörüyor. 1165 adet temel meslekten kadın vücuduna zarar verdiği saptanan 200'ü kadınlara yasaklanmış bulunuyor bugünden. Hedef bu sayıyı daha da artırmak.

* * *

Gürcistan ve yöresindeki gezilerimiz sırasında bir çok aileye konuk olduk, ağırlandık. Birbirlerine sevgiyle, saygıyla perçinleşmiş bu ailelerde sıcak konukseverlik gördük.

Mühendis Cemal Sehniyaşvili, bizi konuk ettiği evinde oğlu Giorgi ve küçük kızları Tina ve Natia cin gibi bize bakarlarken ve karısı Nada sofraya sürekli yemekler taşırken, kadehini şöyle kaldırıyordu:

"- Kadınlarımızı unutamayız. Türkiye'de ve Gürcistan'da kadın başka şeydir, Avrupalılar için başka şeydir. Bizler kadına taparız. Onlar bizim anamız, karımız ve bacımızdırlar. Onların şerefine..."

Cemal Sehniyaşvili'nin yukarı kattaki komşusu profesör ve eşi de iniyorlar aşağıya ve masamıza konuk oluyorlar.

Ve sıcak bir söyleyişle ilerleyen saatlerde hep bir ağızdan şarkılar

da söylüyorlar. Güney Amerika müziğini andıran ama biraz daha ateşte kızarmış, içli duygulu şarkılar bunlar. Dinlerken bizler de duygulanıyoruz.

Tercümanımız Guram'a soruyoruz şarkının sözlerini, o söylüyor:

"- Benim ateş böceğimin ateşinden sen aydınlandın ama bu kez sen beni yaktın.."

Bir sevda şarkısı...

Hani bir sardunya çiçeğinin, hani bir çalının, hani bir böğürtlenin dalından uçuverir ya bir kuş, ve sonra o körpecik pençelerin telaşından sallanır sallanır ya dallar, işte öyle duygular bunlar...

İnsanlığın ortak şarkısı, anamız, yarimiz, bacımız..

* * *

Sovyet kadınlarının elleri iri, büyük. Çalışma yaşamının her alanında erkeğine ve hayata omuz veren Sovyet kadınının ellerine dair bu gözlem pekişince ve Nazım'ın şiiri akla gelince irkiliyor insan.

Uçsuz bucaksız ülkende ellerinin şefkatli gücünü duyamamış
ağaç mı, alet mi,
hayvan mı, beşik mi var?
Çapayef'in makinalı tüfeğini kimin elleri işletti?
Stalingrad cephesinde uçağın yekesine şahin kanatları gibi
konan eller
senin ellerin değil miydi?
Traktörlerin volanını kimin elleri güvercin kanatları gibi
okşuyor bugün?

Özellikle lokantalarda servis yapan kadınların büyük bir ciddiyet yanında servisi ihtimamla yaptıklarına tanık oluyoruz.

Leningrad istasyonunda ise içinde çay ocağı da bulunan büfenin sorumlusu kadından yediğim zılgıtı da anmak gerek. Leningrad'dan Moskova'ya bizi götürecek treni beklerken büyük bekleme salonuna girmiştik. Tercümanımız bilet işleriyle meşgul olduğu için bizbize bekliyorduk salonda. Bu arada benim sırtım büfeye dönük, bir sigara yakmış, tüttürüyorum...

Az bir süre sonra arkamda bir kadının sert bağırmalarını duyuyorum. Biraz da dalgın olduğum için dönüp bakamıyorum, ne oluyor orada? Bir de baktım ki, karşımda iriyarı, önlüklü bir kadın. Bir eliyle bana bir şeyler anlatırken, öbür eliyle de sigara içiyormuş gibi elini hızla ağzına götürüp, getiriyor. Yerleri gösteriyor. Anlıyoruz ki, burada sigara içmek yasak. Götürüp sigaramızı atıyoruz. Fena haşlanmıştık.

Doğrusu kaç yaşında olursanız olun biraz da çocuk gibi davranıyorlar adama. Analık yanı ağır Sovyet kadınının. Eski kuşak iri-kıyım iken yeni kuşağın inceldiği görülüyor.

1970 yıllarında Seydişehir'e gitmiştim. O zamanlar televizyonda çalışıyordum ve kurulmakta olan Alüminyum tesislerinin yapım çalışmalarını tesbit edecektik. Seydişehir Alüminyum Tesisleri Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin ortak çalışmalarıyla kuruluyordu. Tesislerde Sovyet mühendis ve teknisyenleri de çalışıyorlardı. Aileleriyle birlikte tesislerin içindeki lojmanlarda kalıyorlardı. Evli olanlar okul çağı dışındaki çocuklarını da getirmişlerdi...

Fabrikada çalışan işçilerle ve halkla konuşurken Sovyet mühendis ve teknisyenler hakkındaki düşüncelerini sormuştuk. "İyi insanlar, ama bir de komünist olmasalar" diyorlardı. "Komünistliklerinin" kendilerine bir zararı olup olmadığını sorduğumuzda ise "yoooo" diyorlardı, "zararı kendilerine!.."

Seydişehir halkı ise Sovyet mühendis ve teknisyenlerinin hanımlarının "efendiliğini" anlatıyorlardı:

"- Çok terbiyeli, alçak gönüllü insanlar. Ellerinde file, gelip alış veriş yaparlar, hamal-mamal tutmazlar. Sakin-sessiz insanlar. Çocukları, kocaları var; bunlar nasıl komünist anlamadık.."

Ve Seydişehir'liler buraları görseler, herhalde akıl-sır erdiremedikleri bir çok şey göreceklerdi...

Sovyet kadını, erdemleriyle, çalışkanlık ve şefkatıyla özde Anadolu kadınına ne kadar çok benziyordu...

* * *

Tiflis'te bulunduğumuz günler içinde bir akşam da bir düğüne konuk olduk.

Bizi Moskova havaalanında karşılayan Gouram Galogre Tiflis'te bir gün, o akşam bir akrabasının düğününe gideceğini söyledi ve "sizler de gelmek isterseniz sevinirim" dedi. Memnuniyetle kabul ettik. Bir aile kuruluyordu, gençlerin düğünlerine biz de konuktuk. Düğün "Halka Hizmet Evi"nin bir salonunda yapılıyordu. Bu büyük binada, ayakkabı tamircisinden, saat, otomobil tamircisine, fotoğrafçısından berberine kadar her hizmet vardı. Akşam olduğu için o bölümler kapalıydı. Salonda düğün yapılıyordu.

Uzun bir "U" oluşturan masaların karşısındaki masada damatla gelin oturmuşlardı. Saz heyeti de yandaki köşede yerini almıştı.

Gözlerinizi kapasalar ve burada açsalar hiç yadırgamazsınız. Sıcacık, candan, tanıdık bir düğün toplantısı işte. Hısım, akraba, komşu düğünü...

Bizi masanın başında açtıkları yere buyur ediyorlar. Biraz daha sandalyelerini çekiyorlar, biraz daha sıkışıyorlar, o kadar. Aralarındayız...

Gürcistan'da hangi masaya otururseniz oturun mutlaka bir masabaşı seçilir, Tamada. Masabaşına Tamada deniyor.

Tamada, en güzel konuşan, en sevilen, en çok içen, içip de devrilmeyen, ortak sevgi ve saygı odağı bir kişi. İçki trafiğini o yönetir ve "şerefe" kaldırılan kadehlerin ne için kaldırıldığının anlamını açıklar.

Düğünün Tamada'sı David Gelitaşvili, ortaokul öğretmeni.

Masalar yemekle, mezeyle dolu ve kadehler boşalmamacasına telaşlı. Bizim Türkiye'den konuk geldiğimiz masalara duyuruluyor. Oradan buradan selamlar. Sıcacık bir hava. Damat ve gelin de bizi selamlıyorlar, biz de onları kutluyoruz.

Ne yapmacıksız, ne içten, ne doğal bir muhabbet bu...

Gülmek, oynamak, konuşmak ve daha daha şarap...

Boş tabaklar gidiyor yemekler geliyor. Ve hemen üç sandalye ötede oturan güller gibi gülen Eteri Arcevanidze hanım tabakları toplayanlara yardım ediyor, masayı siliyor, gidip yeni tabaklar getiriyor.

Merak ediyoruz;

"- Acaba Eteri hanımın mesleği ne?" diye soruyoruz.

Masadakilerden biri yanıtlıyor:

"- Tiflis Yüksek Mahkemesi üyesidir..."

"- Peki koskoca mahkeme üyesi niçin masayı topluyor?"

Bu soruya verilen yanıt, doğal bir yüz ifadesiyle geliyor:

"- O Komünist Partisi Birinci Sekreteri de olabilirdi! Kötü bir iş yapmıyor ki!.."

Şarkılar, türküler söyleniyordu, çalgılar çalınıyordu, oyunlar oynanıyordu, genç evliler kutlanıyordu. Bir aile kuruluyordu...

KOLLEKTİF ÜRETİMDE DEĞER

Sovyetler Birliği'ndeki sekizinci günümüzdü. Bu sürenin iki güne yakınını Moskova'da, dört gününü Tiflis'te, iki gününü de Batum'da geçirmiştik.

15 Mart günü Batum'dan hareket etmiş bir saat uçak yolculuğundan sonra öğle saatlerinde tekrar Tiflis'e dönmüştük...

Oldukça değişik ve yoğun bir gezi programının sekizinci gün durağında, Tiflis'te kaldığımız İveria Oteli'nde bizi ziyaret eden iki gazeteci ekibi bizden gezi izlenimlerimizi soruyordu. İlki Ajans Novosti Press muhaberi, öteki de Tiflis'te yayınlanan "Vatan" gazetesi muhabiriydi. İlki erkek, ikincisi de hanım muhabirdi.

Birer saat aralıklarla görüştüğümüz meslektaşlar bana da soru yönelttiklerinde verdiğim yanıtların şöyle bir bölümünü hatırlıyorum:

"- Sovyetler Birliği'nde bulunduğumuz süre içinde yalnızca bize gösterilen sıcak konukseverliğin tanığı değiliz. Yaşamın gözlediğimiz her alan ve anında Sovyet emekçi halkının dostça ve kardeşçe bağlarla örülmüş sevgi, saygı ve dayanışma duygularıyla birbirlerine pek sargın olduklarına da tanık olduk. Ama gördüğüm bir olayın dışında..."

Sözümün burasında çevirmen Guram ve gazeteci meslektaş adeta istemeyerek yana devrilen bir vazonun ardındaki titizlenmeyle sordular:

"- Acaba sizi üzen bir şey mi oldu?.."

Kendilerine beni dinlemeye devam etmelerini istedim.

"- İki kişi bir bahçenin köşesinde birbirlerini bellerinden tutmuşlar tartaklıyorlardı... Bunu gördüm..."

Benim gülümsememe karşın onlar tanık olduğum bu olaydan, yadırgadıklarını belli ederek, pek hoşnut kalmamışlardı.

Devam ettim:

"- Gördüğüm bu iki kişi, minnacık iki çocuktu. Birbirleriyle güreş mi ediyorlardı, oyun mu oynuyorlardı doğrusu onu iyi seçemedim..."

O zaman bir kahkaha yükseldi Guram'dan ve meslektaştan...

Bir saat sonra aynı şeyleri söylediğimde "Vatan" gazetesi muhabiri bayan meslektaş da sözlerimin buralarında bir ara yadırgayarak duraklayacak, ama sonunda o da gülecekti.

"- Afacanlar..."

Başta Gürcüce olmak üzere Rusça, Azerice ve çeşitli dillerden günlük 35 gazetenin yayınlandığı Tiflis'te meslektaşlara bunları söylerken amacım fantazi yapmak değildi. Yolda, sokakta, otelde, lokantada, dükkanda, evde, metroda, uçakta, trende her yerde toplumsal ilişkilere egemen olan ölçü, saygı ve ciddiyetin ulaştığı estetiğin tanıklığını yapıyordum sadece.

Bu estetik karşılıklı bir gülümsemeyle tamamlanabilir...

* * *

Şimdi isterseniz o iki minnacık çocuğu gördüğüm yere gelelim... Demek ki Batum'un Ahaşeni Köyü Kolhoz merkezindeyiz...

13 Mart sabahı Tiflis'ten bindiğimiz küçük ve sevimli Yakoblev uçağı bir saat sonra Batum havaalanına indiğinde bizi Batum Valisi Revaz Bakradze karşıladı. Daha önce Tiflis'te kültür merkezinde karşılaştığımız Revaz Beyi tanıyoruz artık. Güleryüzlü, şen-şakrak, babacan bir adam. Konuşurken "Ben Lâz'ım" diyor. Konuşup, anlaşacak kadar da Türkçe biliyor. Bu arada öğreniyoruz ki, biz Acaristan'a gelmişiz, Batum'u da içine alan Acaristan Cumhuriyeti'ne. 300 bin nüfuslu bağımsız, federatif bir cumhuriyet; Gürcistan'ın içinde...

Otomobillerimize binerken, Revaz Bey ilk önce Batum yöresinin en eski kolhoz merkezini görmek isteyip, istemediğimizi soruyor. Aslında program hep böyle oluşuyor:

"- Şuralar şuralar var. Gitmek ister misiniz?.."

"- İsteriz!"

"- Haydi buyrun..."

İzmir'i alın, İskenderun'u alın, bir coğrafya içinde yoğurun, yeşilliği bol olsun, denizi, mavisi unutulmasın işte size Batum.

Batum'un kıyı yolunu aşıyoruz, geçip çay bahçelerinin içine dalıyoruz... Şansımıza güneş var. Yeşilin envai çeşidi cirit atıyor doğada... Ve Ahaşeni Kolhoz Merkezi'ne geliyoruz...

Bizi Kolhoz Başkanı Kukuri Dumbatze ve yardımcıları karşılıyor. Özgün bir mimarisi olan bu Kolhoz binası düzenli ve temiz görünümüyle canlı bir merkez olduğunu ilk anda duyuruyor.

Sovyetler Birliği'nde sayısı 30 bine yakın kolhozdan birisiydi burası. Kollektif üretim ve ekonomi esasına dayalı kollektif çiftlikler. Batum'da 17 kolhoz, 7 sovhoz vardı...

Kolhoz başkanı Kukuri Dumbadze'nin odasına çıkıyoruz. Dumbadze bir yıldır bu görevde bulunuyor. Daha önce Moskova'da pedagoji öğrenimi görmüş, Komsomol, Parti okulunu bitirmiş. Bize bilgiler veriyor ve sorularımızı yanıtlıyor. 50 yıllık bu kolhoz 1400 aileyi kapsıyor. Çay, narenciye, defne ve zeytin üretiliyor, hayvancılık yapılıyor. Bu kolhozun yıllık kazancı 2.5 milyon ruble. Bu 2.5 milyon rublenin yüzde 60'ı çalışanların. Geri kalan bölümün bir kısmı kolhozun gereksinim duyduğu araç ve gereç alımına gidiyor, bir kısmı da kolhoz kasasında rezerv olarak tutuluyor. Geri kalan yüzde 5'lik bölümü de devlete veriliyor.

Kolhoz alanı içinde ev ve bahçelerin sahipliğini yapan kolhoz emekçileri bahçelerinde yetiştirdikleri ürünleri ayrıca pazarda satarak değerlendiriyorlar. Kolhoz merkezinde araç ve gereç onarım atölyeleri, garaj, makina parkı bulunuyor. İşlenen topraklar her yıl artırılıyor.

Kolhozun 25 yataklı bir hastahanesi var. Hastahanede 5 doktor 25 hemşire görev yapıyor.

Kolhozun okuluna gidiyoruz. 704 çocuğun okuduğu, 54 öğretmenin görev yaptığı, en fazla 35'er kişilik sınıfların bulunduğu bu okul 1 milyon 200 bin rubleye malolmuş. Okul müdürü Siorize Makar 60 yaşına basmış, emekliliği gelmiş tecrübeli bir eğitim emekçisi. Savaşa da katılmış ve nişan almış olan Makar Hoca emekliliği düşünmüyor. "Daha görev yapacak çağdayım" divor.

Okulun öğretmenleriyle tanışıp, konuştuktan sonra tekrar Kolhoz merkezine dönüyoruz. Büyük konferans salonunda çocukların haftalık olağan konserine davet ediliyoruz. Salonun balkonuna oturduğumuzda körpecik elleriyle, konukları selamlıyor ve alkışlıyorlar, yani bizleri... Biraz sonra gösterileri başlıyor. Şarkılı, türkülü, çalgılı, danslı, oyunlu bir gösteri dizisi bu. Salonu dolduran tertemiz giyimli, neşeli küçükler kalabalığı, yeri sırası geldiğinde güzelce alkışlıyorlar sahnedeki arkadaşlarını.

Bir ara balkona, yanımıza gelen bir arkadaşları bize güller, çiçekler veriyor. Ahaşeni Kolhozu okulunun küçüklerinin armağanı bu çiçekler, onlar gibi kokuyorlar...

Gösterileri bir süre izledikten sonra Vali Revaz Bey "isterseniz bir kolhoz emekçisi arkadaşın evine gidelim konuk olalım" diyor. Kolhoz'dan çıkıyoruz. Binanın çıkışında gene bir saygı köşesi. Savaşta, vatanları için, bugünler için, barış için, çocuklar, şarkılar, türküler, oyunlar, çiçekler için ölen kolhoz emekçilerinin fotoğrafları süslüyor duvarları. Binbir özenle derlenip, toparlanmış ve camlı çerçevelerde korunan bu fotoğraflar canlılıklarından bir şey yitirmiyorlar...

Kolhoz emekçilerinden Eshed Şervaşidze'nin çay ve meyva bahçeleri arasındaki tepedeki evine çıktığımızda, nefis çiçek kokuları arasında Batum limanı ayağımızın altındaydı. Karısı Leyla ile kızı Kuguli bizi kapıda karşılarlarken, bir senatörün deyimiyle ancak İstanbul'da Caddebos-

tan'da rastlanabilecek güzellikte bir evden içeri giriyoruz... Sade, tertemiz, çiçeklerle süslü bir ev...

Fotoğraf çekmek için makinama davranıyorum. Ama makinada bir tutukluk. Öyle yapıyorum, böyle yapıyorum, makinayı çalıştıramıyorum. Benim telaşımı gören Kolhoz Başkanı Kukuri Dumbadze geliyor, "verin bir de ben bakayım" diyor. Doğrusu bu ya, Kolhoz başkanının bu ilgisini biraz da yersiz bir meraka bağlıyorum. Öyle ya. Fotoğraf makinası bu, anlamayanın elinde bozuluverir. Ama hiç de düşündüğüm gibi olmuyor. Kukuri Dumbadze daha makinayı tutuşundan belli olan becerikli elleriyle tutukluğu gideriyor, "ben de biraz anlarım" diyor...

Fotoğraflar çekiyoruz, filmin renkli olmadığına yanıyorum...

Ve gene alabildiğine yemek, meyva ve şarapla dolu uzun yemek masasına oturmadan önce evin ve manzaranın güzelliğini dile getiren ekibimize ev sahibi Şerşavidze ve kolhoz başkanı Dumbatze şunları söylüyorlar:

"- Bir daha bu eve geldiğinizde ev sahibi aramayın. Evin sahibi sizlersiniz. Siz bizim komşumuz, dostumuz ve kardeşimizsiniz..."

Masabaşını yani Tamada'yı seçiyoruz. Bu masanın Tamadası kolhoz başkanı Dumbadze. Batum Valisi Revaz Bey, bizi buraya getiren otomobillerin şoförleri, bizler, Kolhozun matematikçisi ev sahibi Eshed Şervaşidze masaya oturuyoruz. Bir süre sonra kolhozun Kültür Merkezi Müdürü Şofa Turmanidze ile kolhozun tiyatro yönetmeni Altandil Diyasamidze de geliyorlar, tanışıyoruz kendileriyle, sıcak sohbetler başlıyor...

Demokratik bir yönetim birimi olan kolhozlar, kollektif üretim ve ekonomik merkezler olduğu kadar, kültürel ve sanat değerlerinin tohumlarının da ilk yeşertildiği fidelikler gibi.

Daha sonra aramıza kolhozun korosundan bir ekip de dahil oluyor. Nergis Diyasamidze, Meri Anastasiadis, gitarist Viktor Mikaledze ve Nada Massrapişvili şarkılar söylüyorlar. Koro Şefi Zurap Zoidze...

Bu koro Moskova'ya da gidip konserler vermişti, güzel çalıp, çok güzel söylüyorlardı...

DÜNYA BAHÇESİ

"- Batum'a gelip de botanik bahçesini gezmemek, görmemek olmaz..."

Batum Valisi Revaz Bey'in bu sözlerini, gezip gördükten sonra ben de tekrarlamak istiyorum.

Deniz kıyısını kuzeye doğru izler, 7-8 kilometre giderseniz, uçsuz bucaksız yeşilliklerin içinde çerçevelenmiş 11 hektarlık alanda bir orkestra görürsünüz, enstrümanları envai çeşit çiçek, bitki ve ağaçlardan, kuş sesleri, çiçek kokularından oluşan ve şefliğini emeğin ve bilimin yaptığı bir orkestra...

90 yıl önce Çar ailesinin dinlence yeri olarak belirlenen ve kuşatılan bu alan şimdi bilimin emrinde, toplumun hizmetinde.

Denizle yeşilliklerin bir sevda armonisinde sarmaş-dolaş oldukları bu sırtlardan yukarıya doğru tırmanırsanız yolunuzun üzerine bir taş merdiven çıkacaktır. Merdivenden çıkıldığında bahçenin ortasında eski ama görkemli bir bina göze çarpacaktır. Binanın giriş kapısının üzerinde şu tarihi okuyacaksınız: 1902...

Doksan yıl önce yapımına başlanılan binanın bitiş ve Çar ailesinin hizmetine giriş tarihi 1902. Çıkış tarihini de biz söyliyelim: 1917 Ekim Devrimi.

Bugün Gürcistan İlimler Akademisi'ne bağlı Araştırma Enstitüsü'nün merkezi olan bu binada bizi Botanik Bahçesi Müdürü Moari ile Araştırma Enstitüsü uzmanlarından Nermin Pagratişvili karşılıyorlar... Bir süre konuşuyoruz, daha sonra bahçeyi gezmeğe başlıyoruz.

O da ne? Her ağacın, her bitkinin boynunda kolyeler...

Güney Amerika'dan Afrika'ya, Kuzey Amerika'dan Doğu Asya'ya,

Japonya'dan Yeni Zelanda'ya, Akdeniz'e, Avrupa'ya kadar hemen her yerde yetişen ağaç ve bitkiler görüyoruz. Ağaç ve bitkilerin boynundaki kolyelerden de, onların künyeleri okunuyor. Adı ne? Vatanı neresi? Ne zaman buraya getirilmiş? Bu bilgileri, bitkilerin boynundaki plastik küçük levhalarda isterseniz Rusça, isterseniz Gürcüce, dilerseniz Lâtince altalta sıralanmış yazılardan okuyabilirsiniz...

"- Bu Çin'den getirilmiş, 50 yıl önce. Bu Afrika'dan. Şu Himalayalar'dan, onun yanındaki Güney Amerika'dan, 35 yıl önce. Bakın bakın, şunu görüyor musunuz, şurada. Krekon ağacı, en uzun ömürlü ağaç, 6 bin yıl yaşar. Ana vatanı Afrika'dır. Bakın buradakiler de Bambu ağaçları..."

Nermin Pagratişvili bize bu bilgileri verirken hiç yorulmuyor, usanmıyor. Elinden gelse her ağacın, her çalının, her çiçeğin kafa kağıdını okuyacak neredeyse. Anası kimdir, babası kimdir, teyzesi, dayıları.. Daha neler, diyeceksiniz. Doğrusu bu ya, o konuştukça siz böyle düşünüyorsunuz. O ağaç ve bitkiler onun çocukları gibi. Anlatırken, gülümsüyor, fısıldıyor, sanki onlarla konuşuyor...

Batum Botanik Bahçesi dünyaca ünlüymüş meğer. Sovyetler Birliği'nde Leningrad ve Moskova Üniversiteleri'nden öğrenciler pratik ders yapmak için buraya gelirlermiş.

Çar ailesinin dinlence yeri, olmuş böyle bir yer şimdi. Emeğin ve bilimin hizmetinde.

Çeşitli ülkelerden, çeşitli topraklardan getirilmiş olan ağaç, çiçek ve bitkilerden oluşan bu bahçenin görünümü, yarının barış dünyasının çiçeksi bir simgesi gibi geliyor insana...

Hangi ülke toprağından olursa olsun bütün çiçekler bu bahçede kardeşçe yaşıyorlar. Hiç bir çiçeğin, hiç bir yaprağın birinden ötekine ayrıcalığı yok. Bütün çiçekler, bütün yeşillikler biçimsel farklılıklarına karşın bilimin karşısında eşit, hepsine gösterilen özen eşit. Bilim ve doğanın güvencesinde yaşamlarını sürdürüyorlar, bilime de yardımcı oluyorlar...

* * *

Üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılarak, topluma malolduğu, toprak sahiplerinin, şehir ve kır burjuvazisinin tarihe karıştığı Sovyetler Birliği'nde, Anayasa'nın 36'ıncı maddesi şöyle diyor:

"- SSCB'nin değişik ırk ve uluslardan yurttaşları eşit haklardan yararlanırlar. Bu hakların uygulanması SSCB'nin tüm ulus ve etnik gruplarının gelişim ve yakınlaşma politikası, yurttaşların Sovyet yurtseverliği ve sosyalist enternasyonalizm ruhu içinde eğitimi, ana dillerini ve SSCB'nin diğer halklarının dillerini kullanma olanağı tarafından garanti edilir.."

Anayasanın bu maddesi şöyle devam ediyor:

"- Halklara karşı dolaylı ya da dolaysız tüm kısıtlamalar, ırkları ya da ulusları nedeniyle yurttaşlar için dolaylı ya da dolaysız tüm ayrıcalık kurumları, aynı zamanda ırksal ya da ulusal alanda tüm dışlama, düşmanlık ve aşağılama propagandaları yasalarca cezalandırılır..."

5,5 milyonluk Gürcistan içersinde 300 bin kişilik muhtar bir cumhuriyet oluşturan Acaristan'da Botanik Bahçesinin çiçek kokularıyla dolu havasını solurken, Moskova'da bize tercümanlık yapan Arman'ın sözleri geliyor aklıma. Ermenistan Sosyalist Cumhuriyeti'nin yurttaşı olan Arman bir soru üzerine bu konuda konuşurken şöyle demişti:

"- Ermenilerle Azeriler çarlık döneminde birbirlerine çok düşmanmışlar. Onyıllarca, yüzyıllarca bu düşmanlık sürmüş. Biz bunları şimdi duyduğumuz zaman şaşırıyoruz. Ermenilerle Azeriler birbirlerine soruyorlar: "Acaba biz nasıl düşman olmuşuz birbirimize, böyle bir şey nasıl olabilir?..."

İnanılması güç bir masal olgusu gibi konuşuluyor şimdi...

Ve Batum'un botanik bahçesi niçin dünyamız olmasın? Dünyanın bütün halkları, ulusları, insanlık ailesi toprağında niçin özgürce yeşerip yaşamasınlar, boy atmasınlar?...

Çiçeklerin de çeşitli renkleri vardı, çeşitli kokuları, çeşitli biçimleri vardı. Ama hepsi de çiçek değiller miydi?...

Dünyaca ünlü boksör Muhammed Ali Clay'ın bir gazetede yayınlanan yaşam öyküsünde anlattığı bir sahneyi hatırlıyorum.

1960 yılında Roma Olimpiyatlarında ağır siklette altın madalya kazanan Clay, ülkesine döndükten sonra duygularını şöyle anlatıyordu:

"- Yeni aldığım motorla öğleye kadar boynumdaki altın madalyayı meraklılara göstermek için arkadaşlarımla dolaştım. Bu biraz da kırmızı fenerli bisikletimi hatırlatıyordu küçüklüğümde. Annemin hediye ettiği bisikleti zevkine doyamadan kaybetmiştim. Nasıl da ağlamıştım... Çocukluğumun en büyük ümitlerimin yıkıntısı olmuştu. Bir daha bisikletim olmayacaktı... Fakat şimdiki göz yaşlarım sevinç göz yaşlarıydı..."

Muhammed Ali anılarını anlatmağa devam ediyor:

"- Yorgunluktan çok acıkmıştık. Öğleden sonra arkadaşlarla birlikte kentin en büyük hamburgercisinin önünde durduk. Birer hamburger yiyip, birer de sütlü kahve içecektik. Hamburgerciye gireceğimiz sırada bizi durdurdular. Kapıda şöyle bir yazı vardı: Siyahların buraya girmesi yasaktır!..."

Ve sonra Clay içeri girmek için direniyor. Ama bu sırada bir grup beyaz gencin hücumuna uğruyor. Clay'ın olimpiyat madalyası burada işe yaramıyor. Tartışmalar, tartışmalar, derken Clay olimpiyat madalyasını hırsından çıkarıyor boynundan, elinde bir süre sıkıyor ve sonra var gücüyle ileriye, Ohio nehrinin sularına doğru fırlatıyor...

Ve Clay diyor ki, "O gün orada gördüğüm hakaretten sonra profesyonel olmağa karar verdim." Birkaç gün sonra kentin tanınmış iş adamı milyoner Bil Fabershan, Clay'e profesyonel kontratını imzalatıyor. Clay bu parayla ilk olarak pembe bir Cadillac marka otomobil alıyor. Ve daha sonra gene gittiği aynı hamburgerciye artık rahatça girebiliyor... Artık milyonerdir, beyazların arasına girmeğe hak kazanmıştır!...

* * *

Sosyalist toplumun değer yargılarıyla kapitalist toplumun değer yargıları arasındaki farkı anlatmak için herhalde bir elinizle doğuyu gösterirseniz, bir elinizle de batıyı göstermeniz gerekecektir...

Sovyetler Birliği'nde bugün, kendini, emeğin niteliğinde, yaşam biçiminde, gelirlerde gösteren ayrılıklar hiç mi hiç yoktur? Bu konuda sorulan sorulara verilen yanıt şudur:

"- Vardır. Fakat bunlar derinleşeceği yerde giderek azalmaktadır. Sonunda da yok olacaktır. Bunu görüyoruz..."

Toplumsal yaşamdaki gelişme, Sovyet insanına bu konuda da büyük bir güven getiriyor. Ve şöyle ifadelendiriliyor:

"- Artık sosyalist toplumdan, komünist topluma geçiyoruz..."

Yaşam düzeyinin her on yılda iki kat artmasına karşın şu söyleniyor:

"- Yaşam düzeyimizle yetinemeyiz. Yaşam düzeyi geliştikçe de yanıbaşında şu sorunları çözmek gerek. Biz sadece sahip olunan eşya miktarıyla yaşam düzeyini ölçemeyiz. Bu ikinci plandır. Yaşamın daha dolu olması, yaşamdan daha çok hoşnut olmak. Daha iyi sağlık, daha iyi öğrenim, yetenek ve isteğe göre iş, yaşlılıkta daha da güvence ve daha zengin bir düşünsel yaşam..."

Ve şöyle bir kavrayış biçimi: Tüketmek için tüketmek değil, gereksinim için tüketmek...

Gezi ekibimizin gene bu konuyla ilgili bir sorusuna verilen yanıtı da ekleyeyim:

"- Maddi geçim düzeyinin az da olsa bazı kişilerin bilincinden çabuk geliştiğini görüyoruz. Tek tük de olsa bu şekildeki eğilimleri kamuoyunda tartışıyoruz. Gazetelerde, dergilerde, bu konudaki eğilimlere karşı eleştiriler yayınlanıyor..."

* * *

Botanik bahçesindeki gezimiz bittikten sonra yakındaki bir kolhozda bir emekçi evine konuk oluyoruz. Ev sahibi kolhozun muhasibi Hasan Gargiladze. Hanımı Julietta, doktor.

Gene sıcacıkbir karşılama. Botanik bahçesi Müdürü ve görevlileriyle birlikte yemeğe oturuyoruz. Envai çeşit yemek gene. "Yapmayın yiye-

meyiz bu kadar çok, yazık olacak" diyoruz, dinletmek mümkün değil. Gargiladze'lerin kızı Mzevinan, annesiyle birlikte ha taşıyorlar, ha taşıyorlar...

Bu kez masabaşı Tamada olarak Revaz Beyi seçiyoruz.

Kadehler, bütün dünyanın barışı için kalkıyor. Ad ad ülke ad'ları söylenerek halkların şerefine içiliyor. Şili'den Danimarka'dan, İran'a, Kore'ye kadar...

Karşıda Karadeniz, etraf yemyeşil ve Julietta hanım birazcık Türkçesiyle, ülkelerimiz ve halklarımızın dostluk ve kardeşliklerinin daha da pekişmesini, gelişmesini istiyor ve bir halk sözünü ekliyor:

"- Gelirsin gidersin dostumsun. Gelmezsin, gitmezsin sen kimsin?"

Halkların aynı ortak kökte. derinliklerde birleşen ortak şarkısı değil mi bu? Ve hangi halkın özünde, kültüründe bu değerler yok ki?... Dünya bahçesinin yüz akı bu değerler...

BİLİM DOKUMACILARI

Prof. Othar Gigineişvili...

Bizim kısaca Othar Hoca dediğimiz bu değerli bilim adamını sizlere biraz geç tanıttığım için üzgünüm. Ama onu sizlere tanıtmak için önemli ipuçlarım var: Açın Gürcistan haritasını, Kafkaslarıyla, deniziyle, toprağıyla, ırmağıyla, orada Othar Gigineişvili'nin kimliğiyle ilgili çok şey bulacaksınız.

Ya da, bir Anadolu kasabasına otobüsle giderken yanınızda, pencere kenarında oturan, güngörmüş yaşlı köylünün güneş vuran yüzüne bakın. Deniz kıyısında ağ onaran balıkçıların ağır, vakur, yorgun ve usta ellerini tutun. Ya da, atölyede, tornasının başında, alnında biriken teri dirseğiyle silen ustabaşına selam verin. İşte bunların hepsi biraz Othar Hoca'dır.

Othar Gigineişvili Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'nin ünlü bir bilim adamıdır. Birlikte gezdiğimiz heryerde, herkesin saygıyla selamladığı, sevgiyle kucakladığı Othar Hoca Tiflis Şarkiyat Enstitüsü'nün ve Gürcistan Dostluk ve Kültür Cemiyeti'nin yöneticiliğini yapmaktadır.

Özellikle yakın tarih üzerinde yaptığı araştırma ve incelemelerle tanınan Othar Hoca, Osmanlı-Türkiye tarihi üzerinde de çalışmalar yapmıştır, yapmaktadır.

9 Mart günü Moskova'dan hareketle üç saatlik bir yolculuktan sonra Tiflis havaalanına indiğimizde bizi o karşılamıştı. Yanında da öğrencileri Guram ve Levan... Gürcistan'daki gezilerimiz sırasında hep birlikte olacağımız ve nereye gitsek, neyi sorsak bize incelikli bilgiler verecekti Othar Hoca ve onun saygılı öğrencileri...

Bir eski kent kalıntısı, bir taş, bir kilise, bir eski öykü,şiir, şarkı, re-

sim, heykel, kabartma, dağ, ırmak, deniz, dil, din, tarih, kültür... Gürcistan'da bunlara ilişkin ne varsa anlatırken Othar Hoca eliyle adeta anlattıklarını okşuyor gibiydi. Bir antika halının ilmiklerini sayıyor gibiydi. Ulusal kültürün tarihsel derinliklerinde gezinen, sürekli gözleyen, araştıran, düşünen bir kültür, bir tarih kozmonotu gibiydi.

"- Tarihimizi, kültürümüzü ne kadar araştırır ve zenginleştirirsek yurdumuza ve insanlığa o kadar büyük hizmet ederiz. Çünkü bunların hepsi insanlığın ortak zenginliğidir..."

Othar Hoca, böyle düşündüğü için neyi anlatsa bize, o anlattığı şeyi, avucunda, kanadına, kanadındaki renklere birşey olmasın diye özenle tuttuğu kelebek gibi tutuyordu... Sonra da bırakıveriyordu kelebeği, kelebek uçuyor, uçuyordu, sınır tanımaksızın, özgürce...

Gürcistan'da tanıştığımız, konuştuğumuz, bilim, sanat, kültür dokuma ustaları da her fırsatta böyle evrensel boyutlara vardırıyorlardı bakışlarını. Othar Hoca onların bir temsilcisiydi. Sovyet bilim adamı kişiliğinin bir temsilcisiydi.

Batum'da Karadeniz kıyısında sendikalarca yaptırılmış dinlenme sitelerinde birlikte dolaşıyorduk bir gece. Deniz ve gece sakin, hava güzel ve ılıktı. Kıyıda adımlıyorduk. Othar Hoca bir ara deniz kıyısına eğildi, karanlıkta birşey arıyor gibiydi. Daha da eğildi, eliyle bir yerleri karıştırdı, karanlıkta iyice seçebilmek için bir süre gözünü diktiği yere baktı. Sonra eğildi ve konuşmadan yürümeğe devam etti. Merak etmiştim.

"- Hayrola hoca, bir şey mi buldun" diye sordum.

Oldukça iyi Türkçe bilen Othar Hoca başını salladı.

"- Yooo" dedi. "Burada biraz fazla beton kullanmışlar. Doğal dengeyi korurken çimentoya dikkat etmek gerek. Yoksa güzelliği bozarız..."

Yüreğimin "cızzz" ettiğini anımsıyorum.

Hayata böylesine nakış gibi bakmasını bilen, ülkesini ve dünyayı böylesine oğlak başı okşar gibi seven dünyanın bütün bilim adamlarını selamlarım.

* * *

Batum'dan Tiflis'e havayoluyla giderseniz ve hava açık olur, bulutlar izin verirse, pencerenizden, sol yanda Kafkas'ları görürsünüz.

Göreme vadisine kar yağdırın ve uçurtma uçurun. Uçurtmaya da binin. Öyle bir şey. Yanıbaşınızda dağlar, kristal heybetler gibi uzanıyor. Karlı sarp vadiler ve deli delişmen dağ dorukları...

Önümdeki koltukta oturan Othar Hoca gülümsüyor. O deli, delişmen başı karlı dağlardan en yükseğini gösteriyor.

"- Bakın şu Kazbek dağıdır. Oraya altı defa çıktım..."

Othar Hoca'nın ilk ve son kez övündüğüne tanık oluyoruz.

Sonra pamuk yığınları arasında bir şey daha arıyor:

"- Nerede o Elbruz?..." Yaramaz bir çocuğu arar gibi... "Yok görünmüyor. Ona da iki defa tırmandım..."

Çocuklarına bakar gibi bakıyor bembeyaz doruklara. Yüzünde de uzun süre takılı kalan bir gülümseme... Kimbilir hangi anıların süslediği bakışlar bunlar...

Eski bir dağcı Othar Hoca, yakın zamanlara kadar da tırmanmış.

"- Şimdi yaş 64. Gençlere bıraktık artık" diyor...

"- Hoca evli misin? Çoluk çocuk var mı?"

Gülüyor:

"- 6 defa evlenip boşandım, dulum. Şimdi evlenecek kız arıyorum." diyor.

Daha da gülmese şaka yaptığını anlayamayacağız. Hoca evlenmeye vakit bulamamış...

Othar Hoca Tiflis'te bulunduğumuz günlerde bizi Şarkiyat Enstitüsü'ne götürüyor ve arkadaşlarıyla tanıştırıyor. Prof. Sergi Cikiya, Türkoloji Bölümü Hocası. Tsate Batsaşi Türkiye Bölümü tarihçisi. Türkiye tarihi profesörü Mihail Svanidze. Türkiye folkloru Profesörü Lia Çlaidze.

Şarkiyat Enstitüsü 20 yaşında. Türkiye, İran, Arap tarih ve dilleri inceleniyor, dilleri ve lehçeleri... Eski, orta, yakın ve modern çağ tarihleri araştırılıyor. Edebiyatları da...

Profesör Sergi Cikiya, halen basılı olan Türkçe-Gürcüce sözlüğün geliştirileceğini, gelecek yıl geniş çaplı bir sözlük basılacağını söylüyor. Bu arada Türkçe'deki güncel gelişmelerin izlendiğini de kaydediyor.

Masamızın çevresinde Gürcü dilleri uzmanı Prof. Natela Katelia, Prof. Guram Kartozia ile Yakın Çağları Profesörü Shota Kurdgelashvili de bulunuyor. Prof. Lia Çlaidze hanım bize tepsi içinde çay, kahve getiriyor. Elceğiziyle yapmış. Hem yudumluyoruz, hem koşuyoruz.

Enstitüde çalışmalar iki bölümde yürütülüyor: Dil ve edebiyat, tarih...

Yazarlarımızın romanları, hikayeleri burada çok tutuluyor, çok seviliyor, çok okunuyor.

Evliya Çelebi'den, Nasrettin Hoca'dan, Orhan Kemal'lere, Aziz Nesin'lere kadar, bir bir sayıyorlar...

Türkiye-Gürcistan tarihi ilişki ve bağları hakkında bilgi veren Othar Hoca,

"- Biz tarihi araştırırken, bizi düşman eden değil, bizi dost eden, kardeş eden tarihsel ve kültürel bağları araştırıyoruz" diyor.

Othar Hoca, bu konuda bir örnek de veriyor. İran Şahı Ağa Mahmad Han 1795'de Gürcistan'a saldıracak. Osmanlı devletinden silah yardımı istiyor. Padişah III. Selim reddediyor bu isteği...

"- Bizi birbirimize yakınlaştıran bağları ararsak çok zengin örneklerle karşılaşırız" diyor...

1971 yılı itibariyle Türkçe'den Gürcüce'ye çevrilen eser sayısı 2 bine varıyor. Ama bu sayıyı yetersiz buluyorlar:

"- Türkiye ile Türkçe ile ilgili bu kadar yoğun çalışmamıza karşın, nedense yeterli işbirliği sağlanamıyor" diye yakınıyorlar.

Tiflis Üniversitesi'nde Türkoloji tahsil eden 50 öğrenci varmış. Bu sayı önümüzdeki yıllarda daha da artacakmış...

* * *

Sovyetler Birliği'nin ilk beş üniversitesi içine giren, dünyaca ünlü Tiflis Üniversitesi'nde yaptığımız kısa gezide tanıştığımız Rektör Yardımcısı Zuhrap Prokaşvili eski bir pilot. Faşistlere karşı savaşta gösterdiği yararlıklardan ötürü kahramanlık nişanı var. Son derece ince ve sıcak karşılıyor bizi. Sanki o ateş günlerinden o geçmemiş, öylesine nazik. Bilgiler veriyor...

Tiflis Üniversitesi 1918 yılında kurulmuş. Sovyetler Birliği'nde uzay uçuş ve denemelerinde Tiflis Üniversitesi'nin önemli katkıları var. Üniversitenin fizikçileri geçen yıl devlet ödülü kazanmış. 22 bin öğrenci 15 fakültede okuyor. Öğrenci öğrenimini tamamladıktan sonra dilerse sanat ya da spor dallarında da öğrenimine devam edebiliyor. Dünya ve Olimpiyat güreş şampiyonlarından Tediaşvili ile Balavadze bu Üniversiteyi bitirmişler. Rektör yardımcısı Zuhrap Prokaşvili aynı zamanda güreş federasyonu başkanı...

Üniversiteyi geziyoruz, yeni hocalarla tanışıyoruz. Uzun, temiz, kalabalık ama sessiz koridorlar... Karşıdan 50 yaşlarında bir hanım geliyor, uzun boylu, zayıf, güleç. Yanımızdan geçerken tanıştırıyor bizi rektör yardımcısı:

"- Elene Gokielli. Üniversitemizin Spor Şubesi Müdürü..."

Elene Gokielli 1953-54 yıllarında 90 metrede Sovyetler Birliği ve Dünya şampiyonluğu kazanmış rekortmen bir atlet. Oğlu da bir şampiyon, halen koşuyormuş; Sovyetler Birliği şampiyonu.

Zuhrap Prokaşvili bize bunları söylerken Elene hanım biraz sıkılarak ve gülerek bize bakıyor. Ve rektör yardımcısı ekliyor:

"- Eski bir atlet dediysem sakın siz onun yaşına bakmayın, hâlâ güzelliğini koruyor..."

Elene hanım utanıyor, gülüyor, gezimizin güzel geçmesini diliyor, Türkiye'ye selam söylüyor ve ayrılıyor yanımızdan...

Üniversitenin bir başka odasındayız. 12. yüzyılda yaşamış ünlü Gürcü ozanı Rustaveli'nin adını taşıyor bu oda. Edebiyat laboratuvarı gibi bir yer. Edebiyat Profesörü Aleksandre Baramidze bize, mümkün olan zaman aralığında çalışmaları anlatıyor...

Tarih kirizma ediliyor, kökleriyle, dallarıyla, çiçekleriyle bilim emekçilerinin ellerinde büyütülüyor.

Othar Hoca "burada duralım" diyor.

Vakit öğle. Gürcistan'ın eski başkenti Mtsheta'ya giderken, yolda mola veriyoruz. Bir kır lokantası. Bodur iskemleler üzerinde bir masayı çeviriyoruz. Lokanta dolu. Çoluklu çocuklu genç yaşlı aileler. Konuşuyorlar, yemek yiyorlar. Herhalde gezintiye gidiyorlar bir yerlere... Yemekler geliyor ve testiler içinde şaraplar...

"- Yapma Hoca, dün gece çok içtik..."

"- Gene içeceğiz" diyor. "Günde 6 şişe şarap içmeyene Gürcü demeyiz biz. Siz de bizim kardeşlerimizsiniz..."

Othar Hoca Tamada oluyor.

Kadehlerimizi Othar Hoca'nın şerefine kaldırırken, o sesleniyor:

"- Demek ki, dünyanın en fena adamı için içiyorsunuz!..."

Bu bilge, bu alçak gönüllü, yapmacıksız, gösterişsiz, bu dost canlısı, babacan, barışçı bilim adamı zaman zaman yalan da söylüyor...

LENİNGRAD MEKTUBU

Bilime, bilimsel çalışmalara, bilim adamına, ne yazık ki, bize abartmalı gelebilecek ölçülerde verilen önem ve değer, hatta onlara sağlanan ayrıcalık, ister istemez insanın içini burkuyor. Türkiye'de bilim adamlarının ecelleri, korkunç bir vurdum duymazlıkla faşist terörün hızar makinasıyla çizilirken insanın içi burkuluyor.

Hangi ülkenin, hangi ulusun insanı olursa olsun insanlığa ışık taşımaktan başka suçları olmayan bilim adamlarının birbiri ardı sıra namluların önüne sürülmeleri insanın içini burkuyor.

Sovyetler Birliği'nden döndükten sonra, üç yıl önce uğradığı silahlı saldırı sonucu felç kalan ve yurt dışında şifalar arayan İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörü Server Tanilli'nin Leningrad'a gittiğini duyduk.

Yaşam ne kadar ilginç, anlamlı, buruk ve güzelliklerle dolu. 1978'in Aralık ayı başlarında Trabzon'da pusuya düşürülerek katledilen Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Necdet Bulut'un, ölümünden iki hafta kadar önce Server Tanilli'ye yazdığı ama postaya veremediği bir mektup bulundu. Necdet Bulut'un eşi Neşe Bulut, 17.11.1978 tarihli bu mektubu 1979'un Haziran aylarında, Leningrad'da tedavi gören Server Tanilli'ye iletti. Bir zamanlar yanyana, elele bilimin yolunda, aydınlığın yolunda olan bu insanlar, şimdi ancak böyle haberleşebiliyorlardı. Birisi kara topraklarda, birisi yataklarda...

Necdet Bulut'un Server Tanilli'ye yazdığı mektup aynen şöyleydi:

"- Değerli dostum,

"ODTÜ'deki açık oturumda birlikte oluşumuzdan bu yana zaman olarak ne kadar geçti anımsamıyorum ama olay olarak epey şey geçti.

Kimi arkadaşlarımızı, kardeşlerimizi öldürerek, kimisini ölümcül yaralayarak mücadelemizi engellemek istiyor faşist tırmanış. Evlerde, sokaklarda kahpece tuzaklar kurarak, elleri arkadan bağlayıp eterle bayılttıktan sonra ağızlara kurşun sıkarak işliyor cinayetlerini faşizmin hayvanca terörü. Bizi de silahlı mücadeleye çekip parsayı toplamak istiyor faşist dikta heveslileri.

"Üstad, yaşadığın için öylesine mutluyum ki anlatamam. Salt dost olduğumuz için değil mutluluğum. Kavganın bir parçası olarak, direnişin önemli bir göstergesi olarak anılacak Server Tanilli'nin mücadelesi. Gücümüze güç kattı. Direnme azmimizi yoğunlaştırdı. Asıl bundan mutluluğum.

"Orhan Kurmuş Londra'dan sağlık haberlerini getirdi. Moralinin iyi olduğunu söyledi. Sevindik. Günlük hay huy içinde zaman ayırıp sana mektup yazamamanın ayıbını hepimiz taşıyoruz. Bağışla.

"ODTÜ'den 1 Temmuz 1978'den itibaren bir yıllık ücretsiz izinle ayrılıp Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne geldim. Burada bir "Bilgisayar Bilimleri Enstitüsü" (Şimdiki adı: Elektronik Hesap Bilimleri Enstitüsü) oluşturuyoruz. ODTÜ'den bir yıllığına izin aldım ama, söz aramızda dönmeye pek niyetim yok. Sevdim Trabzon'u. Güya buraya gelirken hemen doçentlik meselesini halletmek niyetindeydim. Ama Ankara'nın hesabı Trabzon'a uymadı. Sanırım Eylül 1979'dan önce pek olanak bulamayacağım tezi bitirmeye.

"Bilirsin, TÜMÖD Trabzon Şubesi ilk kurulan şubelerdendir. Hatta Genel Merkez'de birbirimize takılırdık. 'Şu TÜMÖD Genel Merkezi'ni Trabzon'a nakledelim, adamlar çalışıyor" derdik. Oysa gelince çok büyük bir düş kırıklığına uğradım. Öğretim elemanlarının tüm sınıfsal yapısı çırılçıplak gözönünde Trabzon'da. Ve ilerici geçinen kitle örgütleri sessiz, durgun.

"Aslında genelinde Türkiye'deki sözde sosyal demokrat hükümetin işbaşına gelmesiyle tüm kitle örgütlerini sardı bu hava. 'Hükümetin alternatifi yok' korkusu iyice pasifize etti kitleleri. Bu durumu kırmaya çalışan tek hareket, doğal olarak, bilimsel sosyalist hareket. Zaten kitlelerdeki CHP'nin umut olma imajı yıkıldıkça, kitleler CHP'den koptukça bunu bilimsel sosyalistler iyi değerlendiremezlerse tarihi bir yanılgı yinelenecek. Bereket versin ki dostum, artık Türkiye'de bu yanılgıyı önlemeye çalışanlar çığ gibi artıyor..."

Necdet Bulut'un 17.11.1978 tarihli mektubuna yanıt 12.8.1979 günü geldi. Server Tanilli, Leningrad'daki hastahaneden yazdığı mektubunda şöyle diyordu:

"- Neş'e hanım kardeşim,

"Mektubunuzu ve Necdet'in mektubunu aldım. Çok teşekkür ederim.

"Necdet'in vurulduğunu, İngiltere'de, Stoke Mandeville Hastahanesi'nde yatarken duymuştum. Ben ki, ölümle yüzyüze gelmiş, ama sarsılmamış bir insanımdır. O gün sarsılmıştım. Sonra, 'madem ki ölmedi, kurtulacak' umuduyla teselli buldum. Öldüğünü duyduğum an yeniden sarsıldım. Bana yazdığı mektubu okurken, acılarım tekrar depreşti; öldüğü

günkü hüznü duydum gene. Size bu satırları yazarken — inanınız — aynı hüzünle doluyum.

"Benim de kendisine karşı derin bir sevgim ve saygım vardı. Tanışmamız, İstanbul'da ilk 1 Mayıs Bayramı'nda olmuştu. Ankara'dan gelen heyetin içindeydi. O günün unutulmaz heyecanı içinde, şarkılar söyleyerek, kol kola, Yıldız'dan Taksim'e dek yürümüştük. Daha sonraki karşılaşmamız, ODTÜ'de 'Bilim adamının sorumluluğu' konulu bir açık oturumda olmuştu. O açık oturuma beni davet eden de kendisi idi. DGM'de 'savunma'mı yaptığım tarihten az sonraydı. Açık oturumda, onunla ben, aynı tezi — hararetle — savunmuştuk: "Bilimde objektiflikle taraf tutmayı birbirine karıştırmamalı. Evet, bilim objektiftir, ama taraf tutar; bilim adamı taraf tutar.

"Ama kimin tarafını?

"Gerçeğin, doğruların tarafını.

"Bilim tarih boyunca hep böyle olmuştur.

"Çağımızı objektif olarak değerlendirdiğimizde saptadığımız temel gerçeklik şu: İnsanlık, kapitalizm'den sosyalizme geçiyor. Böyle bir çağda, böyle bir gerçeklik karşısında, bilim adamı, üstelik aydın bir insan olarak, kapitalizmden hele onun ürünleri olan emperyalizmden, faşizmden yana olamaz. Objektiflik gereği sosyalizm'den, işçi sınıfından yana olacaktır, olmalıdır. Tarafsızlık, bir burjuva safsatası, yutturmacasıdır. Tarafsızlık mümkün değildir. Emperyalizmin pençesi altındaki ülkemizde, tüm gerçek aydınlar gibi, bilim adamının da ilkeleri bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizmdir.'

"O açık oturumu unutamam. Ne güzel bir akşamdı o akşam! Ama nereden bilebilirdim ki, Necdetle de karşılaştığım son gün oluyordu o gün?

"Daha sonraki aylarda o Ankara'dan, ben İstanbul'dan birbirimize selam ve sevgi gönderir olduk. Fırsat bulup karşılaşamadık. Nihayet, benim başıma gelenler ve O'nun feci akıbeti... Bugün, artık birbirimizi ebedi olarak görme olanağı yok. Hayat, yürüyüşüne devam edecek, fakat Necdet'siz. Mektubunun bir yerinde: 'Üstad, yaşadığın için öylesine mutluyum ki anlatamam' diyor.

"Peki ya ben?

"Onun yaşamadığı bir dünyada yaşarken, nasıl mutlu olabilirim?

"Ne var ki, Neş'e Hanım, tarih yürürken acı ve gözyaşı da dağıtır. Biz de, bir büyük oluşumun içinde, acılarla yoğrularak, sevdiklerimizin arkasından döktüğümüz gözyaşlarımızı silerek yürüyoruz, yürüyeceğiz.

"Nereye ve ne zamana dek?

"Karanlığın ve zulmün sığındığı son kalenin zabtına dek.

"Ve canavarların aramızdan alıp götürdüğü yoldaşlarımızın intikamını da ala ala; dökülen kanların tek bir damlasını dahi yerde bırakmadan!...

"En kısa zamanda yurda dönmek, sizlerin aranızda mücadeleye katılmak en büyük arzum. Ne var ki, bugün sağlığımı - mümkün olduğunca— kazanmanın çetin, ama çok çetin çabaları içindeydim. Sovyetler Birliği'nde olumlu bir tedavi geçirdim. Büyük bir ihtimamla, bana mümkün olan

herşeyi vermeğe çalıştılar. Gösterdikleri ilgiyi unutamam. 19 Ağustos'da buradan Almanya'ya geçiyorum; oradan da, Ekim ortalarında, — çok önemli bir ameliyat için — İngiltere'ye gideceğim. Yeni yılın ilk aylarında, Türkiye'ye dönmüş olacağım.

"Satırlarıma son verirken, size derin saygılarımı sunarım. Sorunlarından beni de haberdar etmeyi unutmamanız ricasıyla Yiğit'i - yerime - öpünüz. Tüm dost ve arkadaşlara da selam ve sevgilerimi iletiniz.

"Şimdilik hoşçakalınız. Muhterem Kardeşim.

Server Tanilli."

Sovyetler Birliği gezi notlarımın özeti *YÜRÜYÜŞ* dergisinde yayınlandıktan sonra 1979'un Kasım ayı başında Federal Almanya, Hollanda, Belçika, İngiltere ve Fransa'yı kapsayan kısa ama yoğun bir gezi yaptım. Federal Almanya'da bulunduğum sırada, Server Tanilli'nin orada hastahanede bulunduğunu dostlardan öğrenince dehşet sevinmiştim. Kendisini görmek, tanışmak, konuşmak güzel olacaktı. Tabii kendisi, sağlık ve tedavi durumundan ötürü uygun görürse... Yanıt geldi, bekliyordu...

Hastahanedeki odasına girdiğimizde, boylu boyunca yatmasına karşın bir yanardağ gibi sıcak ve coşkulu biçimde karşıladı bizi. İnsanların, birbirlerini sevmeleri, saymaları için her zaman daha önce tanışmaları gerekmiyor...

Üç saate yakın konuşmamız sırasında vücudunun yarısını dayadığı dirseği üzerinde, yorulmadan, usanmadan konuştuk.

Bu kitabın özet olarak yayınlandığı *YÜRÜYÜŞ*'te Sovyetler Birliği gezi notlarımı okumuştu. Pasajlar hatırlıyordu ve enfes kahkahalar atarak, o da Sovyetler Birliği'nde bulunduğu süre içinde edindiği izlenimleri anlatıyordu.

"- Hocam" demiştim, "ortak gözlemlerimiz var, buna çok sevindim."

"- Tabii , tabii, biz aynı gözlerin, aynı dünyaların insanıyız."

Türkiye'nin ve dünyanın övünmekle onur duyacağı bu güzel, bu coşkun bilim adamı, faşist saldırının bedeninde açtığı kurşuni tahribatın Leningrad'daki tedavisi sırasında bir anısını anlattı. Buraya nakletmek gerekiyor.

Tanilli'nin bulunduğu hastahanede, tedavi gördüğü bölümün şefi Nina Aleksandrovna idi. Uzayan tedavide Tanilli ile Aleksandrovna hanım zaman zaman dertleşiyorlar. Tanilli, tedavinin seyrini soruyor o da anlatıyor. Çeşitli konularda konuşuyorlar, sohbet ediyorlar. Ve bir gün Server Tanilli, Nina Aleksandrovna'ya biraz da sıkılarak soruyor:

"- Bayan Aleksandrovna, benim bu tedavi masraflarımı ya hükümet karşılamazsa?..."

"O zaman" diyor Tanilli, "Nina Aleksandrovna, bakın Profesör Tanilli, diye söze başladı."

Nina Aleksandrovna şöyle demişti:

"- Biliyorsunuz ki, sayın Profesör, Sovyetler Birliği'nde imtiyaz yoktur. Hiç kimse imtiyazlı değildir. Ama bunun bazı istisnaları vardır: Birincisi Çocuklar. Çocuklar, ülkemizde imtiyazlıdırlar. Çünkü onlar bizim, toplumumuzun yarınlarıdırlar. Analar-babalar üç lokmanın ikisini çocuklarına verirler. Onlar imtiyazlıdırlar...

İkincisi bilim adamları. Bilim adamları da ülkemizde imtiyazlıdırlar. Çünkü onlar, toplumumuzun yarınlara doğru yürüyüşüne ışık tutarlar. Onlar da imtiyazlıdırlar..."

Nina Aleksandrovna devam ediyordu konuşmasına:

"- Profesör Tanilli, siz de bir bilim adamısınız. Ama bu kadar değil. Siz bizim konuğumuzsunuz. Bizim halkımız da, sizin halkınız gibi konuklarını severler. Siz ayrıca komşu bir ülkenin insanısınız. Biz komşularımızı da çok sever ve sayarız. Ama Sayın Profesör, bu kadar da değil. Siz, bedeninize saplanan bir faşist kurşunun sancısını çekiyorsunuz. Dünyada hiç bir halk o sancıyı bizim halkımız kadar çekmemiştir. Çünkü 20 milyon insanımız faşist kurşunlarla ölmüştür. Sizin sancınız bizim sancımızdır..."

Server Tanilli, bunları anlatırken, bu sözleri dinlediği anı yaşıyordu. Nina Aleksandrovna şöyle noktalamıştı sözlerini:

"- Onun için Profesör Tanilli, sizin hastahane masraflarını hatırlatmanıza ne gerek, ne de hakkınız vardır..."

* * *

Tanilli ile dolu yaklaşık o üç saati unutamayacağım.

"- Kitap çıkınca, bana da bir tane gönderir misiniz?" diye sormuştu. Sanki kendisi unutulacakmış gibi. Server Tanilli gibi bilim adamlarının bilemedikleri şeyler de vardı: Tanilli'ler, Bulut'lar unutulur mu?.. Çağımız, yarınlar, aydınlıklar namuslarını unuturlar mı?.. Türkiyemiz de unutmayacak...

MADDİ YAŞAMIN ÖZSUYU

Sovyetler Birliği'nde bulunduğumuz 15 gün içinde, Moskova'da, Tiflis'te, Batum'da ve Leningrad'da 2 bale, 1 tiyatro, 1 opera gösterisi izledik. Bir kez sirke gittik. Ve zamanımızın yettiğince müzeleri gezdik.

Moskova'ya vardığımızın ertesi günü, hava alanından itibaren bize yol arkadaşlığı yapan Guram Galogre akşam bir bale gösterisi izlemek isteyip istemediğimizi sorunca, söz aramızda içimizden bir "Ehh" geçirdikten sonra "peki" dedik galiba... Guram Galogre (Bu Guram daha önceki notlarımızda adı geçen Guram değil. Guram adı Gürcistan'da Ahmet-Mehmet gibi olmasa bile Hasan-Hüseyin gibi) gidip biletlerimizi aldı ve Moskova'da yaptığımız gezintiden sonra otelimizden yürüye yürüye yola koyulduk.

Kremlin'in içindeydi gittiğimiz salon. Önemli uluslararası konferans ve kongrelerin yapıldığı salondu burası, Kongre Sarayı da deniyordu. Sanatın emrindeydi. Kremlin'den içeri girerken bilet kontrol yerine daha gelmeden öbek öbek kalabalıkların arasından geçiyorduk. Bu arada anladığımız kadarıyla bir takım sorularla da karşılaşıyorduk. Guram Galogre anlattı:

"- Belki bir gelmeyen olur, boş bilet var mı, diye soruyorlar..."

Aynı sorularla Leningrad'da gittiğimiz opera binalarının önünde de karşılaştık.

İçeri girdiğimizde gördüğümüz manzarayı nasıl anlatsam ki size?

Bahçe desem değil, ibadethane desem değil, saray desem değil, ne desem?..

Onca kalabalığın bir fildişi tarağın dişleri gibi sıra sıra vestiyere mantolarını, paltolarını, kalpaklarını bırakmaları, vestiyer görevlisinin bü-

yük bir ciddiyet ve düzenle onları alıp askılarına asması ve numaralar vermesi... Kadınların hemen oracıklarda çizmelerini çıkartmaları, onları naylon kılıflar içine yerleştirip yazlık ayakkabılarını giymeleri ve sonra da naylon kılıflar içinde çizmelerini gene vestiyere bırakmaları... Daha sonra boydan boya aynalarla kaplı duvarların önüne gidip saçlarını taramaları, giysilerine çeki düzen vermeleri.. Gösteri salonunun önündeki büyük salon ve karşı duvarda 15 cumhuriyetin armaları...

2500 kişilik görkemli bir salondu burası. Tüm kalabalığa karşın inceden usuldan, sessizce yer aramalar ve ondan sonra bir ziyafet masasına oturmuşçasına meraklı gözlerle bakınmalar...

Seyredeceğimiz bale gösterisinden çok, tek yer boş kalmamacasına dolan bu salonun görünümü daha çok ilgilendiriyordu beni... İşte bütün gün gezdiğimiz sokakta, dükkanda, metroda, meydanda, otelde gördüğümüz kişiler bunlar... Genç ihtiyar, kadın erkek...

Dev sahnenin perdeleri açıldıktan sonra derin bir sessizlik ve zaman zaman alkışlar... Ara verildiğinde salon bir anda sicim gibi boşalıyor. Biz de takılıyoruz bakalım nereye gideceğiz? İki-üç dönmeli kattan yürüyen merdivenlerle çıktıktan sonra uçsuz bucaksız bir salon daha. Rengârenk doluveriyor. Kenarlarda pastalar, çukulatalar, dondurmalar, ismini cismini bilmediğim kurabiye, çörek gibi yiyecekler ve şampanyalar, envai çeşit meşrubat... Tertemiz, beyaz, pembe örtülü masaların üzeri dolu. Görevliler büyük bir özenle ne isterseniz veriyor.

Bunca kalabalık, davranışlara sinen özlü bir nezaketle istediğini alıyor, istediğini yiyor, istediğini içiyor. Olur'a, kolunuz çarptı hafiften yanınızdakine, bir sıcacık gülümseme, incecikten bir "ziyanı yok" figürü...

Kemanın üzerinde gezinen arşe gibi bir şey. Ölçüsü olmayan bir bir ölçüsüzlüğün yepyeni, disiplinli, doğal, özgün bir ölçüye, bir davranış, kişilik melodisine, ritmine ulaşması gibi bir şey...

Ve aman ne hararetli konuşmalar.. Bir daha hiç konuşamayacaklarmış gibi. Ve at üstünde koşuyormuşçasına yüzlerde dalgalanan gülücükler...

Bale kritiği mi yapıyorlar, havadan sudan mı konuşuyorlar bilemiyorum...

Ve biraz sonra gene yürüyen merdivenlerle iniyoruz aşağıya..

Gösterinin sonu bir başka âlem. Coşkulu adımlarla sahneye yaklaşmalar ve dakikalarca sanatçıları alkışlamalar ve sahneye atılan çiçekler. Sanatçıların karşılık vermeleri... Benim için bu sahne de az ilginç değil, ama yüzlerden ve gözlerden, duyulan zevkin çay buharı gibi tütmesine ne dersiniz?...

Leningrad'da "U" şeklindeki salonun ve salonu beş sıra kuşak gibi saran balkonların gene tek boş yer kalmamacasına kalabalığında "Giselle" balesini ve "La Traviata" operasını izlerken de aynı yüzlerle, aynı buğulu keyiflerle karşılaştık... Karşılıksız bir muhabbet değildi bu. Oyun-

cular da seyircinin sıcaklığına yakışır ustalıkta, beceride ve yaratıcılıkta görünüyorlardı... Terleriyle yaldızlanan yüzlerinden sevinç akıyordu, onlar da seyircileri alkışlıyorlardı...

Batum'da da bir tiyatro gösterisine gittiğimizde ise oyun başlamıştı. Fazla çocuk yapmaktan kaçınan aileleri hicveden düşündürücü bir güldürü oyunuydu. Gürcüce konuşuluyordu ama hareketlerden anlaşılıyordu. 800 kişilik bu tiyatro 1952'de yapılmıştı. Perde arasında Vali Revaz Bey kuliste oyunun yönetmeniyle ve oyuncularla tanıştırıyor bizi. Yönetmen Abasedze Gurami bize bilgiler veriyor. 19 oyun vardı repertuvarda. Oyunların dörtte üçü Gürcü tiyatro yazarları tarafından yazılmıştı. Nazım Hikmet'in iki eseri tercüme ediliyordu, yakında sahneye konacaktı.

Tiflis'te bulunduğumuz günlerde bir raslantı ünlü balerinimiz Meriç Sümen de oradaydı. Yollardaki panolarda onun adını okuyorlardı ve kendisini çok iyi tanıyorlardı. Meriç Sümen Sovyetler Birliği'nde çok tanınıp, sevilen bir sanat elçisiydi Türkiye'nin...

Moskova'dan ayrılacağımız günün gecesinde Gürcistan'ın Moskova temsilciliğinin verdiği yemekte ünlü Gürcü ressam Tereteli ile tanıştık. Sanatçıdan çok fizik yapısıyla orta sıklette bir güreşçiyi andıran Tereteli ile konuştukça ince, duygulu ve çocuksu iç yapısını, dünyaya bakışındaki gergefi daha iyi anlıyorsunuz.

Yaşadığı toplumun enternasyonalist dünya kavrayışının estetik temsilciliğini yapıyordu Tereteli. Bizlere ayrı ayrı, eserlerinden sunduğu demeti imzalarken öylesine alçakgönüllüydü ki, sanki bu enfes resimleri yapan o değildi...

Hiç bir zaman "sıralardan" ayrılmadan, "sıradan adam" olmaktan çıkmadan, yaratıcı olmanın, sanatçı olmanın sosyalist literatürdeki önemi de buradan ileri gelse gerektir...

İlk bakışta çelişik gibi görünüyorsa da, sanatçı biraz "el bebek - gül bebek" gibi Sovyetler Birliği'nde. Çok seviliyorlar, çok sayılıyorlar. Ve sanatçılar da, bu sevgi ve saygının omuzlarına yüklediği onurun yanında ne yaman sorumlulukları olduğunu biliyor olmalılar ki alabildiğine yaratıyorlar. Sanat, kültür ve bunca değerler maddi yaşamın özsuyuydu. Onlar sağıyorlardı... Devrimin Eğitim ve Halk Komiseri Lunaçarski, devrimin ünlü şairi Mayakovski öldükten sonra ardından şöyle demiş:

"- Şairlerin pek çok sevgiye ihtiyacı olduğunu söyleyen Marks'a hiç benzemiyoruz. Hiç birimiz bunu anlamıyoruz, hiçbirimizin Mayakovski'nin sayısız sevgiye ihtiyacı olduğunu anlamadığı gibi."

Mayakovski'ye her zaman büyük sevgi gösteren, her an dostluğunda ısıtan Lunaçarski, Mayakovski'nin ardından kendisine biraz haksızlık yaparken ve acısına tuz banarken herhalde bugünleri, o günlerden görüyor olmalıydı. Zira izlediğimiz gösterilerde sanatçılara sunulan şeyler sadece

sevgi, saygı değil, onlarla birlikte şefkat gibi şeylerdi... Hiç kuş yakalayıp, avucunuzda tuttunuz mu? Onun "tıp-tıp" atan yüreciğinin avucunuza yansıyan sıcaklığını, etinizi, kanınızı titreten rezonansını hissettiniz mi? Elinizdeki varlığın kuş olmaktan çıkıp, bir duygu yumağı haline dönüştüğünü özümlediniz mi?

İşte sanat, işte sanatçı böyle bir şey sosyalist toplumda. Yalnız duymuyor, yaşamıyor, duyuruyor, yaşatıyor ve toplumun içinde, toplumla, insanla sürekli bir etkileşim süreci içinde hallihamur oluyor... Değişiyor, gelişiyor. Değiştiriyor, geliştiriyor...

Maddi gelişmişlik düzeyine bakıp orada kalırsanız, sosyalist toplumu kavramanız eksik kalır, çok eksik kalır.

Ama sadece sanata, kültüre ve estetik değerlerin gelişmişliğine bakıp da, onun maddi temelini araştırmayan, kavramayan bir yaklaşım da çok eksik kalacaktır.

Maddi gelişmişlik düzeyi ile insanı yücelten sanatsal ve kültürel değerlerin üstün göstergesi bir bütünlük göstermez mi? Birbirlerinden soyutlanabilir mi?.. Birbirinden ertelenebilir mi bunlar?..

44 tiyatroya sahip Moskova'da "amma da çok" derseniz, alacağınız yanıt "Hayır, daha çok lazım" olursa şaşmayın.

Sovyetler Birliği'nin nüfusu 260 milyon. Tiyatro, konser ve benzeri gösterileri yılda izleyen insan sayısı nüfusu aşmış durumda. Ural bölgesinde yapılan bir araştırmada, her 100 işçiden 95'inin sinemaya, üçte ikisinin de tiyatro ve konsere sürekli gittiği sonucu çıkıyor. Üç yıl önceki rakkamlara göre her 100 aileden 77'sinde televizyon alıcısı olmasına karşın, sanat gösterilerine ilgi azalmıyor. Bir Sovyet insanının yılda ortalama 18 kez sinemaya gittiği saptanmış. Bu rakkam "Sanat ve kültürü çok seven" Fransızdan 6 kez, Federal Almanya'lıdan 9 kez daha yüksek bir rakam...

Tiflis'te Kültür Merkezi'ni ziyaret ettiğimiz sırada bir belgesel film izledik. Tamaraşvili 1912 yılında İtalya'da ölen bir Gürcü tarihçisiydi. Bir gün denize düşen birini boğulmaktan kurtarırken, onu kurtarmış ama kendisi boğulmuştu. İtalya'nın bir yerinde gömülüydü ama neresinde?.. Film, bu on yıllar süren aramayı konu alıyordu. İtalya, İtalya'nın bütün mezarları didik didik aranıyordu. Ama Tamaraşvili'nin mezarını bulmak mümkün olmuyordu. Defterler, mezar kütükleri araştırılıyor ama bütün bu aramalar bir yerde bir bilinmeze gelip dayanıyordu... Ve bütün umutların dağıldığı sırada geçtiğimiz yılın Kasım ayında Tamaraşvili'nin mezarı bulunuyordu... Tam 50 yıl süren aramanın sonunda bu ünlü tarihçinin mezarının alınışı Gürcistan'a getirilişi ve büyük bir törenle ülkesinin topraklarına gömülüşü... Film böyle bitiyordu.

Filmi birlikte izlediğimiz Othar Hoca filmin kapanış yazısını Türkçe'ye çevirdi. Şöyle diyordu:

"- HALK İÇİN ÇALIŞANLARI, HALK UNUTMAZ!.."

"ETİN YANINDA TUZ DA OLSUN!. "

Tiflis'te bir yemek sırasında anlattılar. Aziz Nesin gelmiş, gezmiş Gürcistan'ı.. Ayrılırken gene böyle bir yemekte,

"- Gürcistan'ı yazarken, tavan'dan başka bir şey görmedim, diye yazacağım" demiş.

"- Niçin?" diye sormuşlar.

"- Niçini mi var canım" demiş Aziz Nesin, "şerefe kadeh kaldırmaktan tavandan başka şey mi gördük?"

Bunu gülerek anlatırlarken, galiba bu kez de Aziz Nesin'in şerefine kadehler kalkıyordu:

"- Bu gidişle galiba biz de tavan arasını yazacağız!.."

Koyveriyorlar kahkahaları..

Gürcüler masa adab ve usullerinde özgün özellikler taşıyorlar. Hatta öteki Cumhuriyetlerin yemek ve masa yöntemlerinde de Gürcülerin etkisi olduğunu sanıyorum.. Bizim usullerimizle de çok ortak yanlar taşıyor.

Nereye gittiysek, çok yeniyor, çok içiliyor. Bizim ülkede içki içmek "ev dağıtmak - yuva yıkmak" kavramlarını çağrıştırdığı için, tersini anlatmanın güçlüğünü biliyorum. Böyle dendiğinde onlar espri falan sanıyorlar;

"- Adam o ki, isterse içsin; içti mi de ne kadar içtiğini bilsin..."

Bunun bir ölçüde de soğukla ilgisi olduğunu sanıyorum. Nitekim, niçin çok yemek yendiği sorulduğunda şöyle bir yanıt aldık:

"- Galiba ilk önce çalışmak, sonra soğuktan..."

Sonra acımsı bir gülümsemeyle ekliyorlar:

"- Belki de bir neden, biz savaşta çok açlık çektik..."

Tabii bunu savaşı yaşayanlar söylüyor..

İklim nedeniyle fazlaca sebze çeşidi olmadığından olacak, Sovyetler Birliği'nde proteine dayalı besin maddeleri çok tüketiliyor. Et, süt, yağ, balık, peynir ve bunlara bağlı yemekler...

Savaşta 2 milyon nüfusunun 600 binini kayıp veren Gürcistan'da Tiflis'ten bindik otomobile bağlar ülkesi Kaheti'ye gidiyoruz. Tarlalar, ormanlar, orman alanı genişletme çalışmaları, sağlı sollu... Genellikle taş ve tuğladan yapılma, damları galvanizli saç, eternit, çinko köy evleri.. Ünlü Gürcü şairi Aleksandr Çarçavazi'nin müze haline getirilmiş evini geziyoruz.

Çarçavazi geçen yüzyılda yaşamış bir şair. Aynı zamanda asker de. Napolyon'a karşı çarpışmış, Paris'e girenler arasında. İran'a karşı da savaşan bu ünlü Gürcü şairinin ölümü, akla zor gelebilecek bir terslik sonucu oluyor. Tiflis'te paytonla giderken, bir evin balkonundan bir kadın kirli su döküyor. At ürküyor, Çarçavazi paytondan düşüp ölüyor..

Geniş yeşillikler içindeki Çarçavazi'nin evini gezdikten sonra arka taraftaki şarap fabrikasına gidiyoruz. Yıllık üretimi 12 milyon litre olan bir fabrika bu. Fabrika Müdürü Givi Guceciani karşılıyor bizi. Aslında "Fabrika müdürü"nün tam karşılığı şöyle oluyor: Baş şarapçı!..

Baş şarapçı bizi gezdiriyor. Aşağıda temiz, bakımlı, uzun mahzenler. 2 metre çapında, 3 metre uzunluğunda fıçılar içinde en az üç yıl korunuyor şarap. Fıçıların üzerinde, beklemeye alındıkları tarih. Hangi köyün ürünü, alkol dereceleri yazıyor. 1980 yılında üretimin 14 - 15 milyon litreye çıkartılması düşünülüyor. Gürcistan'ın ikinci büyük şarap fabrikası burası...

Fabrikayı gezdikten sonra baş şarapçının odasına geçiyoruz. Yönetici masası, konuk sandalye ve masaları hep fıçı şeklinde. Bermutad şaraplar geliyor. Odanın tavanı ağaç işleme!..

Ve kalkıyoruz kırda hazırlanmış bir yemeğe gidiyoruz, ormanlar içinde. Kuzular dönüyor, kırda kurulan bir masa ve etrafta ateşler yanıyor...

Moskova'ya indiğimiz akşam da buna benzer sahneler var. Kremlin'e pek yakın Rossia otele gidiyoruz. Altı bin yataklı büyük, görkemli bir otel. Odalarımıza çıkıp, yerleştikten sonra saat 21.00 sularında aşağıya yemeğe iniyoruz. Asansörler açılıyor, asansörlere biniliyor, iniliyor. Özbekistan'dan, Kırgızistan'dan, Azerbeycan'dan gelen ailelere rastlıyoruz. Oldukça çok da köy emekçi ailelerine. Kışın tatillerini Moskova'da geçiriyorlar. Rezervasyon düzenli ve herkese eşit işlem ve uygulamalarla çalışıyor. Otelin ihtişamı sadece bina ve döşeme olarak İstanbul'da İnterkontinental'e benziyor...

Yemek salonuna girdiğimizde ne görelim? Silme dolu. Müzik, şarkılar, dans...

8 Mart Sovyetler Birliği'nde Kadınlar Bayramı imiş. Moskova'daki

bir fabrikanın çalışanları o gün eğlence yeri olarak Rossia otel salonunu tutmuşlar.

Zor-zar bize de bir masa bulunuyor, oturuyoruz. Taşkınlık olmadan coşku nasıl olur? Öyle!

Burada eski bir anım geliyor aklıma. 1974'lerde Sofya'ya gittiğimde, tipik bir Bulgar lokantasına gitmek istemiştim. Arayıp bulmuş, girip oturmuştum. Masada tek-tük Türkçe bilen Bulgar yurttaşına bir süre sonra, bu kadar çok içki içilip, lokantada pek de fazla ses çıkmadığını söylemiştim. Pek anlayamamıştı söylediğimi:

"- Yani, niçin bağırmıyorlar?"

"- Niçin bağırsınlar?"

"- Hani, şöyle bir efkârlanıp bağırmaz mı insan?"

Pek anlayamamakla beraber gülmüştü:

"- İçki biterse bağırırlar..."

* * *

Saat 23.00'de gece yavaş yavaş sessizleşiyor Sovyetler Birliği'nde. Sinemalar, tiyatrolar, otellerin yemek salonları, lokantalar kapanıyor.

Söz buraya gelmişken, gerek Türkiye'de gerekse batının büyük kentlerinde bar-pavyon ve benzeri türden eğlence yerlerine alışkanlıkları ve para harcama şansları olanlar için kötü bir haber vermek zorundayım. Sovyetler Birliği'nin gezebildiğimiz büyük kentlerinde eğlencenin bu türü yok. Hemen ekliyeyim, gerek gündüz, gerek gece hiçbir pornografik görüntüye rastlayamazsınız Sovyetler Birliği'nde. Gazete bayileri, kitapçılarda herhangi bir kitap ve dergi kapağında, ya da gazete sayfasında açıksaçık bir fotoğraf göremezsiniz. Batıda ve özellikle son dönemde ülkemizde salgın halde bulunan pornografik dergi, kitap, film ve benzeri görüntü ya da, gösteriye rastlamadık. Yasal olarak yasak.

Leningrad'da kaldığımız süre içinde bulunduğumuz görkemli otelde bir gün arayla tekrarlanan bir show programı olduğunu duyunca merak etmiştim. Genellikle turistlerin kaldığı büyük otellerde yapılan ve tanık olduğum bu program, şarkı, toplu dans, sihirbazlık ve cambazlık gösterileriyle tamamlanıyordu. Estetik çerçevesi korunarak, insanın hoşça vakit geçirmesini sağlayan programlar bunlar. Sirk gösterilerinin yaygınlığından ve Tiflis'te izlediğimiz böyle bir sirk gösterisinin ilginçliğini de eklemeliyim. Terbiye edilmiş güvercin ve horozların, şaşırtıcı hünerlerini çoluklu çocuklu aileler arasında, gösterilere karışan kahkaha sesleri arasında izlemiştik.

Ve yaşam saat 23.00'lerde dinginliğe varıyor.

Her yerde saat 23.00'lerde böyle oluyor. Bu konudaki meraklı ve yadırgayıcı sorulara şu yanıtlar veriliyor:

"- Yarın çalışmak için kuvvetli olmak lazım!.."

Sovyet yurttaşı "çok yemek yiyor" denince şu öyküyü anlatmadan geçemeyeceğim. Gürcistan'da Kaheti bölgesi halkı haşlanmış eti çok sevmekle ünlü

Bu bölgede adamın birinin oğlu olmuş, çocuk konuşmuyor. İki yaş üç yaş derken, beş yaş, on yaş. Çocuk konuşmuyor. Ana, baba umudu kesmiş artık. Çocuk 11 yaşına gelmiş. Bir gün önüne haşlanmış et getirmişler. Çocuk bir-iki parça tattıktan sonra:

"- Hani bunun tuzu" diye sormuş.

Ana, baba sevinç içinde, koşmuşlar mutfağa tuz getirmişler. Ana:

"- A'benim evladım" demiş, "madem konuşuyordun da bugüne kadar niçin sustun?"

Çocuk bir yandan haşlanmış ete tuz ekerken, bir yandan da konuşmuş:

"- N'apayım, bugüne kadar etin yanında tuz getiriyordunuz..."

Nasrettin Hoca'nın çok tanınıp, çok sevildiği Gürcistan'da bir misafirlikte karşılıklı halk öyküleri anlatılırken ozan yanı olan CHP Kars Senatörü Muzaffer Şamiloğlu, ülkelerimizin kardeşliği şerefine kadeh kaldırıyor ve hemen oracıkta yazdığı şu dizeleri okuyordu:

"- Herkesin eğlendiği, doyduğu diyardayız.
Anlatılanlar başka, bilmiyorum nerdeyiz?
Öyle şeyler geçti ki aklımdan birkaç günde,
Demek ki bizler hep olduğumuz yerdeyiz.."

TARİHE BAĞLANAN KÖPRÜLER

Sosyalist ülkelere gidip gelenler arasında bazılarından "kuyruklar" konusunu çok duymuştum. 1974 yıllarında Bulgaristan'a ilk gidişimde Sofya'da bunun için cadde ve sokaklarda yolumun üzerine çıkan dükkana girip-çıkmıştım. Gerçekten "kuyruklar" vardı. Örneğin büyük bir bakkaliye dükkanında, alış-veriş yapmağa gelen kişi doğrudan tezgaha yürümek yerine kendisinden önce gelmiş olanın arkasında sıraya giriyordu. O dükkanda on kişi de olsa üç kişi de olsa, doğal bir kural haline gelen bu davranış gösteriliyordu. "Benden önce gelen, benden önce alır" gibi bir ilke yerleşmişti davranışlara.

Sovyetler Birliği'nde de benzer sahnelerle karşılaştık. Müzelerin, tiyatroların, opera binalarının önünde kendiliğinden oluşan "kuyruklar" uzamıyordu. Bunlar gerçekten uzun kuyruklardı!..

Bazı yazar ve sanatçı dostlardan kitap ve sergi kuyruklarının da bir hayli uzun olduklarını ve hiç de eksik olmadıklarını duydum. "Benden önce gelen, benden önce alır" kuralı sadece çocuklar ve çocuklu anne-babalar için geçerli olmuyordu...

Sovyet yurttaşlarının müzelere gösterdikleri yoğun ilgi kolay kolay kavranacak gibi değil.

Batum'da gezdiğimiz müzeden söz etmek istiyorum. 1908 yılında kurulmuş olan bu müzenin müdürü Ahlediani Haridion bizi müzede gezdirmeğe Jeoloji çağından başladı: "44 milyon yıl önce Kafkasya deniz altındaydı..."

Koskoca Kafkasların bir zamanlar deniz altında olduğunu duyunca ekibimizden bir "yok canım" sözü çıktı. Müze Müdürü Haridon mimiklerden olumsuz bir anlam çıkartınca rehberimize döndü, bir şeyler söyledi.

"- İsterlerse bir jeoloji uzmanı çağırayım" diyormuş...

Müzenin ilk katındaki gezintimiz bitince ikinci kata çıkıyoruz...

Devrimden bu yana ekonomik, endüstriyel, kültürel gelişmeler. Resimler, maketler, fotoğraflar. 25 Şubat 1921'de Menşeviklerin kaçması üzerine kurulan Sovyet yönetimi. Kolhoza girmek için verilen ilk dilekçeler. Lenin'in ölüm haberini veren ilk bildiri. 1927'lerde yüzde 7 olan okuma yazma oranının yüzde 100'e çıkışı...

İkinci savaş günleri. Resimler, belgeler, fotoğraflar. Savaş kahramanları ve savaşta kullanılan silahlar...

Ve bir salon da tüm sosyalist ülkelere ayrılmış. Bulgaristan'dan Küba'ya kadar...

Müzeden çıkıp, Sarp sınır kapısına gidiyoruz, yani Türkiye sınırına. Batum'dan 30-40 kilometre güneybatıda. Sınır 40 yıl kadar önce kapanmış. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında son yıllarda imzalanan bir anlaşmaya göre, bu kapının açılması bekleniyor. Batum tarafından sınıra kadar asfalt yol yapılmış. Hatta Sarp'ta gümrük terminal binası bile tamamlanmış. Türkiye'nin yolu tamamlaması bekleniyor. Avrupa'dan gelecek turistler için Karadeniz yoluyla Batum'a oradan geçmek herhalde cazip olacak, ileride.

Sarp'tan dönerken ileride bir kale kalıntıları görüyoruz. Gonyo kalesi. Romalılar yapmış. Daha sonra burası Yeniçerilerin konak yeri olmuş. Evliya Çelebi buralardan geçerken Gonyo kalesinde konuk kalmış.

Tiflis yakınlarında Saguramo köyündeki müze de eski bir kiliseyle içiçe. Doğrusu bu ya, şöyle bir iki yüz yıl öncelerinden söz açıldı mı, insanın dikkati pek sıcak kalmıyor. Ama onların tarihle kurulan köprüler konusunda büyük ilgileri var. Bu köprü ne kadar uzun olursa olsun...

STALİN'İN DOĞDUĞU EV

Şimdi bir sanayi ve tarım kenti olan Gori'nin merkezi yerindeki Belediye binasının önünde bulunan Stalin'in büyük heykelini sağınıza alır, kuzey yöne kentin girişine doğru yürürseniz 50-60 metre ileride parkın içinde yoksul iki göz odalı bir köy eviyle karşılaşırsınız. Yoksul bir Anadolu köy evine benzemekten öte ilginç yanı olmayan, biri mutfak, ötekisi 4-5 metre kare genişliğinde bu iki göz odalı evde doğmuştu Josef Vissarionoviç Cugaşvili, 21 Aralık 1879'da...

Tek pencereli, yarı karanlık bu tek odacıkta eşya sayımı yapsanız onu geçmez. Bir tahta masa, bir sedir, bir sandalye, bir kilim ve üzerinde bir şilte bulunan tahta kerevet... Dünyanın Josef Stalin olarak bildiği Cugaşvili işte bu yoksul odacıkta doğmuş, yerlerde emeklemişti...

Bir toprak kölesi olan babası İvanoviç Cugaşvili, Stalin'in doğumundan 5-6 yıl önce Tiflis yakınlarındaki köyden kaçıp bu eski Gürcü kasabasında kunduracılık işine koyulmuştu. İvanoviç, Gori'ye gelip kundura tezgahını kurduğunda gene kendisi gibi toprak köleliğinden gelme bir ailenin kızı Ekaterina ile evlenmiş ve bu eve yerleşmişlerdi... Ardarda yapılan üç doğum çocukların ölümüyle sonuçlanmış, dördüncü olan Cugaşvili'ye, yoksulluk, canını alacak ölçüde çarpmamıştı... 11 yaşında babasının ölümüyle öksüz kalan Cugaşvili, bundan sonra çamaşırcılık yaparak evin geçimini sürdüren annesiyle birlikte özgün bir yaşam kavgası verecekti. Gori'de bir din okulunda öğrenime başlayan Cugaşvili, annesinin dişinden tırnağından artırdığı parayla okuduğu bu okulda okurken sınıf farkını tatmıştı. Giyim-kuşam, beslenme yönünden kendisinin öbürkülerden pek farklı kaldığını anlayan Cugaşvili bütün gücüyle öğrenme, okumaya vurmuştu...

Cugaşvili'nin doğduğu evin hemen arkasında bulunan büyük iki katlı Stalin müzesini gezerken camekanlar içinde korunan parlak notlu karnelerinden anlıyoruz bunu.

Gori'den ayrılıp Tiflis'te gene bir ilahiyat okulunda devam eden öğrenimin, okuldan atılmayla sonuçlanmasından önce başlayan başdöndürücü mücadelelerde ve devrimci fırtına hareketlerinin içinde ve önünde koşmuştu Stalin.

Stalin müzesini gezerken, duvarları boydan boya kaplayan resim ve fotoğraflarda, Stalin kitlelerle içiçe, birlikte, konuşurken, yürürken, koşarken görülecektir hep...

İşçi sınıfı ve Lenin önderliğinde şimşekten raylarla örülü bu yaşam son bulduğunda, Moskova'da Kızıl Meydanın etrafında yükselen Kremlin duvarlarının dibinde uykuya çekilmişti...

Gori'de bugün 100 yıl önce doğduğu evin hemen ilerisinde bulunan Stalin müzesine girişte şunlar yazılıdır:

"- Bana gelince, ben sadece Lenin'in öğrencisiyim. Çabam ve amacım, onun şerefli bir öğrencisi olmaktır..."

* * *

Tiflis'te Stalin'in 1903'lerde kurduğu gizli matbaa da bugün müze halindedir. İnşaat işçileri ve iki kadından oluşan altı kişilik parti komitesi tarafından inşa edilen ve tamamlandıktan sonra, kitap, gazete, broşür, dergi basılan bu evde, Çar'ın polisi gizli bir şeyler yapıldığını sezinlemiş, yapılan baskınların hiçbiri sonuç vermemişti. Eve bakılırsa, bir kaç merdivenden sonra iki göz odadan ibaretti. Her ihbar ve kuşkudan sonra basılıp didik-didik edilen evde, kendi halinde iki kadın ve yoksul bir kaç eşyadan başka bir şey bulunamamıştı. Çar'ın polisi evin zeminini yoklamış, kazmış, yoklamış nafile... Ama bütün gözetleme ve ihbarlara bakılırsa, bu evden dergiler, gazeteler, kitaplar çıkıyordu... Ve üç yıl geçtikten sonra Çar'ın polisi gene basmıştı evi. Gene bir şey bulunamıyordu ki, polis şefi evden dört-beş metre uzaklıktaki kuyuya eğilip bakmıştı. Hep bakmıştı ama işte dipte su görünüyordu. O sırada kibritle yaktığı kağıt parçasını kuyuya bırakmıştı. Yanık kağıt suya düşmemiş, hava vakumuyla kuyunun dibiyle yüzeyi arasındaki bir oyuktan içeri girmişti. Oyuğa inilip, içinde emeklendiğinde evin altında büyükçe bir salona çıkılıyordu. Toprak salonda o zamanın ölçüsüyle tam teşekküllü bir matbaa duruyordu... Sonunda yakalanmıştı, ama, üç yılda bu matbaada üç yüz bin kitap, gazete, broşür, dergi basılmıştı...

* * *

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE ŞİDDET...

Tiflis'in merkezinde, iki yanı belirli aralıklarla emek kahramanlarının süslediği ağaçlıklı, geniş ana caddede dolaşırken zaman zaman dükkanlara da girip çıkıyorduk. Antika eşyalar satan bir dükkana girdiğimizde ince, küçük, gümüş renkli hediyelik hançer ve kamalara gözüm takıldı. Her müşteriyle ciddi ama ince ve gülecen bir tutumla ilgilenen sorumlu hanım tezgahtara işaret ederek onlara bakmak istediğimi anlattım.

İnce bir zevkle, ustaca yapılmış, güzel hediyelik şeylerdi bunlar... Bir işaret parmağı boyundaki hançeri kınından çıkardım. Ama bu kabzası hançer olan bir tükenmez kalemdi. Bu kez kamayı kınından sıyırdım, bu da bir tırnak törpüsüydü...

Yanımdaki Levan'a hançerden çıkan kalemi gösterdim...

"- Bir kalem" dedim.

"- Kalem olsun daha iyi değil mi?" diye sordu.

"- Hançerlisi yok mu?"

Bu soruma Levan biraz güldükten sonra yanıt verdi:

"- Kalem hançerden daha güçlü değil mi? Böyle daha güzel değil mi?..."

Bu kez öbür elimdeki tırnak törpüsünü gösterdim. Levan devam etti:

"- Tırnak törpüsü kamadan iyidir!..."

Daha sonra gittiğimiz kentlerde buna benzer dükkanlara girdiğimizde de, doğrusu bu küçük hançer ve kamalara özellikle gözüm takıldı. Hiç birinin içinden sivri bir hançer, keskin bir kama çıkmıyordu. Kalemler ve tırnak törpüleri çıkıyordu içlerinden...

Çocuk oyuncağı satan yerlerde de bu konudaki dikkatim soğuma-

dı. Ne bir tabanca, ne bir kılıç, ne bir kasatura, tank, top, tüfek oyuncaklar arasında görünmüyordu.

Gezdiğimiz yollarda, caddelerde, meydanlarda, gördüğümüz sinema panolarında, tiyatro afişlerinde, televizyon programlarında vurmağa, kırmağa, kesip biçmeğe ilişkin bir tek imaj yansımıyordu.

Sovyet devletinin armasının nasıl hazırlandığının öyküsü de ilginçtir.

Bu olayı, Şubat ve Ekim devrimlerine etkin olarak katılmış ve devrimden sonra Devlet Basımevinin baş editörü, Devlet Edebiyat Müzesinin kurucusu, Lenin'in yakın çalışma arkadaşı Vladimir Bonç'un, anılarından okuyalım:

"- Sovyet devletinin armasının hazırlanması son derece önemli bir görevdi. Çünkü bu arnanın izlenimleri, temelinde, kapitalist devletlerde şimdiye dek yapılmış armalardaki herşeyden farklı olmak zorundaydı.

Halk Komiserleri Konseyi'nin bürosuna sulu boyayla yapılmış bir arma deseni geldi. Şekli yuvarlaktı ve şimdiki armada varolan amblemlerin aynılarını taşıyordu, ama ortasında boylu boyunca uzun, kınından çıkarılmamış bir kılıç uzanıyordu. Kılıç bütün deseni kaplar gibiydi; kabzası zeminindeki buğday başaklarına dayanıyor, keskin yanı süslemenin üst kısmının tamamını dolduran güneş ışıklarına doğru incelip nokta haline geliyordu.

Desen masanın üzerine bırakıldığında, Vladimir İlyiç, odasında Yakov Sverdlov, Feliks Dzerzhinski ve birkaç başka yoldaşla konuşuyordu.

- Bu ne, bir arma mı?... Şuna bir bakalım!...

Masanın üzerine eğildi, resmi yakından gözledi. Hepimiz kağıt para üreten basımevi Goznak'ta çalışan kabartmacının gönderdiği bu arma desenini görme hevesiyle Vladimir İlyiç'in çevresinde duruyorduk.

Görünüşe göre arma iyi yapılmıştı. Buğday başaklarından oluşan bir yarım daireyle çevrelenmiş doğan güneşin ışıkları, kırmızı bir zeminde parlıyordu. Orak ve Çekiç, bu yarım dairenin içinde açık seçik görülüyordu. Ama, herkesi savunmaya zorlayacak biçimde boydan boya uzanan bilenmiş çelik kılıç tüm desene hakimdi.

Hayretle,

- İlginç! dedi, Vladimir İlyiç. Düşünce doğru, ama kılıcın işi ne?...

Döndü bize baktı:

- Biz savaşıyoruz, mücadele ediyoruz ve proletarya diktatörlüğünü sağlamlaştırana, Beyaz Muhafızları ve işgalcileri ülkemizden atana kadar da mücadeleyi sürdüreceğiz. Ama bu, savaşın, savaş tanrılarının ve şiddetin sonsuza dek bize önder olacağı anlamına gelmez. Bizim fetihlere ihtiyacımız yok. Bir fetih politikası bize yabancıdır. Biz saldırmıyor, içerdeki ve dışardaki düşmanlara karşı kendimizi savunuyoruz. Savaşımız savunmaya yöneliktir. Kılıç bizim amblemimiz değildir. Düşmanlarımız olduğu, bize saldırıldığı ve tehdit edildiğimiz sürece, proleter devletimizi korumak için ona sıkı sıkı sarılmalıyız. Ama bu sonsuza dek demek değildir..."

Ekim Devrimi'nin ilk günlerinden 1920'ye kadar Halk Komiserleri

Konseyi'nin Genel Sekreterliğini yapan Vladimir Bonç, Lenin'in bu konudaki sözlerini nakletmeğe devam ediyor. Şöyle sürdürmüş Lenin konuşmasını:

"- Sosyalizm tüm ülkelerde zafer kazanacak, hiç kuşku yok. İnsanların kardeşliği ilan edilecek ve bu, dünyanın heryerinde bir gerçeklik haline gelecek. Bizim kılıca ihtiyacımız yok. Bu bizim amblemimiz değil!... Sosyalist devletimizin armasından kılıcı çıkarmalıyız..."

Bonç bundan sonraki sahneyi şöyle anlatıyor:

"- Vladimir İlyiç, sivri uçlu, koyu bir kurşun kalemi aldı ve kılıcın üstüne 'iptal' işaretini koydu. Sağ kenarda da bunu yineledi.

- Diğer açılardan bu iyi bir desen. Eskizi onaylayalım. Sonra yeniden görür ve Halk Komiserleri Konseyi'nde tartışırız...

Ve eskizi onayladı..."

"Devrimin Beşiği" Leningrad'da geçen bu tarihi olay, kabzası hançer olan o bizim minnacık kalemi süsleyen espriyi bugün açıklamaya da yeterlidir sanıyorum...

* * *

DEVRİMİN BEŞİĞİ: LENİNGRAD

Tiflis nerede, Leningrad nerede? Güneşli ve ılık bir bahar günü Tiflis havaalanından uçağa binerken, "paltolarınızı hazır tutun, üç saat sonra çok işinize yarayacak" demişlerdi. Ne kadar haklı olduklarını da üç saat sonra anladık. Uçağımız inişe geçtiğinde, pencereden görebildiğim kadarıyla sisler arasında yer, kar ve buz karışımı levhalar halinde uzanıyordu...

Uçağımız piste indikten ve durduktan sonra, kapının açıldığını ense köklerimizden, ceket kollarımızdan ve paçalarımızdan falçata gibi süzülen soğuktan anladık. Leningrad'da o gün, hava, mevsim normallerinden — 20'yi gösteriyordu...

Bizi Leningrad rehberimiz Lilia karşılamıştı. Otomobilimize binip, kente doğru yol alırken bir yandan Lilia'yı dinliyor, bir yandan da, güneş batınadan etrafı görebildiğimiz kadar görmek istiyorduk. Uçsuz bucaksız bir düzlük izlenimi veren buzlu ufuklarda tüten fabrika bacalarına bakarak "acaba" diyor insan "bir kente mi, gidiyoruz, bir resme mi?..." Doğa, durgun ve heybetli, beyaz ve kurşuni bir tablo gibi uzanıyor... Zaman zaman yola paralel ince düz patikada koşan, antrenman yapan atletleri ve onların nefeslerinden, çaydanlığın ucu gibi yayılan buharları görmesek, otomobilimizin donuk sesinden başka sadece nefeslerimizi dinleyeceğiz...

Lilila Leningrad Üniversitesi Fransız filolojisi mezunu idi. Aynı üniversitenin İtalyan filolojisinden mezun bir gençle evli idi. Leningrad'lıydı. İncecik, güleç mi güleç, zeki, esprili bir kızdı Lilia. Biz "soğuk, çok soğuk"dedikçe, bir Akdenizliye "sıcak, çok sıcak" dendiğinde baktığı gibi bakıyordu, bize.

Bir gün yolunuz düşer de, Leningrad'a giderseniz, sizi de bizi karşıladığı gibi, varoşlardan itibaren tarih karşılayacaktır. Devrim fırtınalarıyla

terli tarihin nefesini, nakış nakış desenli ve soğuk bir eşarp içinde soluyor gibidir Leningrad... Buzlar üzerine terkedilmiş bir çocuk beşiğine elinizi soktuğunuzda duyacağınız sıcaklık gibi bir şey...

Yollarda akan otomobil, tramvay ve kaldırımlarda yürüyen insanları görmeseniz, Neva nehrinin güneşte yansıyan buz kristallerinden, sizin için tarihin durdurulduğunu ve film şeridi gibi geriye dönmeğe hazır olduğunu sanabilirsiniz...

Lilia, batılı turistlerin buraya "Kuzeyin Venediği" dediklerini söylüyor. Kentin içine bir incir yaprağı grafiğiyle yayılan Neva nehri üzerinde 19 kanal ve 500 köprü olduğunu öğreniyoruz...

Kavisli köprülerden geçerken, madeni direkler üzerinden sarkan asma lambalara baktıkça, dibinde Puşkin'leri, Dostoyevski'leri, Tolstoy'ları arayabilirsiniz.

Petersburg, yani Petrograd, yani Leningrad burası...

İşte Neva'nın öbür yakasında, karşıda Peter ve Paul kalesi. Gorki, Lenin'in ağabeyi ve nice devrimci bu hapishanede yatmıştı...

Sağımızda yeşil pancurları ve örmeli saçaklarıyla bir uçtan bir uca uzanan Ermitaj, Kışlık Saray...

"- Smolni nerede?"

Lilia, gülüyor,

"- Artık akşam oluyor, yarın gezeceğiz oraları" diyor.

Neva nehri kıyısında bilmem kaçıncı köprünün bitiş yerinde görkemli Leningrad oteline giriyoruz. Altıncı kattaki odamızın penceresinden baktığımda boydan boya uzanan Neva'nın karşı yakasında Kışlık Sarayı görüyorum. Ama bakış yönümün sağına düşen Neva'nın bir başka kolunun ağzında küçük bir harp gemisi.

Avrora!

Hani devrim saflarında Kışlık Saraya ilk bombayı atan gemi. Şeytan gibi.

Boyuna ve bosuna bakmadan dört savaşa katılmış. Artık müze.

Oteldeki odama çok yakın... Her sabah kalktığımızda, pencereden baktığımızda ilk "günaydın" diyen o oluyor...

* * *

Hangi sınıftan olursanız olun, Leningrad'a giderseniz, bu kenti gerçekten tanımak isterseniz, mutlaka yanınızda John Reed'in "Dünyayı Sarsan 10 Gün"ünü götürün. Fazla bilgi göz çıkarmaz; şehir tanıtma broşürü, şehir rehberi de yanınızda bulunsun.

Devrimin beşiği, Lenin'in, Kalinin'in şehri.

İşte karşıda Üniversite, Lenin'in hukuk okuduğu okul.

Smolni, devrimin karargahı. Şimdi Parti Merkezi. Smolni manastırı. John Reed, o günleri nefes nefese verirken, "Kışlık Saraydan çıktım, hızlı

hızlı Smolni'ye gittim" diyor. İşte görüyorsunuz, buralardan yürümüş...

2 Kasım 1917 gününü yazıyor, devrime çeyrek kala.

"- Zamanımın çoğunu Smolni'de geçiriyorum. İçeri girmek eskisi kadar kolay değil artık. Dış kapıda iki sıra nöbetçi vardı. İç kapının önünde içeri girmek için sıra bekleyen uzun bir kuyruk. Herkes dörder dörder içeri alınıyor, kimliği ve yaptığı iş soruluyor. İzin kağıtları veriliyor ve izin kağıdı verilme sistemi iki saatte bir değiştiriliyor.

Dış kapıya geldiğimde Troçki ile karısının önümde durduğunu gördüm. Bir asker onları durdurmuştu. Troçki ceplerini araştırdı, ama izin kağıdını bulamadı.

- Aldırma, dedi sonunda, Beni tanıyorsun, adım Troçki!

- İzin kağıdın yok, diye asker sert sert cevap verdi. İçeri giremezsin, Senin adın bana bir şey demez!...

- Ama ben Petrograd Sovyetinin başkanıyım.

- Peki, diye cevap verdi asker, eğer o kadar önemli bir adam olsaydın, hiç değilse küçücük bir kağıdın olurdu..."

John Reed en küçük ayrıntılarıyla anlatıyor size. Size bakmak kalıyor. "Smolni Manastırının mat altın yaldız kenarlı, duman mavisi güzel kubbeleri" aynen duruyor. Hemen yanında Smolni Enstitüsü. Kışlayı andırıyor. Üç katlı bir bina.

Şöyle anlatıyor John Reed:

"- Eski rejim zamanında, Çariçe'nin himayesinde bulunan Rus soylularının kızları için kurulmuş ünlü bir rahibe okulu olan Enstitüyü ihtilalci işçi ve asker örgütleri işgal etmişti. Enstitüde yüzden fazla büyük oda vardı. Hepsi beyaz ve çıplak odalar. Kapıların üzerinde — 4 Numaralı Hanımlar Sınıfı — ya da — Öğretmenler Odası— gibi yazılar hâlâ duruyordu, ama bunların üzerinde de yeni düzeni gösteren kabaca yazılmış şöyle yazılar vardı: Petrograd Sovyeti Merkez Komitesi, Çayika, Dışişleri Bürosu, Sosyalist Askerler Birliği, Rusya Sendikalar Merkez Komitesi, Fabrika-Atelye Komiteleri, Merkez Ordu Komitesi ve buna benzer daha bir çok siyasi parti merkez komiteleri...

Uzun kemerli koridorlar, seyrek elektrik lambaları, hızlı hızlı gidip gelen işçiler, askerler, bazıları gazete, beyanname ve her çeşit propaganda malzemesi paketlerinin altında eğilmiş gidiyor. Kocaman ayakkabıları tahta döşemeler üzerinde durmadan gürültü çıkarıyor... Her yanda yazılar: 'YOLDAŞLAR, SAĞLIĞINIZ İÇİN HER YANI TEMİZ TUTUNUZ!..."

Yaşamın bir yüzü bu, ya öbür yüzü?

John Reed, o 10 Gün'de bunu şöyle yazıyor:

"- Kış geliyordu. Rusların o korkunç kışı... İş adamlarının kıştan şöyle söz ettiklerini işitiyordum: - Kış her zaman için Rusların en iyi dostudur. Bizi İhtilalden belki o kurtaracak: - Soğuktan donmuş olan cephe boyunca perişan ordular hiç bir tepki göstermeden ölüyorlardı. Trenler işlemiyor, yiyecek azalıyor, fabrikalar kapanıyordu. Umutsuz halk yığınları burjuvazinin hayatı felce uğrattığını, cephedeki orduların yenilmesine se-

bep olduğunu her yerde söylüyordu..."

Ve devam ediyor John Reed:

"- Mülk sahibi sınıfların büyük kısmı — Geçici hükümet bile — Almanları İhtilale tercih ediyorlar ve bunu açıkça söylemekten çekinmiyorlardı. Oturduğum Rus evinde her zaman yemekte konuşulan konu, Almanların gelmesi ve ülkeye — kanun ve düzen — getirmeleriydi...

Bir akşam üstü Moskovalı bir tüccarın evindeydim; çay içilirken, masada oturan on bir kişiye sorduk: Wilhelm'i mi tercih edersiniz, yoksa Bolşevikleri mi? Bire karşı onla Wilhelm kazandı..."

Bu şehir mi, o fırtınalı günlere tanık olmuştu? Her yönden esen kasırgaları yaşayan bu kent miydi?

Ulyanof Lenin "aşırı sol sosyal demokratların" provokasyonlarına da dikkati çekiyordu: "Herhangi bir şiddet ya da düzensizlik hareketine izin verilmeyecektir!" diyordu...

John Reed "Petrograd Sovyeti Smolni'de sürekli olarak toplanıyordu. Fırtınanın göbeği orası" diyor ve birinci kattaki 18 numaralı odada bağrışma ve tartışmaları anlatıyor:

"- Haydutlar ve hırsızlar yağmaya geçmek için fırsat kolluyorlar. Şu sloganları ortaya atacağınız zamanı bekliyorlar: Evlere girin, burjuvazinin ayakkabılarını ve elbiselerini alın!... (Gürültüler, bağırmalar: Böyle bir slogan yok! Yalan! Yalan!...)"

İşte bir başka sahne:

"- Sadovaya'nın köşesinde, aşağı yukarı iki bin kişi toplanmıştı. Uzun bir binanın damına bakıyorlardı. Damda ufak bir kıvılcım yanıp sönüyordu. Uzun boylu bir köylü yıldızı göstererek, görüyor musunuz, dedi. Bir provokatör işi, halkın üzerine ateş açacaklar..."

Sonra baş döndürücü gelişmeler ve devrim sabahını anlatıyor John Reed:

"- Saat sabahın üçünü geçiyor, Nevski'de bütün sokak lambaları yeniden yanmaya başlamış, toplar gitmiş. Şehir sessiz. Tarihte hiç bir zaman bu kadar sessiz olmamıştır bu şehir. Kaldırımda Sarayın saçaklarından kopup gelmiş kocaman bir parça. Avrora'nın toplarından biri saçağa rastlamış, bombardıman sırasında olan tek hasar..."

* * *

Kışlık Saraya, Ermitaj müzesine giriyoruz.Davetli konuk olduğumuz için yüzlerce metre uzanan kuyruğa girmiyoruz. Günde 20 bin kişinin gezdiği Ermitaj'ı anlatmak çok zor. Sovyetler Birliği'nin en büyük müzesi. 2,5 milyon parça eşya sergileniyor. Her gün altı saat gezmek kaydıyla incelikli bir gezi 9 yıl sürüyor hesaba göre. 1030 odadan oluşan bu akıllara ziyanlık Saraylarda yaşamışlar Çar'lar, Çariçe'ler...

Ermitaj'ın koridorları 9 kilometre. Biz 3 kilometre yürümüşüz, şöyle bir bir bakıp. 10 bin metre karelik bir alan. Parkeler her yıl temizleniyor. M.Ö. 500 yılına ait küçük altın at arabasından görkemli avizelere, tablo ve

resimlere kadar herşey var burada.

Burası geçici hükümetin en son toplantısını yaptığı ve devrim muhafızlarına teslim oldukları salon...

Kışlık Sarayın güneye düşen koridorlarını geziyoruz. Salonlara giriyoruz, pencereden bakıyoruz, büyük bir meydan: Kanlı Pazar meydanı... Papaz Gapon'un provokasyonu, halkın kılıçtan geçirilmesi...

Sanki böyle şeyler olmamış, sessiz ve ıssız alanda güvercinler uçuyor. Fotoğraf makinamı çıkarıp, alanın Kışlık Saray penceresinden görünümünü çekiyorum. Belki de Bay Çar ve Bayan Çariçe buradan seyretmişlerdi o "halk" denen pisliği!...

* * *

Kışlık Sarayın ihtişamına tanık olurken, şöyle bir öykü anlatılıyor: Avrora Kışlık Sarayı topa tutarken, Devrimin Eğitim ve Halk Komiseri Lunaçarski direniyormuş, "yapmayın" diyormuş bahriyelilere,

"- Niçin?..."

Lunaçarski avuçlarını sıkıyormuş:

"- İçerdeki tablolar hasar görür!..."

Belki de, o anda Lunaçarski'nin titizliğini çok görenler olabilir. Ama devrimin ateşinde bile öğretmen Lunaçarski'nin işçi sınıfı adına sahiplendiği şu ilkeye ne demeli:

"- İşçi sınıfı hiçbir kültür mirasını reddetmez!..."

John Reed, Kışlık Sarayın işçi sınıfı emrine giriş sahnesini şöyle anlatıyor:

"- Eşyalar kabaca ve acele olarak sandıklara kondu, başlarında nöbetçiler bırakıldı. Bunlar kendiliğinden olanlardı. Koridorlardan ve yukarıdaki merdivenlerden uzaklaştıkça hafifleyen bağrışmalar işitiliyordu: DEVRİM DİSİPLİNİ! ULUSUN MALLARI!...

Batı yanındaki son kapıya döndük. Burada da düzenin korunmasına çalışılıyordu. İç kapıdan başını uzatan bir Kızıl Muhafız, 'Çıkın Saraydan!' diye bağırdı. Yoldaşlar! Hırsız ve eşkiya olmadığımızı herkese gösterelim. Komiserlerden başka herkes dışarı! Nöbetçiler dikilinceye kadar dışarda bekleyin!..."

* * *

Kışlık Saray'dan az ileride San İsak Kilisesini gezerken de benzer bir olay anlatıldı. 1818-1858 yılları arasında tam kırk yılda yapılan bu kilise dünyada Londra ve Vatikan'dan sonra üçüncü geliyormuş. Ancak içindeki altın değeri bakımından da dünyada birinci. Kilisenin işlemelerinde 300 kilogram altın varmış. Devrimden hemen sonra aç ve yoksul halk bu kiliseye hücum etmiş, altınları sökmek için. Devrim hükümetinin ilk kararlarından biri "hayır!" olmuş,

"- İşçi sınıfı, bütün tarih ve kültür miraslarına sahip çıkacaktır!.."

Sadece Leningrad'da çoğu saraydan oluşan 47 müze olduğu hatırlanırsa, galiba sahip çıkmış...

* * *

1703 yılında kurulan, 1837 yılında da Avrupa'nın ilk demiryolu ulaşımının yapılmağa başlandığı bu kentin devrimden sonraki ilk belediye başkanı, daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ilk devlet başkanı seçilecek olan, Verknyaya Troyça köyünden Petrograd'a gelip "Yıldızlı Arsenal" mermi fabrikasında tornacı çırağı olarak işe başlayan Mihail Kalinin idi. Tornacı Kalinin. Yüzyılın başında 1 milyon nüfuslu olan bu kentin devrim sonrası ilk belediye başkanı. O zamanlar profesyonel eski düzen artığı belediyeciler hop oturup, hop kalkmışlar, ama, Leningrad bugünlere gelmiş işte...

Yerin altında 60 kilometre uzunluğunda 35 istasyonlu metro. 400 Araştırma Enstitüsü ve güzellikten de öte ilginç bir kent... 1972 yılı rakkamlarına göre, 536 bin yabancı turist geliyormuş buraya. Bunun 302 binini kapitalist ülkelerden gelen turistler oluşturuyormuş... En fazla turist Amerika Birleşik Devletleri'nden geliyormuş, gene 1972 rakkamlarına göre 77 bin... 606 kilometre karelik bir alana yayılan bu kentte bugün 4 milyonu aşkın nüfus yaşıyor...

* * *

Leningrad denince Leningrad kuşatması gelmez mi akla?

Nazilerin 900 gün süren kuşatması sonuçsuz kalmış. Faşistlerin kente yaklaşabildikleri uzaklık 4 kilometre. Şehir merkezi odağında, 4 ila 12 kilometrelik bir şekilsiz çember çizilirse Nazilerin kuşatma grafiği çıkarmış ortaya.

On binlerce Leningrad'lının çoğu açlıktan ölmek üzere, kurşun ve bombalarla katledilmesine karşın bu kente girememişler Naziler.

Bir çok roman ve filme konu olan bu amansız direnişin öyküsü biliniyor. Ama bu arada, San İsak Meydanını geçip kentin büyük caddelerinden birinin açıldığı meydandaki Astorya Otelini görünce yeni bir şey daha öğreniyoruz: Hitler ne pahasına olursa olsun Leningrad'ın düşürülmesini emrediyor. Bunca direnişe canı sıkılıyor. Ve Leningrad Cephesinden generalleri kendisine haber gönderiyorlar: Tamam! 1941 yılının falanca günü iş tamam! Ve şehre Hitler gelecek. Astorya Otelinde de şerefe akşam yemeği yenecek, zafer kutlanacak!

Tarih böyle bir olgudan bahsetmiyor.

Bir temenni mi?

Hayır! 1945 yılında Berlin'de davetiyeler bulunuyor:

Yıl: 1941, gün: şu, Yer: Leningrad Astorya Oteli...
Kursakta bir düğüm!...

* * *

19 Mart günü sabah otelden çıkarken hava dünkü gibi güzel, güneşli, ama, "mevsim normali" bıçak gibi bekliyor kapının önünde.

Biraz kentin dışına çıkacağız. Puşkin şehrine gideceğiz, Leningrad'ın banliyösü...

Şehir dışına çıktıkça binalar yenileşiyor. 1950'de yapılanlar, 1960'da yapılanlar... Ve yolumuzun iki yanında uzanan seralar, elmalıklar.. Karlı bir tepenin üzerinde, dereye bakan bir top arabası. Faşistlerin en son gelebildikleri nokta. Anlayacakları dilden bir işaret: top arabası!...

Puşkin'in evi, Katherina'nın yazlık sarayıyla karşı karşıya. İkisi de müze. Paul'un sarayına gidiyoruz. Buralar savaşta yüzde 80 tahrip olmuş. Eşyalar ve resimler saldırıdan kaçırılıp, bir yerlerde korunmuş ve daha sonra restore edilince gelip, konulmuş. Gezerken, savaştaki halini gösteren fotoğraflar görüyoruz. Şaşılacak şey, o halden, eski haline yeniden getirmek...

Şehre dönerken yolların kenarında güzel yazlık evler görüyoruz. Lilia'ya soruluyor:

"- Böyle bir evin olmasını düşündün mü?"

"- Hayır, ilk kez aklıma geliyor."

"- İster miydin?"

Lilia gülüyor:

"- Bunlarla kim uğraşacak? Yazın daha güzel yerlere gidiyorum ben..."

Dileyen şehirde ve sayfiyede bir ev sahibi olabiliyordu ama Lilia ve eşi kent içinde daha yeni bir ev almışlardı...

Kente dönüyoruz, Peter Paul kalesine gidiyoruz. Soğuk duvarlarla kaplı bu kalenin içinde büyük bir kilise var. Nice devrimciyle birlikte, geçici hükümete ve düzen artıklarına da mapusluk yapan ve büyük bir avlu görünümü veren kalenin içindeki Kilisede Çarların mezarları bulunuyor. Çariçeler de yanı başlarında...

Buz gibi bir soğuk. Loş ve mermer kalıpların altında Çarlar, Çariçeler. Üzerlerinde süslemeli adları-sanları yazılı. Koskoca kilisenin içinde yerli-yabancı turist kafileleri. Tarihi eser gibi seyrediyorlar.

Bizim tarihte Deli Petro diye geçen Büyük Petro'nun mezarına geldiğimiz zaman şaşırdım. Mezarın üzerine üç-beş çiçek konulmuştu. Hemen her gün konuluyordu... "Ülkesinin bayındırlığı için çalıştığı ve yararlı hizmetler gördüğü için" sadece Büyük Petro'nun mezarına çiçek bırakılırmış. Buna engin bir hoşgörü de diyebilirsiniz. Taş üstüne taş koyanı halk unutmuyor. Hele hele, bugüne inanç, yarına güvenle, tarihe komp-

lekssiz bakılabiliyorsa...

Öbür mezarların üzerinde toz olsa, göreceksiniz, ama, sadece tozları siliniyor...

* * *

Leningrad'da güzel bir de cami var. Peter Paul Kilisesinin az ilerisinde. Küçük ama oldukça estetik işlemeler ve renklerle kaplı. İbadet vakti olmadığı için kapalıydı. Tiflis'te de benzeri bir camiye gitmiştik. Caminin imamı Sadık Bogdanov ile tanışmıştık. Daha çok yaşlı müslümanlar dualar ediyorlardı camide. İmam Sadık Bogdanov un göğsünde 25'nci yıl madalyası vardı. Kerç şehrinde 2'nci savaşta çarpışmıştı. Savaşa katılanlara verilen madalya dahil üç tane kahramanlık madalyası vardı.

Camiler gibi kiliselerde de pek az dindarlara rastladık. İsteyen gelip ibadetini yapabiliyordu.

Din ve dinsizlik propagandası yapmak Anayasaca yasaktı.

* * *

Mars Meydanına yürüyoruz. Devrimde ölenler burada gömülü. Dört bir yandan giriş yerleri olan bu alan granit taşlarla çevrili. Göğe açılan oldukça büyük bir alan bu. Sessiz ve sessizliği bozan saygılı ayak sesleri... Mezarların hepsinin üzerine bırakılan çiçekler. Duvarlarda yazılar; Lunaçarski tarafından kaleme alınmış:

BÜYÜK BİR AMAÇ İÇİN
ÖLEN
ÖLÜMSÜZDÜR
HALK İÇİN
CANINI VEREN
HALKIN YARARI İÇİN
ÇALIŞAN VE SAVAŞAN
VE ÖLEN
SONSUZA KADAR YAŞAR
HALK ARASINDA...

Bunun gibi pek çok yazı...

Alandan ayrılırken, kararmağa yüz tutan havayı, hiç sönmeksizin yanan mezarlığın köşesindeki bir ateş aydınlatıyordu...

* * *

Bir ateş aydınlatıyor...

Mars Meydanında hiç sönmeyen o ateşe benzer bir anlam yalımına, daha sonra gittiğim Fransa'da, Paris'in Sen Sir istasyonunda tanık olmuştum. Paris'e 25 dakikalık uzaktaki Sen Sir banliyösünde tren beklerken, istasyon binasının duvarında göze batar biçimde duran bir levhaya gözüm

ilişmiş, merak etmiştim. Levhada şunlar yazıyordu:

"- Fransa demir yollarında çalışanlardan, silahlı savaş sırasında ve toplama kamplarında öldürülenlerin anısına. 1939-1945..."

Ve altında da dört isim: Victor Piebourg - Roger Taunak - Roger Lebidois - Emile Touguy...

Ülkesinin bağımsızlığı, özgürlüğü, barış için Nazi'lere karşı çarpışarak ölen bu demiryolu işçilerinin anısını Sen Sir'liler yerde bırakmamışlar, onların isimlerini, çalıştıkları istasyonun duvarlarında ebedileştirmişlerdi.

Sormuştum:

"- Bütün Fransa'da rastlanır mı böyle şeylere?"

"- Hayır! Genellikle komünist belediyelerde rastlanır."

"- Sen Sir belediyesi komünist mi?"

"- Evet, 30 yıldan beri..."

Mars Meydanı... Sen Sir İstasyonu...

Çağrışımların her zaman sınırı olmuyor...

YER ALTINDA BİR SARAY

Moskova'dan ayrılıp, Gürcistan taraflarına bir kement attıktan ve Leningrad'a geldikten 10 gün sonra Moskova'ya dönüyoruz. Bu kez uçak değil, tren yolculuğunu tercih ediyoruz. Leningrad-Moskova arasında iki tren hattı var. Her yarım saatte bir tren. Trenler genellikle yataklı oluyor. Yol ve süre uzun olduğu için herhalde böyle uygun görülmüş.

Gece 23.00 sularında biniyoruz Moskova trenine. Vagon-kompartman görevlisi hanım bize çaylar ikram ediyor. Bir süre konuştuktan sonra sıcak ve rahat bir uykuya çekiliyoruz yataklarımızda...

Gözümüzü açtığımızda, ağaran gökyüzü altında karlı kayın ormanları uzanıyor. Güneşin ilk ışıklarıyla parlayan karlı ağaçlar, Noel ağacı gibi duruyorlar ve trenle yarışıyorlar.

Moskova'nın varoşları, daha çok kışlık sayfiye evlerine benzeyen evlerle başlıyor. Daha sonra kaleler gibi blok apartmanlar...

Bu kez Moskova'daki Leningrad Oteli'ne yerleşiyoruz. Sonra çıkıp gezintiye başlıyoruz.

1147 yılında kurulan bu kentte 8 milyonu aşkın nüfus yaşıyor. Yanlış duymadıysam, bu 8 milyonun 2,5 milyonunu Moskova'ya gelip gidenler oluşturuyor. Yani Moskova bir günde 2,5 milyon konuk ağırlıyor. Bu konu üzerinde daha fazla ayrıntılı bilgi almadığım için bunu ihtiyatla belirtiyorum...

Büyük cadde ve meydanlarıyla geniş bir düzlüğe yayılan Moskova'da hafifçe bir tepe üzerinde ünlü Moskova Üniversitesi yükseliyor. 640 bin öğrenci okuyor burada. Kentteki heykel bolluğu... Tolstoy'un, Mayakovski'nin, Puşkin'in heykelleri.

Moskova'da hangi evde kalmışlarsa, o evler müze.

Dev yapılar yükseliyor adım başında. Çoğu araştırma enstitüsü.

Moskova'ya gelip de metrosunu görmemek olmaz. Aslında içinde birer dakika arayla gelen trenler cirit atmasa, burası düpedüz yer altında bir saray.

"- Metroyu gezmek ister misiniz?" diye sorduklarında, ekibimiz üyelerinden bazıları, öneriyi pek ilginç karşılamadılar. Londra ve Paris metroları görülünce bir de Moskova metrosunu görmek ne ölçüde ilginç olacaktı?... Belki de haklıydılar.. Doğrusu, Sovyetler Birliği gezisinden sonra gittiğim Londra ve Paris'te oralardaki metroları görünce ben de aynı şeyi düşünebilirdim. Oysa Moskova metrosu alem bir şeydi... Günde 6 milyon, bayram ve tatil günleri ise 7 milyon kişinin emrindeki bu ulaşım abidesi 15 Mayıs 1935'de hizmete girmiş. İlk açıldığında 8 istasyonu olan Moskova metrosu bugün 175 kilometre uzunluğunda ve 105 istasyonlu. 06.00-02.00 arasında çalışıyor. Yani 20 saat faaliyette.

Gezi ekibi üyelerinin belirttiği gibi burası ne Londra, ne Paris metrosuna benziyordu. Bu konuda, bir zamanlar Ankara Belediye Başkanlığı yapan Vedat Dalokay'ın sözlerini anımsıyorum. Dalokay davetli gittiği Moskova'dan döndükten sonra bir karşılaşmamızda anlatıyordu:

"- Tabii kardeşim, işçi sınıfı metrosunu yaparken, en çok kendisi kullanacağı için saray yapmış. Londra ve hele Paris'teki metroları ise, burjuvazi — gitsinler gelsinler, bu iş aradan çıksın — mantığıyla yaptığı için, işçi sınıfına öyle uygun görülmüş..."

Dalokay ne kadar haklı bilemem ama her 15 dakikada bir havalanan bu yeraltı sarayına rahatlıkla havalanmak için inilebilir ve istasyonlardaki salonları gezebilirsiniz. Müze gibi değil müze...

Her istasyonun bir adı var. Mayakovski istasyonu, Barış istasyonu, Komsomol istasyonu, Kahramanlık istasyonu... 15 Cumhuriyetin ulusal giysi ve motifleriyle süslü duvarlar. 1942'de bir yandan savaşırken bir yandan da Komsomol istasyonunu yapmış Sovyet halkı. O istasyonda, o yüzden morali yükseltmek için motiflerde, tüfek-kılıç gibi şeyler var. Ama herhalde daha sonra herhangi bir şovenizme yol açmaması için, o istasyonda kuşlar da var şimdi. Kuş sesleri arasında bir istasyon. Öbür istasyonlarda o kuşlara rastlamadık. Tablolardaki kılıç ve tüfekleri, barış sesleriyle dengelemişler herhalde...

* * *

Ve ünlü Kızıl Meydan'dayız. Kremlinin yükselen dev duvarları önünde eski ve heybetli binalarla kuşatılan bu alanda Lenin'in mozolesi var. Nisan ayına kadar kapalı olduğu için içeri giremiyoruz. Mozolenin arkasında, Kalinin, Stalin gibi devlet adamlarıyla birlikte, "Dünyayı Sarsan 10 Gün"ün yazarı John Reed, ilk uzay uçuşunu gerçekleştiren Yuri

Gagarin uyuyorlar.

Kızıl meydan günde 10 binlerce yerli-yabancı turistin uğrak yeri. Lenin'in mezarı açık olduğu zaman çok uzun kuyruklar olurmuş burada. Kapalı olduğu için biz göremedik. Bundan üç-dört yıl önce AP'li bir parlamenter Moskova'ya gitmiş ve Meclis kulisinde "orada kuyruklar nasıl?" sorusuna şu yanıtı vermiş:

"- Bir tane kuyruk gördüm, o da çok uzundu. Lenin'i görmek isteyenlerin kuyruğu..."

Gazeteci arkadaşların naklettikleri bu olayı göremedik...

Lenin ve tarih uyuyor şimdi o meydanda...

* * *

Kapitalist sistemle sosyalist sistemin, yaşamın her alanında kendini duyuran birbirine taban tabana zıt karakterini bir an göz ardı ederseniz, Sovyet insanıyla konuşurken, bazı şeyleri anlamakta ve anlatmakta karşılıklı olarak güçlük çekebilirsiniz.

Bundan 60 yıl önce 1919 yılının 1 Mayıs'ında Lenin Kızıl Meydan'daki törende emekçilere şunları söylemiş:

"- Torunlarımız, kapitalist sistemin belgelerine ve anılarına, oldukça tuhaf şeyler diye bakacaklar. Hayatın ihtiyaçları konusundaki ticaretin nasıl olup da kişilerin elinde olabildiğini, fabrikaların ve değirmenlerin nasıl olup da tek tek bireylerin malı olabildiğini, bir adamın diğerini nasıl sömürebildiğini, nasıl olup da hiç bir iş yapmayan insanlar olabildiğini anlamakta güçlük çekecekler."

60 yıl sonra Lenin'in torunlarıyla konuşurken onların kapitalist sistem içinde doğal karşılanabilecek bazı soruları ve bazı şeyleri anlamakta büyük güçlükler çektiğine tanık olduk. Ama sosyalist sistem içindeki çoğu doğal olgunun da karşı açıdan aynı şekilde güçlükle kavrandığını da eklemeliyim.

Tiflis yöresinde yaptığımız bir gezi sırasında otomobilimizin şoförü Vili ile gezi ekibimizin bir üyesi arasında geçen ilginç konuşmaları dinlerken doğrusu zaman zaman gülmekten kendimi alamadım.

200 ruble aylık geliri olduğunu, bir dikiş atölyesinde çalışan karısının 140 ruble aldığını söyleyen, iki çocuk sahibi Vili soruları yanıtlıyordu:

"- Eşinin çalışmasını istiyor musun?"

"- İstemesek çalışır mı?"

"- Devlet mi istiyor?"
"- Devlet, ev hizmetlerini, çocuk bakımını iş saydığı için isterse kadınlar dışarda çalışmasın diyor."
"- Ama sen çalışmasını istiyorsun?"
"- Sadece benim istememle olmaz. O da istiyor..."
"- Peki çocuklara kim bakıyor?"
"- Karımın annesi."
"- O çalışmıyor mu?"
"- O çalışmış emekli olmuş. Şimdi de torunlarına bakıyor..."
Karşılıklı soru ve yanıtlar sürüyor:
"- Ev kirası ne veriyorsun?"
"- 10 ruble."
"- Elektrik, su, havagazı, yakacak?"
"- Hepsi içinde."
"- Çok ucuz değil mi?"
"- Niçin pahalı olsun?"
"- Sen istesen başka bir kente gidebilir misin?"
"- Niçin gitmeyeyim?"
"- Hani kafana esti, atlayıp uçağa, trene gidebilir misin?..."
"- Anlayamadım."
"- Kafana esse, çekip gidebilir misin?"
"- Kafama nasıl esecek?"
"- Canım, durup dururken, izin almadan gitsen?"
"- Niçin efendim, durup dururken gideyim?"
"- Hani canım illaki izin alman mı gerekir resmi makamlardan?"
Vili bir türlü kavrayamıyor bu soruyu.
"- Yıllık bir ay iznim var. İstediğim yere giderim.
"- Sen nereye gidiyorsun?"
"- 15 gün denize, 15 gün de köyüme."
"- Bir evim var, sayfiye evi."
"- Ev senin mi?"
"- Evet, benim..."
"- Ev senin olabiliyor mu?"
Vili bu soruyu hayretle karşıladığını belli ederek yanıtlıyor:
"- Olabiliyor..."
"- Peki tarlalar?"
"- Onlar hepimizin..."
"- Evinin bahçesi?"
"- O olabilir. Çiçek, ağaç, sebze ekmek için..."
"- Peki şehirde de bir ev almak ister misin?"
"- Hiç düşünmedim. Ama isteyenler alıyor."
"- Nasıl alıyorlar?"
"- Üçbin ruble. Bin rublesi peşin ödeniyor, geri kalan iki bin ruble-

yi yirmi yılda ödüyorsun..."

Bu sorulardan sonra Vili bize soruyor:

"- Siz efendim, nerede oturuyorsunuz?"

Senatör Köseoğlu, "benim evim var" diyor. Vili bana dönüyor:

"- Kirada oturuyorum" diyorum. Vili kaç para kira verdiğimi soruyor, öğrendikten sonra bu kez aylık gelirimi soruyor. Aylık gelirimin kiraya gittiğini öğrendikten sonra:

"- Siz bana yalan söylüyorsunuz." diyor. "Peki nasıl geçiniyorsunuz?"

"- Eşim de çalışıyor..."

Vili söylediklerime inanmadı. Oysa çok ciddi konuşuyorduk...

* * *

Lenin'in torunuyla buna benzer birçok konuda birbirinizi anlamakta güçlük çektiğiniz olur.

Bugünkü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği hükümet üyelerinin örneğin, üçte ikisinin işçi ve köylü kökenli olduğunu bilmek Vili için çok ilginç değil. Elektrikçi, marangoz, yağhane işçisi, otomatik makinalar ayarcısı, montör, makinist yardımcısı, inceleme büroları mühendisi, havacı, ressam. Bunlar bugün iş başında olan SSCB Bakanlar Kurulu üyelerinin ilk meslekleri...

Bu olgu ne kadar ilginç değilse, hangi kademede olursa olsun yöneticiler için bir soru sorulduğunda verilen şu yanıt da o kadar yaygın:

"- İyi çalışmak zorunda, yoksa alınır görevinden... '

Konuşmalarda, sohbetlerde bunlar böyle kaşlar çatılarak falan söylenmiyor. Bırakın onu, böyle söylenirken işin içine bir de kahkaha katıyorlar:

"- Çok çalışmalı, çok çalışmalı..."

Örneğin Batum'da Botanik Bahçesi Müdürü'ne Vali Revaz Bey bunları söyleyince o da gülerek başını sallamıştı:

"- Çok çalışmalı, çok çalışmalı... Öyle ya!... '

* * *

Sovyetler Birliği'ne gelenlerin en çok sordukları soruların başında "eşitlik" kavramına ilişkin olanların geldiğini söylüyorlar. Bu konudaki bazı soru ve yanıtları size aktarayım.

"- Burada herkes eşit ücret mi alıyor?"

"- Hayır böyle eksik bir anlayış, emeğin nitelik ve niceliğine göre karşılığını verme ilkesine ters düşmez mi? Bizce düşer. Yoksa, fabrikada yeteneğini geliştirerek icadlar yapan bir işçiye emeğinin karşılığını vermemiş olmaz mıyız? Günde 80 kilo çay toplayan emekçiyle 150 kilo toplayan emekçi arasında emeğin niceliği açısından fark yok mudur? Bizce vardır. Onun hem geliri artacaktır, hem de onu emek kahramanı seçeceğiz biz."

Ve bu konuda bir kaç örnek daha veriliyor:

"- Güç koşullarda, uzak yerlerde çalışan emekçilerin daha yüksek ücret almaları, onlara daha çok tatil, dinlenme hakkı verilmesi, tazminat ödenmesi doğru olmaz mı? Bizce doğru olur..."

"- Peki sizin eşitlik anlayışınız nedir?"

"- Eşitsizliği yaratan nesnel koşul ve etkenler giderilmedikçe bu söz süslü ama boş bir söz olur. Bir adam düşünün çalışma hakkı yok. Çalışmak istiyor işi yok. Ne olacak o zaman? İşsizlik, çalışmamak insanın hakkı olabilir mi? Bizce olamaz. Eşit işe farklı ücret de olamaz. Eşit işe eşit ücret almak lazımdır..."

1930 yılından bu yana Sovyetler Birliği'nde işsizliğin görülmediğini söylüyorlar ve eşitlik ilkesinin bir başka yönünü daha anlatıyorlar:

"Dil, din, ırk, uyruk ayrıcalık olamaz. İnsanlar arasında eşitsizlik nedeni olamaz. Eşit haklar, eşit olanaklar... Parasız öğretim herkes içindir. Karşılıksız sağlık hizmetleri herkes için eşittir. Emeklilik, tatil hakkı herkes içindir..."

* * *

Tercümanımız Guram gene bu konularla ilgili olarak kendisine yöneltilen bir başka soruyu da şöyle yanıtlamıştı:

"- Sen parti üyesi misin?"

"- Hayır değilim."

"- Partililerin ayrıcalıklı oldukları söyleniyor."

"- Evet onlar ayrıcalıklı."

"- Nasıl mesela?"

"- Benden daha çok çalışıyorlar. Ben işten çıktıktan sonra eve gidiyorum, onları daha başka, sosyal alanlarda işler bekliyor. Onların omuzlarında daha çok yük var. Daha çok sorumluluklar, görevler yükleniyorlar. Onlardan daha çok fedakarlık isteniyor. Onlardan daha çok bilgi ve yetenek isteniyor. Çok yoruluyorlar..."

Guram'ın kafasındaki "ayrıcalık" ya da eski deyimiyle "imtiyaz" kavramı buydu... Bunun tersi bir anlayışı Sovyet insanının anlamasını ve kabul etmesini beklemeyin. Zira 60 yıl önce "Torunlarımız, kapitalist sistemin belgelerine ve anılarına oldukça tuhaf şeyler diye bakacaklar" diyen Lenin sözlerini şöyle sürdürmüş:

"- Şimdiye dek, çocuklarımızın göreceği şeylerden bir peri masalı gibi söz edildi, ama şimdi yoldaşlar açıkça gördüğünüz gibi, temelini attığımız sosyalist toplum yapısı bir ütopya değildir. Çocuklarımız bu yapıyı daha da büyük bir gayretle kuracak..."

Lenin'in torunları kurulan yapının üst katlarını çıkıyorlar bugün, yapı bitmiş değil...

EKMEK TATLI VE BARIŞ USTALARI

Ve artık Ramini Usta'yı selamlayalım. Tiflis Ekmek ve Tatlı Fabrikası ustabaşısı Ramini'yi...

Gezi ekibimizle tanışırken, aramızda eski bir havacı, Hava Kuvvetleri eski komutanı bir parlamenterin bulunduğunu öğrenince bir elini havaya kaldırarak konuşmuştu:

"- Uçaklarımızla sadece spor yapalım. Bütün dünyada da uçaklar spor yapsın. Biz insan isek birbirimizi, çocuklarımızı, yarınki günümüzü sevmeliyiz. Yaşasın kardeşliğimiz, yaşasın barış..."

15 günlük gezimiz boyunca hemen hemen her an tuttuğum notlarıma göz atıyorum da, ne çok Ramini Usta ile karşılaşmışız, tanışıp konuşmuşuz. Ekmek, tatlı ve barış ustaları...

İşçi, mühendis, profesör, otel resepsiyon görevlisi, bakım, temizlik emekçisi, kolhoz emekçisi, kolhoz yöneticisi, fabrika yöneticisi, şoför, hekim, tiyatro sanatçısı, kolhoz kültür yöneticisi, öğretmen, yargıç, Gürcistan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kültür Bakanı, Başbakan Yardımcısı, Belediye Başkanı, vali, biyolog, botanikçi, ressam...

Hep güzel şeyler konuşmuşuz, hep halklarımızın kardeşliğinden, insanlığın, dünyanın, yaşamın, yarının güzelliğinden söz etmişiz. Kime konuk olduysak "barışla" diye başlamış söz, kime veda ettiysek "barışla" diye uğurlanmışız. Barış, barış, barış!... Bu duyguların Sovyet insanının yaşamına ekmek gibi, tatlı gibi, su ve süt gibi karıştığını görmeseniz, bu sözcüğü duymaktan yorulabilirsiniz, usanabilirsiniz...

Bizi makam odasında 40 yıllık dost sıcaklığıyla karşılayan Gürcistan Başbakan Yardımcısı Otar Çekeziya da böyle söylüyor:

"- Bir dünya üzerinde yaşıyoruz. Barışı korumak, barışçı ilkeleri,

ilişkileri geliştirmek hepimizin görevi. Hepimize büyük görevler düşüyor..."

Sıcak bir sohbette sorularımıza incelikli yanıtlar veriyor. Ülkelerimiz arasındaki komşuluk ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi umut ve dileğini taşıyor.

Aynı duyguları, aynı yakınlığı, bir yolculuk sırasında raslantıyla karşılaştığımız Gürcistan Kültür Bakanı İraglı Çitişvili ile Moskova'da tanıştığımız Gürcistan temsilciliği yöneticisi Hadşidze'de de buluyoruz...

Sovyetler Birliği'nde en çok duyduğunuz, en çok varlığını hissettiğiniz şey nedir diye sorsalar vereceğiniz yanıt "Barış, dostluk, kardeşlik" olursa kimse şaşmasın.

Daha önceki yıllarda gittiğim Bulgaristan'da da böyle olmuştu. Parolası "barış", işareti "dostluk ve kardeşlik" olan duygular kaplarına sığmıyordu...

Kendisiyle barışık bir toplumda "barış" sözcüğü kuru bir dilek, dua olmuyor; yaşamın parçası, kişiliğin parçası, hayatın soyadı...

Bunları düşünürken gerilere gidiyorum...

* * *

1968 yılıydı. O zamanlar TRT Televizyonunda prodüktör olarak çalışıyordum. Daire Başkanımız Mahmut Tali Öngören beni Cumhuriyet tarihiyle ilgili bir çalışmayla görevlendirmişti. Bu uzun ve geniş bir çalışmayı kapsıyordu. Filmler çekiyor, röportajlar yapıyor, belgeler topluyorduk...

Ve bu arada Atatürk'ün hayatta kalan çalışma arkadaşlarıyla röportajlar yapmamız öncelikle gerekiyordu.

Çok yaşlanmışlardı, hayattayken kendileriyle konuşup belgelemeliydik anılarını.

Yanlış anımsamıyorsam 18 kişiyle röportajlar yapmıştım. Ve bir iki yıl içinde bu 18 kişi yaşamlarını yitirmişti...

Bu röportajlardan birini de Yusuf Kemal Tengirşenk ile yapmıştım. Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarındaki hükümetlerde görev alan Tengirşenk'in o röportajı yaptığımız gün bana imzalayıp hediye ettiği kitabın ilk sayfasındaki tarihi okuyorum: 26.6.1968...

Yusuf Kemal Tengirşenk 16 Mart 1921 yılında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması"nı imzalayan devlet adamıydı. Görüşmelerde Türkiye heyetine başkanlık eden o'ydu.

Bir kamera ve ses ekibiyle İstanbul'da Çamlıca'daki köşküne gittiğimizde o 94 yaşlarında anılarıyla yaşayan babacan bir ihtiyardı.

Kendisinden istediğimiz şey elbette bu tarihi antlaşmayı anlatmasıydı.

Bir hayli yaşlı olmasına karşın en ince ayrıntılar belleğindeki diriliğini koruyordu. Antlaşmanın imzalanmasından önceki görüşmeleri anlatmakla başlamıştı. Ve bu arada Lenin'i ilk gördüğü günden de söz ediyordu. Kameramız çalışıyor, ses aygıtımız dönüyordu...

Kremlin'deki görüşme salonunda Lenin kendilerini bekliyordu. Binaya geçtikten sonra merdivenlerden çıkıp görüşme salonunun kapısına gelmişlerdi. Kendilerine eşlik eden bir görevli kapıyı açmış heyet başkanı Yusuf Kemal Tengirşenk'i içeri buyur etmişti. Tengirşenk içeriye şöyle bir bakmış Lenin'i görememişti. İçeride sadece bir kişi vardı ve o kişi salonun ortasında duran uzun masanın çevresindeki sandalyeleri düzeltiyor, bir yandan da elindeki bezle masanın üzerini siliyordu. O kadar meşguldu ki, kapının açıldığını dahi duymamıştı...

Tengirşenk kapının eşiğinde yanındaki görevliye sormuştu:

"- İçeride ortalığı düzelten bir adam var. Lenin görünmüyor."

O sırada "ortalığı düzelten adam" kapıdaki konuşmaları duymuş, gülerek onlara doğru gelmeye başlamıştı. Görevli, Yusuf Kemal Tengirşenk'e şöyle demişti:

"- İşte o Lenin!..."

Ve röportajın burasında Tengirşenk ağlamağa başlamıştı. Kameraman ve sesçi arkadaşlar "ne yapalım?" gibisinden bana bakıyorlardı. Ben de, şaşırmama karşın "devam" işareti yapmıştım. Yusuf Kemal Tengirşenk devam ediyordu:

"- O Lenin'miş. Lenin o adammış. Yanınıza geldi. Gülerek sarıldı bize. Hoşgeldiniz dedi..."

1921'lerde emperyalizmin ablukasındaki bir ülkenin yaşamsal önemdeki bir antlaşma için omuzlarında büyük görevler taşıyan bir devlet adamını düşünün. Bu duygu ikliminde bir komşu ülkenin lideriyle karşılaşması...

"- Ne sıcak, ne sade bir adamdı. Bize iltifatlarda bulundu. Dünyanın en tatlı ve sevimli adamlarından biriydi..."

Emperyalist devletler Türkiye üzerinde paylaşım hesaplarını namlularının ucuyla yaparken, Sovyetler Birliği Türkiye'nin "misak-ı milli" sınırlarını kabul ediyor ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'ye destek olacağını ilan ediyordu...

16 Mart 1921 günü imzalanan Moskova Antlaşmasını Türkiye Heyeti adına imzalayan Yusuf Kemal Tengirşenk şöyle diyordu:

"- Bir yıl önce tam bu tarihte Çamlıca tepelerinin liman tarafındaki kıyılarında Şemsipaşa'da yıkık bir duvarın üstünde şehre ateş edecekmiş gibi İstanbul'a doğru çevrilmiş olan düşman donanmasının toplarına bakarak benliğime, kanıma verdiğim söz yerine gelmeğe başlamıştı..."

Aslında Antlaşma 18 Mart günü imzalanmıştı ama, Tengirşenk, o düşman toplarının şehre ateş edecekmiş gibi baktığı gün olan 16 Mart'ın resmi tarih olmasını istemişti. Öyle olmuştu...

Lenin şöyle demişti:

"- Her iki halk da emperyalistlerden çok çektiler..."

Röportajımız sona ererken Tengirşenk aynı duygu sıcaklığıyla şöyle diyordu:

"- Çok yalan, yanlış şeyler söylenmiştir sonra. Yanlış tanıtılmağa çalışılmıştır Lenin, yanlış anlatılmıştır Sovyetler..."

Yusuf Kemal Tengirşenk bir karagün dostluğunun nabzını dile getirirken, içtenlikli, sıcak duygularını kendisine saklamıyordu...

* * *

İki komşu ülke arasında varolması ve geliştirilmesi gerekli iyi ilişkilerin, gerek bölge, gerekse dünya barışı için taşıdığı büyük önem böylesine tarihsel temellere dayanıyor. Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarına dayanan ve tarihin koynundaki bu karagün dostluğundan beslenen kardeşliği biliyoruz.

Yüzyılımızın ilk çeyreği içinde çağımızı belirleyecek olan sosyal devrimi yapmış bir ülkeyle, emperyalist paylaşımcılığa karşı ulusal kurtuluş savaşı vermiş komşu bir ülkenin omuz omuza ve el ele vermesinden doğal ne olabilirdi?

Ve o günlerde Mustafa Kemal Paşa iki ülke arasında kurulan dayanışmayı şöyle tanımlıyordu: "İki devlet arasında emperyalizmin saldırısına karşı mücadeledeki doğal ittifaktan ileri gelen bir dayanışma..."

Mustafa Kemal Paşa 10 Nisan 1922'de Lenin'e gönderdiği özel mektubunda da şöyle diyordu:

"- Aramızdaki dostluk, her zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin izlediği politikanın temelini oluşturacaktır. Şimdi ülkelerimizin emperyalist ve kapitalist devletlerin başvurmaya başladıkları yeni yöntemlere karşı çabalarını her zamankinden daha fazla birleştirmek zorunda oldukları kanısındayım..."

Türkiye ile Sovyetler Birliği dostluğunu, emperyalizme karşı tarihsel bir dayanışma politikasıyla taçlandıran Lenin ise "her iki halk da emperyalist devletlerden çok çektiler" diyordu...

Sovyetler Birliği gezimiz sırasında, böğründe yaşamaktan onur ve kıvanç duyduğumuz bu çağın, dünyamız ve ülkelerimiz için çizdiği dostluk, kardeşlik,barış yolunun adeta bir tabiat yasası kadar "doğal" ve vazgeçilmez tarihsel koşullar içerdiğini saptarken bunları düşünüyordum...

Ama benzerine, 1980 yılı başlarında dünyaca tanık olduğumuz ve yaşadığımız "soğuk" rüzgarlara ne demeli? 1945'li yıllarda Pasifiklerin, Baltıkların ve Britanya adalarının rüzgarını taşıyan bir soğukluk girmişti araya. O rüzgarları nefeslerinde taşıyanlar, artık 1980'lerin başlarında hiç de yabancısı olmadığımız şu söylentileri yayınışlardı ortalığa:

"- Ruslar, Türkiye'den üs ve toprak talep ediyor!..."

"- Ruslar, Ardahan, Kars'ı, Boğazları istiyorlar!..."

İkinci Savaş yıllarının sonunda dünyaya dair ilk sesleri benim gibi çocuk kulaklarında duyanlar bu sesleri anımsayacaklardır. Köy yerlerindeki oyunlarımıza ve kulak kiri-tebeşir tozu kokan sınıflarımıza kadar girmişti:

Orada din yoktu!

Stalin sınıfa girmiş bir gün Rusya'da, çocuklara demişti ki:

"- Yumun gözlerinizi ve Allah'tan çikolata isteyin..."

Çocuklar yummuşlardı gözlerini ve dua etmişlerdi. Gözlerini açtıklarında çikolata yoktu...

Stalin, bu kez "şimdi de" demişti, "yumun gözlerinizi benden isteyin." Çocuklar gözlerini yumunca Stalin avuçlarındaki çikolataları havaya fırlatmış ve "açın şimdi" diye bağırmıştı!...

Sadece din mi? Irz, namus, aile de yoktu!...

Ve bir gün Stalin felç olup, ölüm döşeğine yattığında, biz çocuklar da büyükler gibi ölüm haberini dört gözle beklemeğe başlamıştık.

"- Ölse de kurtulsak!..."

Sadece biz değil, bütün dünya kurtulacaktı! "Rusya'da ihtilal çıkacak, hür dünya da yardıma koşacaktı!..."

Günlerce süren bir bekleyişten sonra istediğimiz olmuştu; Stalin ölmüştü!...

Plâk hep dönüyordu:

"- Ruslar, Türkiye'den üs ve toprak istiyorlardı!..."

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın yayımladığı kitaplar da dahil karıştırdığımız bütün kaynaklarda böyle bir olguya, ne bir resmi yazışmada, ne bir notada, ne de bir belgede rastlanmıyordu.

Bunu, Türkiye'nin dürüst, namuslu tarihçileriyle, bilim adamlarına bırakmadan önce, Sovyetler Birliği'ne gitmeden önce karşılaştığım Hasan Esat Işık ile yaptığımız konuşmaya geçmek istiyorum.

Hasan Esat Işık yıllarca Dışişleri Bakanlığı kademelerinde çeşitli görevlerde bulunmuş, Moskova, Paris Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı yapmış bir kişiydi. Sovyetler Birliği'ne çağrılı üç kişilik parlamento heyeti ile birlikte gazeteci olarak bu ülkeye gideceğimi söylemiş ve bir sohbet kurmuştuk. Yanımızda iki tecrübeli gazeteci dostumuz daha bulunuyordu. Konuşmamız sırasında bir ara kendisine,

"- Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den üs ve toprak istediğine inanıyor musunuz?"diye sormuştum.

Yurt ve dünya olaylarına genellikle ayrı ayrı perspektiflerden bakıp, değerlendirmeler yapmamıza karşın, ciddi ve ölçülü bir devlet adamı olduğuna inandığım Hasan Esat Işık, bazı soruların diplomatik anlamda yanıtının sessizlikle verilebileceğini bilmesine karşın, böyle bir sessizliğin yolaçabileceği anlama razı olmamıştı:

"- Hayır", demişti "O talihsiz bir dönemdi..."

Hasan Esat Işık'ın "talihsiz dönem" diye nitelendirdiği o tarihlerde

bu yalanın inşacıları Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin'di... Sarper Moskova'dan gönderdiği mesajlarla, Erkin de Türkiye'ye ve batıya yönelttiği mikrofonlarla belli bir misyonu yerine getirmişlerdi.

Cumhuriyetin 50'nci yıldönümü dolayısıyla 1973 yılında basılan ve T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "İkinci Dünya Savaşı Yılları 1939-1946" adlı resmi kitapta ne ibret vericidir ki, konuya kanıt olabilecek sadece şu şekilde ifadelere rastlanıyor:

"- ... Sarper şu iki olayı anlatıyor..."

"- ... Sarper 50 dakika boyunca dostane bir hava içerisinde geçtiğini kaydettiği bu görüşme üzerinde şu şahsi düşüncelerini bildiriyor..."

"- ... Sarper, bundan sonra, sonuç olarak görüşlerini şöyle toparlıyor..."

23 Şubat 1945 günü Kızılordu'nun yıldönümü için Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un verdiği kokteyldeki konuşmayla başlayan adeta "Sarper diyor ki" denebilecek bahis, kitabın 244'ncü sayfalarından itibaren böyle gelişiyor. Görüldüğü ve ifade edildiği gibi de tek kanıt: "Sarper'in şahsi düşünceleri!..."

Sarper "şahsen" Sovyetlerin Türkiye'den üs ve toprak istediğini düşünecek, Erkin de üzerine mühür vuracak, bu da Türkiye'nin dış politikasının ekseni olacak!... Elbette yapılan iş "ne Çin işi ne Japon işi, bunu yapan iki kişi" tekerlemesi değildi!...

Sarper ve Erkin hangi sınıf ve güçler adına bu işi yapıyorlardı, yapmışlardı?...

Sorun da bu değil midir?...

* * *

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında o yıllarda verilen notaları ve yazışmaları, Cumhuriyet'in 50'nci yılı münasebetiyle yayınlananları, birer birer okudum ve karıştırdım. Resmi belgeler, iftira ve yalanları doğrulamıyor. Bu kitabın amacını aşar endişesiyle buraya almıyorum. Kanımca bu, başlıbaşına bir kitap konusu. Sadece, insanlık ve barış adına "yalan" kaydı düşmekle yetiniyorum.

İnanıyorum ki, dünyanın bütün halkları gibi, dostluk ve kardeşlik gibi gür duygulara sahip barışsever halkımız, Profesör Caparidze'nin gitarından şarıldayan şarkılara yanıt verecektir:

Yalanın harap ettiği herşeyi, sevgi inşa edecektir...

Dünyanın bütün halkları, Venezüela, Zambia, Amerika, Avustralya, Kamerun, Fransa, velhasıl, dünyanın bütün halkları, sıcak parmaklarıyla tarar gibi çocukların saçlarını, sevgiyle, saygıyla, barışla ve bahtiyarlıkla sarmaş-dolaş olacaklardır...

* * *

Barış, dostluk, kardeşlik deyince hiç akla Nazım gelmeden olur mu?

Türkiye'ye hareket edeceğimiz sabahın akşamında gezi ekibimiz onuruna verilen veda yemeğinde Nazım'ı yakından tanıyan Lidiya Suyvetina ile tanışıyoruz. Lidiya Hanım Moskova Radyosu Türkçe yayınlar servisinde spiker olarak çalışıyor. Nazım'ın Moskova'ya geldiği gün hava-alanında karşılayıcılar arasında o da varmış. 50 yaşlarını aşkın Lidiya Hanım o zaman genç bir kız.. Nazım Lidiya'nın Türkçe konuştuğunu duyunca coşmuş:

"- Kız sen Türkçe konuşuyorsun. Ne güzel!..."

Ve daha sonraki karşılaşmalarında Nazım hep Türkiye'yi anlatmış Lidiya'ya:

"- Bir gün, bir gün sen gideceksin Türkiye'ye. Gitmelisin Türkiye'ye... Ve göreceksin, ne çok seveceksin sen Türkiye'yi..."

Lidiya hanım diyor ki,

"- Nazım bana hep Türkiye'yi anlatırken bir gün Türkiye yolu görünmesin mi bana. Yıl 1954'dü. İzmir Fuarı'na gidecek heyette ben de bulunuyordum. İlk önce Sofya'ya gittik, oradan trenle İstanbul'a geçtik. İstanbul'dan vapura bindik Bandırma'ya geçtik. Bandırma'dan İzmir'e trenle geçecektik. Yolculuk ettiğimiz kompartmanda bizim Sovyetler Birliği'nden geldiğimizi öğrendiler. Pek fazla konuşmak istemiyorlardı bizimle, daha doğrusu konuşmak isteyip de, konuşamamak gibi bir hal... Bir ara yanıma birisi usulcacık yanaştı. Öğretmen olduğunu söyledi..."

Lidiya hanım o anı gene yaşıyordu:

"- Eğildi ve usulcacık sordu: Nazım Hikmet'i tanıyor musun? Tanıyorum, dedim. Nasıl, iyi mi?... İyidir, dedim. Sevindiğini belli etti ve uzaklaştı..."

Moskova'ya döndüğümde Nazım'a anlattım:

"- Nazım abi, seni sordular. İyi mi? dediler..."

Lidiya hanımın hafiften gözleri buğulanmıştı.

"- Görecektiniz Nazım Hikmet'in yüzünü o an. Sevinçten havalara uçuyordu, yüzü gözü parlıyordu..."

"- Beni soruyarlar ha kız? Beni soruyorlar, beni soruyorlar! Haydi anlat gene!..."

Dünyamızın havasına, suyuna, çocuklarımızın gıdı'sına, dağımıza, denizimize, yarının yelesine karışan Nazım sesleniyordu:

"- Haydi kız, anlat gene..."

* * *

Barış, dostluk, kardeşlik... Barışı korumak, barışı geliştirmek...

Maddi dayanak ve temelleri nedir bu duyguların? Sosyalist toplumun kan dolaşımına giren bu iklimin havası, suyu, rüzgarı, toprağı nedir?

İster hak verin, ister vermeyin, Sovyetler Birliği Komünist Partisi 25'nci Kongresi'nde Leonid Brejnev şöyle anlatmağa çalışmış:

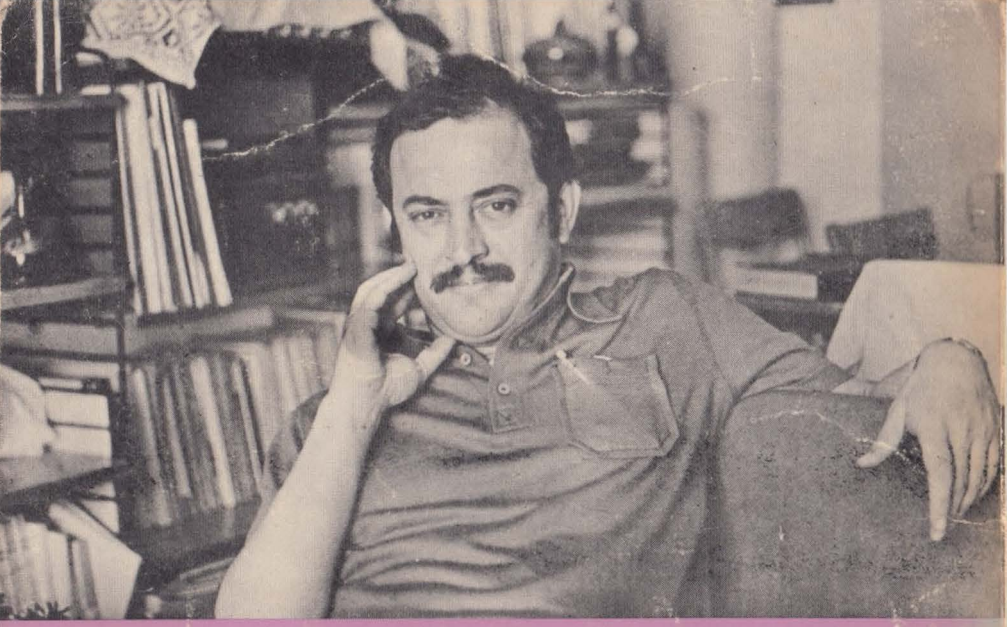
"- Yeni bir toplum yarattık. İnsanlığın daha önce hiç karşılaşmadığı bir toplum. Bunalımsız, sürekli gelişim içinde, olgun sosyalist ilişkilere ve gerçek özgürlüğe sahip bir toplum. Önünde sınırsız gelişme ufukları alabildiğine uzanan, aydınlık komünist umutları olan, geleceğe güvenle bakan bir toplum..."

Bu toplumun insanı, Ekmek ve Tatlı Fabrikası ustası Ramini bizlerden ayrılıp evine giderken şunları söylemişti:

"- Sizlerle, komşu bir ülkedeki arkadaşlarımla tanıştığım, görüştüğüm, konuştuğum için evimde övüneceğim. Çocuklarıma diyeceğim ki: Bugün yeni ve güzel dostlar edindim...

Belki bir daha birbirimizi hiç görmeyeceğiz ama sizleri unutmayacağım. Kardeşliğinizi arayacağım..."

Ramini Usta'nın selâmını, dost ve komşu bir ülkenin selâmını sizlere iletiyorum, bunu başarabildiysem, paylaşmak istiyorum...

V. ÖZMENEK

Fiyatı : 75 TL.